

En ny norsk soldat?

En analyse av soldatrepresentasjoner i endring

Thor Christian Bjørnstad

Masteroppgave i sosiologi
Institutt for sosiologi og samfunngeografi

UNIVERSITETET I OSLO

15 september 2005

Forord

Jeg vil rette en takk til alle de som har bidratt til å gjøre denne oppgaven mulig. En spesiell takk til min veileder, Iver B. Neumann, som har sørget for fremdrift og inspirasjon. Jeg takker også biveileder, Arvid Fennefoss, for en grundig gjennomlesning, nyttige kommentarer og konstruktiv kritikk.

En stor takk til soldatene fra Telemarkbataljonen som så villig stilte opp til intervju og muliggjorde prosjektet. I denne sammenheng må jeg trekke frem Geir Løvberg, presse-og informasjonsoffiser ved Telemarkbataljonen, og takke for jobben med å tilrettelegge og skaffe intervjupersoner. Også en takk til Thomas Sætre som introduserte meg for bataljonen.

Til slutt vil jeg takke Carl Endre for gjennomlesning og kommentarer og ikke minst min kjære kone Trude for korrekturlesning og språkvask.

Soldatrepresentasjoner i endring

Representasjoner av soldaten, forstått som den mening vi tillegger begrepet i sin relasjon til norsk identitet og det norske samfunnet er i endring. Denne endringen er en konsekvens av Norges tilknytning til global integrering gjennom tettere alliansemessig militært samarbeid og en ny oppfattelse av hva som er det gjeldene trusselbildet. Formålet med denne oppgaven er å vise i hvilken grad disse endringene har tatt bolig i en ny soldatforståelse. Jeg stiller derfor følgende problemstilling: *I hvilken grad gjenspeiles den økende internasjonaliseringen av Forsvaret hos profesjonelle soldaters representasjon av seg selv, og hva karakteriserer norske profesjonelle soldaters konstruksjon av egen misjon, i kontrast til den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen?*

For å besvares problemstillingen gir jeg et innblikk i de karakteristika som har preget den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen, som en konsekvens av de prioriteringer som er gitt sivile verdier ved valget av militært etos i norsk forsvarstenkning. Prioriteringen av sivile verdier, har sammen med internasjonal solidaritet og fredsaktivisme, inngått som sentrale identitetsmarkører i det norske selvbildet.

Etter Sovjetunionens sammenbrudd har denne fredsaktivismen i større grad innlemmet bruk av militære styrker. Den vestlige entusiasmen for en ny verdensorden tuftet på demokratisk liberal tenkning, passet med den norske humanisme, og åpnet derfor for en relansering av Norges alliansemessige relevans og søken etter internasjonal prestisje. Denne utviklingen har så sammen med en økende alliansemessig integrering gjort krav på endring av formen man støper norske soldater i.

Dette har skapt en ny type profesjonelle soldater, som i motsetning til den tradisjonelle soldatrepresentasjonen, i sterkere grad knyttes til staten som et relativt fleksibelt instrument for utenrikspolitikk. Transformasjonen omfatter derfor også de relasjoner soldaten inngår i, fordi endringen innebærer en overføring av "eierskap" til soldaten, fra folket til staten. Overføringen av "eierskap" demonstreres av hvordan man på forsvarpolitisk nivå, gir føringer for en fleksibel og offensiv soldatkonstruksjon som ressurs for ytterligere global integrering. Disse føringene gjenspeiler seg så i hvordan soldater på enkeltmannsnivå forstår og tolker sin egen rolle, med det å utføre oppdrag i utlandet som primær motivasjon. Den nye soldaten er derfor ikke bare et svar på de endringene som påkrevs av globaliseringen, men er også en pådriver og et middel for å oppnå nettopp ytterligere integrering. Soldatene, eller snarere bruken av dem, har derfor også fått en økende betydning for nasjonal identitet ut over nasjonens grenser, og det militære symboliserer dermed i sterkere grad enn før hvem Norge "er" utad.

Innholdsfortegnelse:

Forord.....	1
Soldatrepresentasjoner i endring.....	3
1 Innledningskapittel.....	9
1.1 Reform av de væpnede styrker.....	9
1.2 Oppgavens formål.....	10
1.3 Problemstilling.....	11
1.4 Gangen i fremstillingen.....	12
2 Metode og metodologi.....	15
2.1 Diskursanalyse som teori og metode.....	15
2.2 Diskurser.....	16
2.2 Intervju og avgrensning av diskurs.....	18
2.3 Analyse av tekst.....	20
2.4 Identitet i språket.....	23
3 Diskurs og sosial praksis.....	25
3.1 Identitet som relasjonell størrelse.....	25
3.2 Et enhetlig men desentrert subjekt	27
3.3 Kollektiv identitet.....	29
3.4 Identitet og habitus.....	33
3.5 Identitet og symbolsk makt.....	35
3.6 Oppsummering.....	36
4 Soldatrepresentasjoner i endring.....	39
4.1 Endring, fra verneplikt til profesjonelle soldater.....	39
4.2 Verneplikt og ideologi.....	41
4.3 Norge som fredsnasjon.....	45
4.4 Utviklingen av vestlig forsvarssamarbeid og Norges rolle.....	48
4.4.1 Ytterligere betingelser for endring av soldatrollen.....	49
4.4.2 Rollefortolkning og økt kompleksitet – representasjoner i utakt	51
4.5 Oppsummering.....	54
5 Nye representasjoner på forsvarspolitisk nivå.....	57
5.1 Å konstruere Norge i en ”ny” global verden.....	57
5.2 Forsvarskomiteens merknader – et differensiert bilde?.....	63
5.3 Oppsummering: Forsvarspolitiske føringer for den nye soldatrollen.....	67
6 Den profesjonelle fredssoldaten.....	71
6.1 På besøk i Rena Leir - en situering.....	72
6.2 Telemarksbataljonens presentasjon av seg selv.....	72
6.3 Avgrensning og identitetskonstruksjon.....	76
6.3.1 Nordmenn versus ”de andre”	76
6.3.2 Den sivile lokalbefolkningen.....	80
6.3.3 Det sivile samfunnet i Norge.....	82
6.4 Karakterisering av egen gruppe.....	84

6.5 Paradokser.....	87
6.6 Profesjonelle fredssoldater.....	89
6.7 Profesjonalitetsbegrepet i bruk.....	90
6.8 Tolkning av egen misjon.....	91
7 Endring og konsekvens.....	93
7.1 Endring: fra massehær til profesjonelle reaksjonsstyrker.....	93
7.2 Den nye versus den tradisjonelle soldaten, generelle endringer så langt.....	95
7.3 Fra vernepliktig amatør til profesjonell fredssoldat.....	96
7.4 Fra folkeforsvar, til et fleksibelt politisk instrument.....	98
7.5 Den nye soldaten og alliansemessig integrering	100
8 Konsekvenser.....	107
Vedlegg.....	115

1 Innledningskapittel

1.1 Reform av de væpnede styrker

Norge har i etterkant av den kalde krigens slutt iverksatt omfattende militære reformer. Reformaktiviteten er hovedsakelig et svar på det nye trusselbildet og Norges endrede status i alliansemessig sammenheng. Med den kalde krigens slutt og den militære seieren i Gulfkrigen økte vestlig entusiasme for styrking av et mulig internasjonalt samfunn etter vestlig, liberal-demokratisk modell. Dette innebar at man i større grad ville gå aktivt inn i fredsopprettende operasjoner (Ulriksen 2002: 236). Militær humanisme, som paradoksalt term i historisk sammenheng, har vært hovedhensikten i de 50 operasjonene vestlige militærmakter har utført etter 1991 (Moskos 2001: 3). For Norges del innebærer denne utviklingen en ny type forpliktelser overfor våre allierte. Norge, som etter Sovjetunionens oppløsning hadde mistet sin strategiske betydning i NATO, har måttet reaktualisere sin betydning for alliansen, gjennom å påberope seg sine alliansepartneres interesse. Fra tradisjonelt å avstå fra å stille styrker til disposisjon utenfor norsk territorium, ut over fredsbevarende bidrag som i Libanon og etterkrigstidens tysklandsbrigade, har trenden snudd utover på 1990-tallet, til å i dag danne en av Forsvarets mest sentrale aktiviteter (St. prp. Nr. 42, 2003-2004: punkt 3.7.2).

Med Norges relativt begrensede maktpolitiske ressurser, følger også et tilsvarende begrenset handlingsrom. Dette betyr at man må ty til forsvarsmessige allianser, som innebærer at forpliktelsene blir større og rommet for selvstendig politikk mindre (Ulriksen 2002: 235). Disse forpliktelsene er retningsgivende for det ”nye” Forsvaret. I dag bedrives utdannelsen av soldater med det blikk for øyet at internasjonale operasjoner har blitt en av Forsvarets kjerneoppgaver. Verneplikten omtales fortsatt som forsvarets bærebjelke, men antallet vervede soldater skal utgjøre et større innslag av styrkene. Behovet for profesjonelle soldater har økt som en konsekvens av de krav som internasjonale operasjoner stiller i form av kvalitet og samarbeidsevne. Dette har ført til en økt profesjonalisering av norske soldater (St. prp. Nr.42, 2003-2004: punkt 6.3).

Med økte krav til profesjonalisering kommer også forventningene om profesjonskulturen, forstått som det å handle med utgangspunkt i et profesjonelt verdigrunnlag, kontra et tradisjonelt, idealistisk. Utviklingen vil derfor også sannsynligvis endre tolkningen av rollen som soldat. Hva som preger profesjonelle soldaters tolkning av sin egen rolle er i derfor et relevant spørsmål, gitt den endring som finner sted. Hva skjer med soldatenes tolkning av seg selv når de i sterkere grad profesjonaliseres og integreres i en vestlig forsvarsmodell beregnet på å slå til i global utstrekning?

1.2 Oppgavens formål

Formålet med denne oppgaven er å anskueliggjøre den norske soldatrepresentasjonens relasjoner til norsk identitet og det norske samfunnet som arena for meningskamp i en globalisert verden. Dette innebærer at jeg vil gi en bakgrunn for det jeg omtaler som tradisjonell soldatrepresentasjon, forstått som det meningsinnholdet som i størst grad har preget hva det innebærer å ha vært soldat i det norske forsvaret. Mot denne bakgrunnen vil jeg kontrastere forsvarsreformens nye soldatrepresentasjon og forsøksvis prøve å vise hvordan den nye rollen ved siden av å være den tradisjonelle rollens motsetning, også bærer med seg elementer av tradisjonell forståelse. Oppgaven skriver seg inn temaet sivil-militære relasjoner, et felt som etter mitt skjønn er lite behandlet i norsk sammenheng.

Sosiologiske analyser av militæret er på ingen måte noe nytt. Durkheim¹ virket for eksempel innen dette feltet allerede i 1897. Begrepet militærsosiologi, som ”bindestreks sosiologi”, er av amerikansk opprinnelse og springer hovedsaklig ut av andre verdenskrig og forskningen rundt det da enorme stående amerikanske militærapparatet. Som underfelt av sosiologien har denne forskningen omfattet en mengde forfattere og ulike emner med dertil ulike teoretiske innfallsvinkler (Siebold 2002: 141).

Den boken som først behandlet emnet som eget fagfelt, boka ”Military Sociology: A Study of American Military Institutions and Military Life”, ble presentert av Coates og Pellegrin i 1965, og var en av de første, noe tittelen antyder, som avgrenset det militære som en egen primær institusjonell størrelse ved siden av å være et forskningsobjekt i et underfelt av sosiologien. Bokens innfallsvinkel oppfølges av Littels ”Handbook of Military Institutions” i 1971 og av Langs ”Military Institutions and the Sociology of War” i 1972. Disse bøkene omhandler de temaer som var relevante i synet på det militære som en primær institusjon innenfor det amerikanske samfunnet. De tok for seg temaer som; militære eliter, militæret som formell organisasjon og som uformelle sosiale systemer, militæret som profesjon, militær sosialisering, små sosiale grupper, kvinner og minoriteter, den sivil-militære relasjon, lederskap og teknologisk endring (Siebold 2002: 144).

Forskningen på profesjonaliseringen av militærrollen, slik temaet er i denne oppgaven, har også vært et av de primære fokus som har preget amerikansk forskning. Dette er ikke så underlig, gitt størrelsen på det amerikanske voldsapparatet og deres innføring av vervede styrker i 1973. Men også før denne reformen var dette temaet sentralt, slik det kommer til uttrykk i Huntligtons ”The Soldier and the State” fra 1957 og Janovitz’s ”The Professional Soldier” fra 1960 (Moskos 1976: 58).

---

¹ Durkheim bruker det militære som eksempel på en institusjon hvor ”primitive” altruistiske selvmord videreføres i det individualisert moderne samfunnet (Durkheim 1995: 123).

I norsk sammenheng har ikke militæret representert et slikt underfelt av sosiologien som i USA, og det virker heller ikke som om den amerikanske forskningen rundt dette feltet har gitt betydelige bidrag til norsk sosiologi, på tross av den pågående reformvirksomheten og alliansemessig integrering. Dette kan muligens komme av at det militære har sortert som offisiell institusjon under staten og derfor også statsvitenskapen som fagfelt. I Charles C. Moskos komparative militærsosiologiske undersøkelse mellom vestlige land, "The Postmodern Soldier" (2002), omfatter for eksempel ikke norske forskningsbidrag, men inkluderer en dansk undersøkelse. Dette er betenkelig gitt at militæret i betydelig grad, som jeg vil demonstrere i denne oppgaven, har virket som samfunnsmessig integrerende institusjon, og at denne funksjonen er i ferd med å endres uten nevneverdig debatt i den norske offentlighet. Det norske militæret har likevel, som vi skal se senere, vært gjenstand for forskning, også utenfor statsvitenskapen. Her har blant andre Bård Mæland² gitt viktige bidrag med "Skadeskutt idealisme" (2004).

1.3 Problemstilling

Oppgavens hovedspørsmål kan formuleres slik:

I hvilken grad gjenspeiles den økende internasjonaliseringen av Forsvaret hos profesjonelle soldaters representasjon av seg selv, og hva karakteriserer norske profesjonelle soldaters konstruksjon av egen misjon, i kontrast til den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen?

Det jeg vil belyse med å reise dette spørsmålet er hvordan reformene i Forsvaret med tanke på økende grad av profesjonalisering med det mål for øye å stille soldater til disposisjon utenfor nasjonens grenser, gjenspeiler seg i soldatenes diskurs omkring sin egen misjon som nettopp soldater. Et sentralt poeng her er hvordan endringene som initieres fra forsvarspolitisk nivå, gjenspeiles, videreføres og rekonstrueres i soldatenes diskurs om egen misjon, og hvordan denne tolkningen står i forhold til den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen. Problemstillingen krever derfor følgende underspørsmål:

1: Hva karakteriserer den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen som et ledd i norsk nasjonsbygging og aspekt ved norsk identitet?

2: Hvilke føringer legger det forsvarspolitiske nivået for endring av den norske soldatrepresentasjonen?

---

² Bård Mæland jobber innen emneområdene interreligiøs hermeneutikk, komparativ teologi og militær etikk (Institutt for forsvarsstudier, Info 3/03).

3: Hvordan representerer soldatene seg selv som profesjonelle soldater med det formål å utføre oppdrag i utlandet? Hvilke typer diskurs(er) preger disse konstruksjonene?

4: Hvilke endringer preger soldatenes konstruksjon av egen rolle i forhold til representasjoner av den tradisjonelle soldaten og den soldatrepresentasjonen som tilrettelegges fra forsvarspolitisk nivå?

1.4 Gangen i fremstillingen

I kapittel 2 vil jeg redegjøre for min diskursanalytiske tilnærming til empirien. Fordi det diskursanalytiske perspektivet ikke skiller skarpt mellom metode og teori blir det derfor nødvendig å trekke inn teoretiske redegjørelser i dette kapitlet. Hovedvekten ligger likevel på det metodologiske.

I kapittel 3 utdyper jeg hvordan jeg forstår den diskursanalytiske tilgangen som et aspekt ved en teori om praksis og hvilke konsekvenser dette har for konstruksjonen av den sosial virkeligheten. Den kritiske diskursanalytikeren Norman Fairclough's prioritering av Pierre Bourdieus teori om praksis og symbolsk makt blir derfor vektlagt.

I kapittel 4 svarer jeg på det første av underspørsmålene, ved å trekke opp noen relevante linjer å se dagens soldat i lys av, med tanke på hva som har vært tradisjonen i de hundre årene Norge har ført selvstendig utenrikspolitikk. Jeg vil først vise hvordan en økende profesjonalisering er en del av en europeisk trend som har preget perioden etter den kalde krigen. Deretter trekker jeg opp to linjer: først hvordan verneplikten fra tidlig av har vært knyttet til ideologi og nasjonsbygging, deretter hvordan norsk fredsarbeid har vært en sentral del av nasjonal selvforståelse og identitetsprosjeksjon ut i verden. Disse redegjørelsene viser også hvordan føringer for norsk identitet først og fremst har vært den kulturelle elites prosjekt. Siste halvdel av kapitlet tar for seg hvordan den nye soldaten er et resultat av alliansemessig integrering og hvordan dette skaper nye premisser for identitetskonstruksjon i lys av tidligere trender.

I kapittel 5 svarer jeg på det andre av underspørsmålene ved å vise hvilke føringer for soldatkonstruksjon som produseres på forsvarspolitisk nivå. Først beskriver jeg hvordan initiativtakerne til reform av forsvaret, representert av Forsvarsministeren og Forsvarsdepartementets politiske ledelse, forsøker å legge premisser for en ny forståelse av norske soldater. Deretter vil jeg vise hvordan det på forsvarspolitisk nivå eksisterer et differensiert bilde av norsk identitet og den norske soldaten. Både kapittel fire og fem er ment å illustrere hva som er den rådende diskursive orden på det gjeldende feltet.

I kapittel 6 svarer jeg på det tredje underspørsmålet i problemstillingen ved å illustrere hvordan intervjusubjektene konstruerer ”soldaten”; altså hvordan de artikulerer sin egen identitet og hvilke representasjoner av soldaten som ligger til grunn for denne tolkningen. I dette ligger også forståelsen av soldatenes egen misjon.

I kapittel 7 svarer jeg på det fjerde underspørsmålet av problemstillingen gjennom å oppsummere og belyse hvilke endringer som introduseres gjennom de pågående reformaktivitetene i forsvaret, med tilhørende konsekvenser for soldaten slik den står i relasjon til norske tradisjoner og det forsvarspolitiske nivået. Jeg vil fremstille dette ved å fremheve Faircloughs begrep ”diskursiv orden” og se hvordan denne opprettholdes eller endres på de ulike nivåer for diskursiv praksis.

I kapittel 8 oppsummerer jeg oppgaven så langt og peker jeg på mulige konsekvenser av den nåværende utviklingen.

2 Metode og metodologi

2.1 Diskursanalyse som teori og metode

For å svare på spørsmålene i problemstillingen bruker jeg diskursanalyse som metode. Fordi dette perspektivet kjennetegnes ved at teori og metode ikke lar seg skarpt adskille, vil dette kapittelet også bære preg av dette. Jeg vil likevel forsøke å vektlegge det metodologiske i fremstillingen.

Selv om problemstillingen inviterer til en induktiv forståelse av oppgavens metodologiske fremgangsmåte, vil jeg presisere at mitt møte med empirien er teoriladet i den grad jeg har valgt å bruke det diskuranalytiske perspektivet knyttet til en teori om praksis, sammen med tidligere forskning og mine egne erfaringer fra det feltet jeg studerer. Fremgangsmåten er heller ikke deduktiv fordi jeg ikke er ute etter å bekrefte de teoretiske perspektiver jeg tar utgangspunkt i. De konstruksjoner jeg videreformidler er et resultat av dialogen mellom empirien og teori, og utgjør en abduktiv tilnærming hvor prosessen tillemper og justerer de to nivåene i forhold til hverandre (Alvesson og Skoldberg 1994: 42).

Diskursanalyse omfattes av mange ulike perspektiver, men felles for dem alle er som Jørgensen og Phillips (1999: 9) bemerker: *”at vores måder at tale på ikke afspejler vores omverden, vores identiteter og sociale relationer neutralt, men spiller en aktiv rolle i at skabe og forandre dem”*. Jeg har imidlertid ikke tenkt å ofre noen plass for gjennomgang av de ulike retningene, men følger heller Jørgensen og Phillips’ råd om å benytte en blanding av ulike perspektiver tilpasset intensjonen med oppgaven. Som en teoretisk ramme rundt analysen vil jeg bruke Fairclough og noen av hans mest sentrale begreper. Dette teoretiske og metodologiske grepet bringer oppgaven inn under det som ofte blir kalt kritisk diskursanalyse. Dette er et sett perspektiver som kjennetegnes av sitt fokus på relasjonen mellom språk og makt. Den kritiske diskursanalysen ser på de ideologiske³ og de politiske konsekvensene av diskurser, med fokus på systemer av kunnskap og tro, som legger føringer for sosiale relasjoner og sosiale identiteter (Fairclough 2002: 238).

Selve den metodologiske fremgangsmåten vil ligge nærmere en diskurspsykologisk innfallsvinkel, fordi jeg bruker intervjuer som utgangspunkt for analysen. Den diskurs-psykologiske retningen er også bedre egnet til å vise hvordan individer intensjonelt anvender diskurser som en ressurs, også i forhold til navngiving av objekter i diskursen. Denne retningen har også, i motsetning til den mer lingvistisk orienterte kritiske diskursanalysen, en langt bedre forståelse av

---

³ Ideologibegrepet i dette perspektivet skal ikke settes i relasjon til noen endelig ontologisk sannhet, men i relasjon til interesse. Det vil si at en tekst kan ha ideologiske virkninger som er til fordel for gitte aktørers strategier, og at disse strategiene ikke baserer seg på noen normativt ”riktigere” versjon av virkeligheten enn andre aktørers strategier. Ulike strategier kan jo selvfølgelig være mer effektive enn andre, men dette er i så fall et spørsmål om empiri.

identitetskonstruksjon. Selvet sees i dette perspektivet som gjennomført sosialt, og empiriske studier fokuserer på hvordan identiteter oppstår, forhandles og omformes i sosiale praksiser (Jørgensen og Phillips 1999: 114-115).

Først i kapittelet redegjør jeg for diskursbegrepet og sentrale begreper i relasjon til dette, og hvordan jeg vil bruke disse. Deretter vil jeg peke på hvilke hensyn man må ta ved bruk av intervju, spesielt med tanke på avgrensning av diskurser. Videre vil jeg redegjøre for fremgangsmåten ved analysen av tekst og vise hvilken relevans denne metoden har for å få svar på spørsmålene jeg formulerte under problemstillingen.

2.2 Diskurser

Diskurs kan defineres som; ”(...) et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av relasjoner” (Neumann 2001: 18). Ut i fra denne definisjonen kan vi si at diskursanalyse handler om å undersøke hva språket gjør og oppnår, og hvilke forhold som må være oppfylt for at et utsagn skal ha innvirkning. Fokuset ligger på hva som gjøres, i form av at språket oppfattes som en handling og derfor som sosial praksis (Fairclough 2002: 16). Vi kan si at diskursen er en bestemt måte å forstå og tale om felter av livsverdenen på, som man så handle i forhold til. Snakker vi for eksempel, som i denne oppgaven, om soldaten, så henger det seg automatisk på en rekke assosiasjoner i relasjon til militæret som felt for sosial aktivitet, slik disse aktivitetene fremstår for oss i dagliglivet (Jørgensen og Phillips 1999: 9). Poenget er at måten vi taler og tenker om militæret og soldaten på, allerede er strukturert av tidligere og på forhånd gitte føringer. Disse føringene er så gjenstand for maktkamp og endring.

Måten vi ser verden på, forstås i det diskursanalytiske perspektivet som konstruksjoner. Disse konstruksjonene danner representasjoner av virkeligheten, hvor begrepet representasjon utgjør sentrale deler av de virkelighetskrav som ligger i en diskurs. Representasjonene er tingene slik de fremstår for oss, slik de blir silt gjennom de modellene vi bruker til å gripe verden gjennom språket (Neumann 2001: 33).

Felles for de diskursanalytiske retningene som jeg trekker på nedenfor, er at diskurs som sosiale mønstre av relasjonelle betydningsfastlåsnings, streber mot å skyve ut den artikulasjon eller praksis som ikke er forenlig med diskursens entydighet (Jørgensen og Phillips 1999: 148). Det er denne utelatelsen som gir føringer for praksis, i form av at vi handler med utgangspunkt i representasjonene innen en gitt diskurs, og reproducerer eller modererer disse i tråd med våre

strategier. Diskursene forsøker slik å fastlegge mening innefor bestemte felt, ved å gjøre alternative artikuleringer umulig.

Som Jørgensen og Phillips (1999:147) vil jeg oppprioritere Faircloughs begrep diskursorden. Diskursorden er en kompleks og motsetningsfull konfigurering av konkurrerende diskurser innenfor et sosialt felt eller en institusjon. Man kan si det dreier seg om aktørers kamper om hvilke diskurser som skal definere mening innenfor et sosialt domene. Den diskursive orden er i følge Fairclough en del av gjensidige parallelle nettverk av diskursive ordener og sosiale ordener, hvor den sosiale orden regnes som mer generell enn den diskursive. På samme måte som den sosiale orden strukturerer sosial praksis på et sosialt felt, så strukturerer den diskursive orden typer av diskurser over et diskursivt felt. Innen de ulike feltene produseres den faktiske diskursen, som en analog til den faktiske sosiale praksisen.⁴ (Fairclough 2002:24). Den diskursive orden som ”soldaten” skrives inn i oppsummeres av kapittel 4 og 5.⁵

Gjennom Faircloughs begrep intertekstualitet og interdiskursivitet, vil jeg vise hvordan sammenkjedinger av ulike diskurser i nye konstellasjoner indikerer sosiale eller kulturelle endringer. Intertekstualiteten viser til slike sammenkjedinger innenfor en diskurs, mens referanser utover den enkelte diskurs er tegn på interdiskursivitet. Slike sammenkjedinger gir innblikk i diskursens rolle ved sosiale endringsprosesser i form av de materialiseringer og institusjonaliseringer som dukker opp. De diskursive praksisenes samspill med andre former for sosial praksis, setter strukturelle begrensninger for bruken av diskurs (se kapittel 3 for redegjørelse om habitus og diskursiv mobilisering). Diskursteoriens begrep om artikulering har samme teoretiske effekt i form av å danne sammenkjedinger av diskursive elementer. Artikulasjoner er sjelden helt lik praksiser av tidligere strukturering, men trekker på mønstre av praksis, samtidig som dette mønsteret settes på spill (Jørgensen og Phillips 1999: 145). For å avdekke slike diskursive sammenkoblinger må man lese seg opp på, og redegjøre for det feltet som skal studeres, slik at man i beste fall gir en skisse av hva som danner den strukturen en gitt praksis skal sees i lys av.

Diskursorden danner rammen for analysen i oppgaven ved å omfatte de aktuelle diskursive kampene på det militære feltet for sosial handling. I praksis snevres dette inn til de diskursive kampene som omfatter soldatkonstruksjonen slik den brukes i nasjonal kontekst. Dette gjelder da hovedsakelig de tekstene som er produsert på forsvarspolitisk nivå, forstått som *nivå 2*, og den diskursive praksis hos de soldatene som har erfaring fra og er satt opp for utenlandstjeneste, forstått som *nivå 1*. Disse to nivåene må så ses i en videre sammenheng i form av de tradisjoner som har dominert den norske forståelsen av soldatens rolle og norsk identitet.

---

⁴ Ikke ulikt Bourdieus teori slik det kommer frem i *Language and Symbolic Power* (2003).

⁵ Detaljnivået må selvfølgelig begrenses innenfor rammene av denne oppgaven.

Begrepene intertekstualitet og interdirskursivitet viser altså til koblinger/referanser soldatenes praksis (tekst produksjon) har til diskurser på forsvarspolitisk nivå og til den tradisjonelle fremstillingen av norske soldater. Soldatenes diskurs må likevel ikke begrenses kun til dette fordi det er et poeng i seg selv å se hvilke andre diskurser eller tekster de eventuelt refererer til i sin tolkning og rettferdiggjøring av egen misjon som norske soldater. Å se etter kreativitet er derfor viktig i forhold til soldatenes ønsker om å fremstå som legitime størrelser og ikke minst i forhold til mulighetene for innblikk i det handlingsrommet som den diskursive praksisen demonstrerer.

2.2 Intervju og avgrensning av diskurs

Fairclough trekker på Foucault og problematiserer den diskursive praksis' effekt på sosial identitet, i sin lingvistisk orienterte diskursanalyse (Fairclough 2002: 45). Jeg gjør som nevnt det samme, men bevege meg bort fra den lingvistiske orienteringen a la Fairclough, da denne blir for omfattende og detaljert for mitt formål. Jeg orienterer meg heller i retning av en mer diskurspsykologisk analyse, hvor talen står sentralt som analysemateriale. Dette passer fordi intervju er utgangspunktet for min empiri. Jeg vil i hovedsak følge de anbefalinger som gis av Wood og Krogens (2000) med tanke på hvilke aspekter man bør ta hensyn til ved bruk av intervju som datamateriale for diskursanalyse.

En av fordelene ved å bruke intervju som metode, er at man kan få innblikk i graden av subjekters refleksivitet omkring diskursive konvensjoner (Fairclough 2002: 227). Dermed får man også et inntrykk av hvilken makt aktøren har i forhold til diskursens føringer. Dette forholdet vil jeg, som jeg redegjør for i teorikapittelet, se i forhold til aktørens opparbeidede kapasiteter. For å se om soldatenes individuelle kapasiteter har noen relevans har jeg spurt etter den enkeltes utdanning og erfaring forutfor karrieren i det militære, eventuelt den utdanning de tar under tjenesten. Deres foreldres utdanning og yrkeskarriere er også relevant å komme inn på.

Et sentralt aspekt ved det å benytte intervju ligger nettopp i det at intervjuet i utgangspunktet er et produkt av interaksjonen mellom to mennesker. Jette Fog (2001: 66) formulerer det som "Det fælles tredje", altså at emnets konkrete utforming er et produkt av samtalepartene i felleskap.⁶ Diskursen som produseres er slik et felles produkt som skapes både av den som intervjues og av intervjuer⁷. Mellom de to produseres det en av mange mulige versjoner omkring det fenomenet som temaet omhandler, og derfor er det viktig å sammenlikne de ulike intervjuene og på den måten se

---

⁶ Videre hevder hun at største delen av tiden under intervjuet fungerer oppmerksomheten som subtil regulator av kommunikasjonsprosessen mellom to parter. Dette skjer ikke nødvendigvis bevisst og ensidig språklig formulert, men det er snakk om en refleksjon som kommer til syne i hva man gjør. Selv bruker hun begrepet "reflection-in-action", om en form for et praktisk handlingsmessig grep om hva som skjer under en samtale, uten at vi har begrep for det i overveiende og reflekterende forstand (2001:66-67).

⁷Intervjusituasjonen representerer et asymmetrisk forhold, hvor den som intervjuer har kontroll over føringene for hvilke temaer som skal introduseres. Hvordan den agendaen som settes innledningsvis under intervjuene håndheves, er i seg selv et interessant aspekt ved tekstproduksjonen (Fairclough 2002: 234).

etter grader av homogene eller heterogene fremstillinger av ulike representasjoner. På denne måten vektlegger jeg intervjusubjektets relasjonelle sider i form av den posisjonen de besitter som grenaderer i Telemarkbataljonen.

Nye versjoner av representasjoner kan kunne dukke opp under intervjuet, og trenger ikke nødvendigvis være resultatet av på forhånd gitte tilblivelser. Derfor er det viktig at man som intervjuer ikke reduserer omfanget av data og skaper en for snever avgrensning av diskursen. Kvaliteten på analysen blir dermed avhengig av at jeg som intervjuer opptrer engasjert og aktivt oppmuntrer intervjusubjektet til å prate bredt om ulike tema, slik at variasjoner omkring diskursen åpenbarer seg. Dette for å fange bredden av diskursen med tanke på avgrensningen som analytisk verktøy (Wood og Kroger 2000: 72).

Jeg lot diskursen avgrense seg ut i fra soldatenes praksis, innenfor temaet slik det kommer frem av spørsmålsformuleringen. Å legge til rette for en bred diskursiv representasjon innebærer en intervenserende holdning fra min side som intervjuer. I intervjusituasjonen ble derfor Grenaderene behandlet som likeverdige parter nærmest som i en vanlig samtale. I tråd med Wood og Krogers (2000: 72) anbefalinger forsøkte jeg å behandle dem seriøst i form av at eventuelle motsigelser ble bemerket og at alternative tolkninger ble oppmuntret. På grunn av tidsbegrensningen og behovet for å dekke et noenlunde likt temaområde i alle intervjuene ble dette likevel noe vanskelig.

De samme hensynene måtte jeg også ta under transkripsjonen av intervjuene, slik at relasjonen mellom intervjuer og den intervjuede kom frem.⁸ Intervjuguiden er laget med utgangspunkt i at identitet er en relasjonell størrelse. Det betyr at jeg ønsker å fange opp soldatenes forståelse av seg selv som en relasjon til signifikante ”andre”.

Selve intervjuene fant sted på Rena Leir i Østerdalen, leiren som trener soldatene i Telemarkbataljonen. Jeg intervjuet i alt elleve soldater, hvor ti var grenaderer⁹ og en var offiser. Intervjuene ble gjennomført i bataljonens lokaler, i et rom med en soldat per intervju. Utvalget av soldater ble gjort av bataljonens informasjonsoffiser, ut i fra kriteriet at soldatene skulle ha erfaring fra utenlandsoppdrag. Intervjuene ble som nevnt gjort med utgangspunkt i en intervjuguide, som hadde til hensikt å dekke alle de områder av identitetskonstruksjon som ville være relevant for soldatrollen. Den ble derfor fulgt løselig med hensyn til de ulike temaenes rekkefølge og spørsmålenes ordlyd. Noe av målet med selve intervjuene var å få til en hensiktsmessig åpen samtale i tråd med kriteriene for diskursiv avgrensning.

Hvert intervju tok omtrent en time, og alle intervjusubjektene var svært ivrige bidragsytere, noe som antyder at soldatene så det som en positiv anledning til å få fortelle om egne opplevelser av

⁸ Dette innebærer selvfølgelig at begge parter transkriberes under intervjuet. Jeg velger i denne sammenheng å ta utgangspunkt i Jeffersons forslag til transkriberingssystem, slik det beskrives hos Wood og Kroger (2000:84-85). Men bare så langt det er hensiktsmessig for denne oppgaven.

⁹ Laveste grad av yrkessoldater.

det å være soldat i Telemarkbataljonen. Noen kunne også fortelle at de hadde vært med på intervjuer før. Intervjuene ble tatt opp på minidisk og transkribert som beskrevet ovenfor. Hvordan jeg behandlet de transkriberte tekstene kommer jeg tilbake til i slutten av kapittelet.

2.3 Analyse av tekst

Den teoretiske fremstillingen jeg skisserer innledningsvis, definerer tre nivåer som i praksis overlapper hverandre. Det dreier seg om tolkning av diskursiv praksis i form av soldatenes tekstproduksjon-og konsumpsjon. Denne praksisen sees så i lys av hva som blir det tekstmessige produktet, altså beskrivelsen av teksten. Begge disse nivåene, praksisen og produktet, skal settes opp mot den sosiale praksisen som omslutter diskursen (Fairclough 2002: 231). Diskursens materialitet, i form av institusjonaliseringer av praksis, kommer her inn som et sentralt poeng i knyttet til endring. Dette innebærer å se soldatenes tekstproduksjon i lys av endringen initiert på forsvarspolitisk nivå og de institusjonaliseringer av praksis dette har medført.

Gitt den fremgangsmåten jeg her beskriver, vil jeg som Fairclough understreker, se den enkelte diskursive praksis i lys av den orden den går inn i, ved å holde det han kaller for den kommunikative begivenhet, som gitte tilfeller av språkbruk, sammen med diskursorden. I dette tilfellet er det snakk om to nivåer av kommunikative begivenheter: soldatenes tekstproduksjon, forstått som *nivå 1*, og de tekstene som er produsert på det forsvarspolitisknivået, forstått som *nivå 2*. Samtidig, fordi det handler om individers evne til å gi selv, og formidle til omverdenen en meningsfull identitet, vil jeg trekke inn diskurspsykologisk teori om hvordan individer bruker diskurser som ressurser i konkrete handlingssituasjoner. Individer kobler sammen diskurser for å legitimere og vinne gjennomslagskraft ut i fra det potensialet som ligger i den aktuelle diskursorden.

Et viktig aspekt ved den diskursive praksisen er dens implisitte referanse til andre tekster i gjennom meningstilskrivelse og diskursiv mobilisering. Interdiskursive sammenkoblinger kan derfor utgjøre en sentral del av soldatenes praksis. Å spesifisere hvilke diskurser som videreføres gjøres ved å lokalisere typer av diskurser. I dette tilfellet ser man for eksempel en type nasjonal fredsdiskurs koblet til en diskurs om profesjonalitet. Fordi jeg har med enkeltindivider å gjøre er også grader av konvensjonell versus innovativ diskursiv praksis viktig (Fairclough 2002: 232). Dette antyder hvilket spillerom for handling det er mulig å praktisere innenfor den diskursen som dominerer på feltet.

I følge Fairclough skjer endring spesielt i de tilfeller hvor diskurser transporteres interdiskursivt mellom diskursordener på ulike sosiale felter. Man bør derfor være meget kritisk til den avgrensning som gjøres av diskursorden, og et viktig punkt i denne sammenheng vil være hvilke aktører som implementerer nye diskurser på et nytt område (Jørgensen og Phillips: 148). For

å avgrense diskursen vil jeg først prioritere soldatenes utøvende diskurs og så se denne opp i mot den tradisjonelle diskursen om soldatrollen slik den beskrives av litteraturen på feltet. Den utøvende diskursen hos soldatene må også sees i lys av den rollen soldatene tilskrives på det forsvarspolitiske nivået gjennom de diskurser som praktiseres og videreformidles der. En historisk gjennomgang er nødvendig for å gi et inntrykk av hvilke handlinger som er blitt gjort relevante og hvilke som er utenkelige.

Å lese seg opp på feltet handler om å kontekstualisere de data jeg selv skaffer til veie via mine intervjuer samt å se hvordan teksten som produseres under intervjuene drar på og er linket til en videre diskursorden. Utvalget av supplerende data er strategisk valgt ut fra hva som tidligere er skrevet om soldatrollen. Det er etter mitt skjønn ikke skrevet mye om norsk soldatidentitet med enkeltindividet som utgangspunkt. Arkivet er på dette nivået forholdsvis dårlig dokumentert. Noe mer utfyllende er det skrevet om soldatrollen generelt, slik det kommer frem i de historiske tekstene jeg har funnet relevante å referere til. Helt sentrale tekster å ta med blir selvfølgelig de som representerer det forsvarspolitiske nivået. Disse ”naturlig forekommende kildene”¹⁰ utgjør en sentral del av mitt korpus av tekster som den ene av de posisjonene som sees i lys av hverandre, nemlig det forsvarspolitiske nivåets forståelse av soldaten i kontrast til grenaderenes egne rollefortolkninger. Jeg har ikke anledning til å gå inn i noen detaljert diskursanalyse av den tekstproduksjonen som finnes på det forsvarspolitiske nivået. Jeg velger her å bruke forholdsvis bred pensel og slik sett forholde meg til de mest sentrale og typiske representasjonene. Kriteriet for tekstutvalg springer i denne sammenheng ut av det forsvarspolitiske nivåets egne strategier. Det vil si at jeg har valgt å bruke de tekstene som aktørene på dette nivået ønsker å formidle sine strategier gjennom. Fra den politiske ledelsen i Forsvardepartementet jeg plukket ut langtidspanen for forsvarsreform for perioden 2005 til 2008, og sentrale taler som utdyper relevante aspekter ved disse endringene i forhold til en ny soldatkonstruksjon. For det forsvarspolitiske nivået på Stortinget gjelder samme kriteriet, ved at jeg tar utgangspunkt i Forsvarskommisjonenes innstilling til langtidspanen (se kilder).

For å avdekke de deler av teksten som bidrar til konstruksjonen av selvet forstått som sosial identitet, vil jeg ta utgangspunkt i noen overordnede begreper som verktøy for disseksjon av transkripsjonsarbeidet. Disse er hovedsakelig Faircloughs begreper ”transitivitet” og ”modalitet”. I tillegg kommer ordenes meningstilskrivelse, og mindre grep for mer detaljert analyse. De siste kommer jeg tilbake til.

Transitivitet dreier seg om de prosesser og deltakere som favoriseres i en tekst, og hvordan disse prosessene og deltakerne beskrives. Beskrivelser av fenomener kan gis både i en passiv og en

---

¹⁰ I den betydning at jeg ikke har bidratt til selve produksjonen av disse tekstene.

aktiv form. Hvor signifikant navngivningen av prosessen er, gir et innsyn i hvilke tanker som dominerer omkring et gitt fenomen, avhengig av om det legges vekt på "agency", kausalitet eller plassering av ansvar. Ser man for eksempel på enkelte representasjoner av globalisering, finner man at frembringelsen av dets eksistens (nominalisering), ofte er blottet både for "agency" og plassering av ansvar, til fordel for vektlegging av fenomenets kausalitet. Tekstens transitivitet dreier seg om hvilke prosesser som brukes hyppigst ved fremstillingen av et tema, om det dreier seg om en handling, en holdning, en hendelse eller relasjonelle og mentale prosesser. Ved å fokusere på transitivitet ser man etter hvordan begivenheter og prosesser forbindes eller kobles til subjekter eller objekter, med det formål å avdekke tekstens ideologiske konsekvenser.

Analyse av tekstens *modalitet* fokuserer på talerens grad av tilslutning til en setning (Jørgen og Phillips 1999: 95). Den hyppigste bruken av modalitet i en tekst hjelper oss til å si noe om talerens relasjon til temaet som står på agendaen. Relasjonene kan avdekkes avhengig av om det som omtales behandles som noe nært og subjektivt, eller som løsrevet objektivt og "sant"¹¹. Tilskrivelse av agent/ikke agent karakteristika på sine relasjoner til hendelser eller handlinger, ved at soldaten ser seg selv som objekt av verbet versus subjekt (eller omvendt), sier noe om ansvar og avhengighet til de relasjonene som beskrives (Wood og Kroger 2000: 102). Modalitet er derfor et sentralt redskap for å karakterisere subjektposisjoner i tale.

Et annet underordnet grep ved tekstens modalitet, er soldatens posisjonering av seg selv i fortellingen om en hendelse. Her skiller man på om de forstår seg selv som en aktiv deltakende part i hendelsen, eller om de beskriver seg selv som "budbringeren". Rapportert tale er i denne sammenheng ofte brukt for å skape avstand mellom seg selv og det tema som behandles. Rapportert tale ("reported speech") eller konstruert dialog som det også kalles (Wood og Kroger 2000: 103), omfatter de forhold hvor informanten tilskriver ordene til noen andre, ved å referere direkte eller indirekte til hva som angivelig ble sagt. Her er tilskrivelse sentralt, men også andre funksjoner i språket, slik som det å skape engasjement gjennom at hendelsen/historien gjøres levende og dramatisk. Igjen er fraskrivelse et viktig poeng ved språkets funksjon.

Ordet, og den mening man legger i det, er i seg selv en viktig del av analysen. Praksisen rundt dette kan avsløre kampen om hvilket meningsinnhold som skal tillegges ordet, og hvilket meningspotensial som ligger i de enkelte ord og begreper. Denne praksisen viser også, via sin referanse til tidligere praksis, hvordan tidligere ordbruk strukturerer mening for senere bruk. Hvordan ord tillegges mening under et intervju, versus et annet, er en viktig kontrastering som må gjøres for å identifisere eventuelle underliggende tolkningsperspektiver. Tolkningsperspektiver har

¹¹ Eksempler på modalitet nevnes hos Jørgensen og Phillips (1999:96). Her tar de opp begrepet sannhet som noe objektivt værende man ikke kan betvile. Et annet er "tillatelse", som går inn i konstruksjonen av en gitt sosial relasjon med tanke på hierarkisk ordnede posisjoner. Intonasjon kan også opptre i form av modalitet som når man fraskriver seg et tema ved å ironisere over dette med "tulle" stemme.

kulturell og ideologisk betydning og viser slik til intertekstualitet. Gjentakelser og overrepresentasjoner av ord, spesielt i forbindelse med en flytende betegner¹², blir derfor viktige indikatorer. Ordet ”humanitært” er for eksempel bærer av en kulturell og ideologisk betydning avhengig av det tolkningsperspektivet ordet inngår i.

Metaforer er et eksempel på denne praksisen. Metaforer, som ideologisk og kulturelt determinerte får konsekvenser for individers tenkning og praksis. Metaforer er vanskelige å få øye på om de ikke opptrer i en tradisjonell og tydelig variant, da vi som kreative tekstprodusenter skaper nye metaforer eller setter de gamle inn i nye kontekster. Metaforer skal også leses som de øvrige begrepene, i forhold til hva de gir av attribusjon, ”agency” og ansvar (Wood og Kroger 2000: 106).

2.4 Identitet i språket

Wood og Kroger (2000: 144) viser hvordan individer definerer seg selv avhengig av hvilke situasjon man opptrer i. Individers fraskrivelse versus tilskrivelse til situasjonen er derfor et sentralt poeng. Jeg vil legge til at det kan være fornuftig å se hvordan deler av selvet brukes i relasjon til hverandre. Hvilket av selvets aspekter fremheves som bedre enn andre, og hvordan begrunnes individet dette? Ut over individet som enhet, slik det utdypes i teorikapittelet, er personlig pronomen en viktig bestanddel av identitetsanalyse. Sentrale størrelser blir derfor variasjoner rundt ”oss” versus ”dem” og ”jeg” versus ”dem”. Ulik bruk av disse reflekterer og konstruerer relasjoner av status og solidaritet.

Bruk av ulike distinksjoner er også måter å situere sin posisjon i relasjon til hva som oppfattes som ”de andre” (Wood og Kroger 2002: 147). I min oppgave blir denne språklige praksisen relevant, formidlet som tilskrivelser av ulike former for karakteristika. Denne praksisen rundt konstruksjoner av identiteter viser direkte til Bourdieus fundamentale opposisjoner, slik det redegjøres for i teorikapittelet. Det er derfor viktig å vise hvordan soldatene karakteriserer andre mennesker, og hvordan disse karakteriseringene står i relasjon til hverandre, og til soldatene selv.

For å løfte frem soldatenes relasjon til ”den andre” har jeg på grunnlag av transkripsjonen klippet de ulike individuelle tekstbidragene fra hverandre og satt dem inn i ulike felles-kategorier for beskrivelser av relasjoner til ulike signifikante ”andre”. De tekstbidragene jeg plasserte i disse kategoriene ble så analysert med de nevnte diskursanalytiske verktøyene. Kategoriene hjalp meg slik til å se i hvilken grad soldatenes individuelle tekstproduksjon korresponderer med hverandres eller ikke. Dette innebærer at jo større mangfold jeg ville funnet innen hver av kategoriene jo større handlingsrom ville soldatatrollen rommet innefor den gitte kategorien. Kategoriene blir på sin side

¹² En flytende betegner kan sees på som noe mer generelle meningsbærende begreper enn et ord. I diskursteorien defineres flytende tegnere som tegn som er i særlig høy grad åpner for forskjellig meningstilskrivelse. Dette er tegn hvor det foregår forskjellige diskursive kamper om tegnets meningsinnhold innenfor diskursens område. Flytende tegnere henviser altså til den kampen som foregår om viktige tegn mellom ulike diskurser (Jørgensen og Phillips 1999:39).

en interessant sammenlikning i seg selv, fordi de sier noe om de ulike aspektene ved soldatrepresentasjonen som kollektiv identitet. En kan for eksempel tenke seg at det ligger ulike føringer for hvordan en soldat skal forholde seg til utenlandske kolleger kontra sivilbefolkning i de områdene man opererer i. De signifikante kategoriene kommer jeg nærmere inn på i selve analysen i kapittel 6. For ordens skyld har jeg valgt å strukturere de ulike funnene innen identitetskategorien etter Tzvetan Todorovs (1992) typologier for relasjonen til ”den andre”.

3 Diskurs og sosial praksis

Diskursteorien, slik den ble redegjort for i kapittel 2, kobles her til en teori om praksis. Relevansen av å koble en teori om praksis til det diskursanalytiske perspektivet kommer av at våre evner til å konstruere, legitimere og opprettholde en identitet i relasjon til de posisjoner vi går inn i, er avhengig av individens subjektive historie. Individets sosiale løpebane påvirker vår evne til å nyttegjøre oss av det maktpotensialet som ligger i ulike diskurser som ressurser for konstruksjon av identitet. Tilgangen til å mobilisere slike diskursive resurser er derfor avhengig av den kunnskapen vi har akkumulert i løpet av livet, og de sosiale felter vi virket innefor.

Først i kapitlet diskuterer jeg det relasjonelle identitetsbegrepet slik det presenteres i diskursteorien. Deretter følger en redegjørelse for kollektiv identitet og nasjonalismediskurser. Andre halvdel av kapitlet tar for seg relevansen av en teori om praksis for forståelsen av identitetskonstruksjon. Dette innebærer bruk av Bourdieus teori om habitus og begrepets konsekvenser for diskursiv reproduksjon og endring. Til slutt ønsker jeg å vise hvordan diskursens effektivitet med tanke på å legge føringer for aktørers handling henimot den sosiale virkeligheten er avhengig av autoritet. Her vil jeg gjøre bruk av Bourdieus teori om symbolsk makt og vise hvordan identiteter inngår som del av en maktkamp.

3.1 Identitet som relasjonell størrelse

Hvordan identiteter tilrettelegges for samfunnets medlemmer er fundamentalt for hvordan maktrelasjoner introduseres og utøves og hvordan samfunnet reproduseres og endrer seg (Fairclough 2002: 168). Identiteter, spesielt som kollektive størrelser, er representasjoner i retning av homogeniserer det mangfoldige. Å navngi en gruppe, ved å fortelle dem hva de "er", er å forfølge politiske strategier med diskursen som ressurs (Neumann 2001: 129). I dette ligger det at identiteter er mer enn hvordan vi velger å fortelle historien om oss selv. Identiteter inngår i kampen om å definere virkeligheten og å få individer til å handle etter denne definisjonen.

Jeg tar utgangspunkt i selvet som en relasjonell størrelse, et utgangspunkt som bunner i at individets oppfattning av seg selv som meningsfylt, er avhengig av den sosiale konteksten individet til enhver tid befinner seg i. Dette er en forståelse av identitetskonstruksjon som preger det sosialkonstruksjonistiske perspektivet, og ligner på Goffmans rollebegrep. Hos Goffman inngår konstruksjonen av selvet og identiteten i et relasjonelt forhold, som utgjør et foreliggende

konstituerende rollemønstre, med forankring i en gitt institusjon som posisjonerer selvet i den rollen individet tiltrer. Føringer for selvbildet ligger således i forventningene fra tilstøtende roller (Goffman 1961: 87). En lignende konseptualisering av identitetskonstruksjon finner man i det diskursanalytiske perspektivet, hvor begrepet subjektposisjon tilsvarer Goffmans relasjonelle rollebegrep, bare i en langt mer generell form (Neumann 2001: 117). Der hvor rollebegrepet er knyttet til institusjoner, er subjektposisjonen knyttet til diskurser og relasjonene mellom disse.

Identiteter er relasjonelle, konstitusjonelle og situasjonelle, og krever en stadig bekræftelse for å oppnå permanens (Neumann 2001: 126). De er relasjonelle ved at de tilskrives eiendommeligheter i sin tilknytning til andre identiteter, konstitusjonelle ved at de danner utgangspunkt for handling og reproduksjon, og situasjonelle ved at den sosiale konteksten legger krav på gitte identiteter. Dette korresponderer med Lacans teori om subjektet som en ufullstendig størrelse (Jørgensen og Phillips 2001: 53-54). Subjektet fremstilles som en størrelse konstituert analogt med den posisjonen som gis av diskursive bilder utenfor individet. Et slikt utgangspunkt for identitetskonstruksjon og gruppedannelser ser subjektets posisjon som definert av diskurser gjennom interpellasjon. Samfunnets ulike diskursive praksiser interPELLerer subjektet som punkter i diskursen, og ulike diskurser gir ulike føringer for subjektets posisjon avhengig av hvilke sosiale felt man til enhver tid befinner seg i. Det at vi i dagliglivet krysser over flere sosiale felt fragmenterer subjektet gjennom at de ulike feltenes diskurser gir ulike føringer for identitetskonstruksjon. At flere motstridende diskurser legger krav på vår identitet er kilde til konflikt ved overdeterminering¹³ av subjektet. Diskursene angir i denne sammenheng ikke bare hvem man skal være, den utelukker også hvem man ikke skal være.

De identiteter som knyttes til begrepet "soldat", bidrar til å sette begrensninger for hvordan subjektposisjonen soldat skal praktiseres. Denne identiteten er som praksis en relasjonell størrelse ved at den er konstruert i forhold til noe annet. Handlingsrommet for soldaten defineres av det som utelates som akseptabel praksis, og hva som utelates er igjen avhengig av hva som til enhver tid og i enhver situasjon er den hegemoniske diskursen på det aktuelle feltet av den sosiale virkelighet. Reduksjonen av muligheter for praksis i sosialt rom bidrar til å danne grupper av individer. Soldatene identifiserer seg med hverandre ved å lukke "de andre" ute og samtidig ignorere interne forskjeller ved ulike strategier for produksjon av representasjoner (Jørgensen og Phillips 2001: 55-56). Produksjonen av representasjoner som avgrensninger for identitet trekker med seg hele samfunnsbilder, og representasjonen av den norske soldat trekker derfor med seg kampene omkring

---

¹³ Med overdeterminering menes at flere motstridende diskurser legger beslag på meningsbetydningen av en gitt subjektposisjon. Eksempler på dette har man fra soldater som ble rekruttert fra Troms til oppdrag i Kosovo 2002-2003, hvor det bistandsarbeidet de skulle utføre ikke stod til deres selvbilde; bestående av en solid yrkes stolthet og korpsånd, basert på en elitær krigsrolle (Morgenbladet 10.- 16. juni 2005).

myten om Norge og norsk identitet (Jørgensen og Phillips 2001: 58). Disse mytene utgjør bestandeler av den norske nasjonalismediskursen.

3.2 Et enhetlig men desentrert subjekt

Forståelsen av den relasjonelle identiteten, slik den er redegjort for ovenfor, kobler jeg til en teori om identitet som et produkt av subjektets historie. Dette innebærer en moderasjon av Lacans identitetsbegrep fordi utgangspunktet for identitetskonstruksjon og gruppedannelser er avhengig av mer enn subjektets posisjon som gitt av diskurser gjennom interpellasjon.

En stor del av våre mest fundamentale kroppsliggjorte tilbøyeligheter når aldri opp på et nivå av bevisst tilslutning. Tilslutningen danner en tilstand av hva Bourdieu (2003: 68) kaller doxa. Dette er en form for tilslutning til de fundamentale forutinntatte antakelsene som ligger i det sosiale feltet individet virker i, og opptrer derfor som "tatt for gitt" kunnskap. Dette betyr ikke at individer lar seg lede av falske representasjoner i marxistisk forstand (falsk bevissthet) (Bourdieu 1992: 9). Doxiske tilnærminger innebærer snarere underkastelse til symbolske ordner på en kroppsliggjort og en diskursiv måte. Noen ordener er dermed ikke "sannere" enn andre, det sentrale ved symbolene er ikke deres sannhet, men deres relasjonelle dominansforhold.

Vår diskursive kunnskap i form av språklige tegn og talesymboler, og den tause kunnskapen i form av kroppsliggjorte tilbøyeligheter, er begge en ureduserbar del av virkeligheten (Bugge 2002: 142). Personligheten kan forstås som en aggregert størrelse bestående av en rekke handlinger i like og ulike kontekster, som individet ikke har noen tankemessig kontroll over. De mest grunnleggende tilbøyelighetene er derfor kreativ tilvenning til ytre omgivelser med utgangspunkt i en allerede gitt sosial erfaring. Denne identiteten, som er en tilegnet og vilkårlig størrelse, erkjennes som naturlig ahistorisk (Bugge 2002: 148), men kunne ha vært annerledes.

Individet er ikke noen enhetlig størrelse i form av tanke-og tale-handlinger, men enhetlig i forhold til sin tilvenning til et sett sosiale omgivelser. Det enhetlige ligger i begrensningene i tid og rom, begrensninger i form av den mengden erfaringer en kropp kan utsettes for. I tillegg kommer begrensninger i form av vår evne til å kunne gripe verden, fordi vi avgrenser oss fra det som er radikalt forskjellig fra de praksiser vår identitet er et produkt av. Dette betyr at de situasjoner individet handler i, tolkes ut i fra gitte disposisjoner, og at individet derfor er mer enn de enkelte sosiale relasjoner det til enhver tid befinner seg i (Bugge 2002: 152-153). Dette betyr ikke at vår identitet er statisk, men at den lar seg moderere. Bourdieu viser til at slike endringer blant annet skjer ved akkumulasjon av former for makt som muliggjør endring i ulike sosiale relasjoner mellom agenter. Nye erfaringer bidrar til endring for individet, men ikke i den utstrekning at vår

personlighetsstruktur opphører. Den fortsetter å prege vår fremtidige praksis; vi er den samme personen hele livet, men i en stadig reproduisert og moderert utgave (Bugge 2002: 153).

Med utgangspunkt i fremstillingen ovenfor vil jeg argumentere for at subjektets identitet er relasjonelt fremstilt, og at subjektet samtidig er en varig størrelse i form av kroppsliggjortde sosiale erfaringer. Subjektet er også en relasjonell størrelse gitt at dets egenskaper og verdi i står i relasjon til andres subjekters egenskaper, og får derfor sin mening ved implisitt å henvise til disse (Bugge 2002: 156). Som vist inngår individets verdi i en symbolsk orden, hvor den prinsipielle lagdelingen er felles for alle agenter i samfunnet. Denne oppdelingen muliggjør en produksjon av en meningsfull "common sense" -verden ved å danne en matrise av opposisjoner, eksemplifisert ovenfor som "høy" versus "lav" (Bourdieu 1986: 468). Matrisen danner en felles referanse for sosial orden og derfor også for verdier av ulike identiteter ved å være kilde for grensedragninger som elite versus masse. Ønsket om å være noen, å ha en verdi, uttrykt som frykten for å bli en del av den identitetsløse massen, refererer direkte til hva Bourdieu (1986: 469) omtaler som den fundamentale opposisjon.

Matrisen av opposisjoner er en del av kampen om å definere virkeligheten og derfor også identiteter. Det å stigmatisere er ifølge Bourdieu (1986: 476) et uttrykk for at sosial identitet er innsatsen i kampen om å stigmatisere individer eller grupper. Sosial identitet indikerer forskjell, og alle grensedragninger mellom individer og grupper av individer reproducerer partikulære sosiale kamper. Demarkasjonslinjene som konstrueres er like mye et makt- potensial som kunnskap (gitt opposisjonen høy versus lav). Grensedragninger produseres under kamp for klassifikasjonsskjemaer, med det mål at de skal virke til fordel for en gruppes interesser (Bourdieu 1986: 477). I Bård Mælands (2004) undersøkelse eksemplifiseres dette av norske offiserer i Kosovo. Her opererte soldatene med generelle betraktninger av soldater fra andre nasjoner, spesielt fra ikke-vestlige nasjoner og nordamerikanere. Disse generaliseringene av "den andre" ble fremstilt som mindreverdige i kraft av å ha "lavere" verdi enn norske soldater. De med ikke-vestlig bakgrunn ble representert som "udugelige" i kontrast til kvalifikasjoner hos soldater med vestlig bakgrunn. På lignende måte ble nordamerikanerne fremstilt som "triggerhappy" og lite flinke i sine relasjoner til lokalbefolkningen. Å avgrense egen gruppe som profesjonell i motsetning til de "udugelige" og human i motsetning til "triggerhappy" er nettopp å posisjonere seg i forhold til "den andre" ut i fra de fundamentale distinksjonene høy versus lav.

Jeg vil senere vise hvordan soldatenes identitet er et resultat av nasjonal militær subjektdisiplinering og derfor også danner utgangspunkt for deres stigmatiseringer av relevante "andre"

3.3 Kollektiv identitet

Nasjonalstaten er i et diskursanalytisk perspektiv å betrakte som en naturligjort sosial konstruksjon. Med sitt utspring i politiske kamper har nasjonalstaten sitt opphav i kulminasjoner som Freden i Westfalen¹⁴ (1648) og Den Franske Revolusjon¹⁵ (1792). Som idealtyper har den utviklet seg i to retninger; den *franske*, hvor nasjonal tilhørighet springer ut fra et subjektivt politisk medlemskap, og den *tyske*, der medlemskap begrunnes ut fra hva som ofte kalles objektive, kulturelle identitetsmarkører knyttet til språket og kollektive karaktertrekk man vanskelig kan velge bort. I praksis danner disse idealtypene ulike blandinger, men den kulturelle dimensjonen har blitt den dominerende (Jørgensen og Phillips 1999: 172).

Det kulturelle presenteres som et ”naturlig faktum” som ansporer til handling i retning av å måtte velge lojalitet til ens natur. Denne natur blir således reproduisert. Zygmunt Bauman (2001: 198) hevder at nasjonalstaten, som fremmet prinsippet om at etnisk samhold stod over alle andre lojaliteter, har skapt den mest effektive og overbevisende historien om fellesskap i moderne tid. Denne kampen ble vunnet ved undertrykkelse av ulike selvhevdende fellesskap, og fikk sitt uttrykk i ulike diskursive materialiseringer som offisielle språk, skolepensum og ikke minst lov. Det nasjonale som konstruksjon har på denne måten aldri reflektert mangfoldet innad i dens geografiske avgrensning. Den nasjonale diskursen er en form for konsensus ut fra store generaliseringer som ikke anskueliggjør dens eksklusjons og inklusjonsmekanismer (Jørgensen og Phillips 1999: 175). Selv om det nasjonale betraktes som en konstruksjon, utelukker likevel ikke dette perspektivet at nasjonal identitet påvirkes av materielle og sosiale forhold. Poenget er at det ikke eksisterer noen direkte korrespondanse mellom disse forhold og de representasjonene man til enhver tid konstruerer (Friis 1998: 137).

Naturliggjøringen er blitt en historisk realisering. Verden er gitt mening ved å deles inn i avgrensede øyer. Disse grensedragningene legitimeres ut i fra at man godtar det som er innenfor (grensen) og miskjenner det utenfor. En slik praksis inngår i vår generelle kategorisering av verden. Grensedragninger i form av opposisjoner som utenfor versus innenfor, eller mann versus kvinne, står ofte i relasjon til kjeder av beslektede opposisjoner. Sammenkoblinger av slike opposisjoner gir en effektiv form for naturalisering ved at legitimering av en gitt grensedragning gjøres ved å vise til en større orden av tilsluttende kategorier (Bourdieu 2003: 118). Gitte fenomener, for eksempel nasjonal identitet, gjøres kjent og anerkjent uavhengig av indre mangfold. Slik konstrueres

---

¹⁴ ”Fredstraktatene av 1648 markerte en overgang til en mer realpolitisk forestillingsverden, dominert av visjonen om et statssystem av suverene og velavgrensede territorialstater. Westfalerfreden gjorde slutt på forestillingen om at konger og keisere var Guds representanter på jorden og at de måtte rette seg etter kirkens bud. Den anerkjente at kristenheten var delt i flere trossamfunn, og slo dermed bena under forestillingen om at menneskene var forent i en universell kirke. Traktatene slo videre fast at menneskene er fordelt på flere uavhengige territorialstater (...)” (Knutsen 2002: 45-46).

¹⁵ Både den franske og den amerikanske revolusjonen kan sies å ha knesatt ideen om nasjonalstaten, da de kuttet monarkens bånd til suverenitetsbegrepet og i stedet knyttet det til institusjoner som skulle representere folket (Knutsen 1997: 146).

representasjoner i form av hva som er ”naturlig” for disse i lys av deres referanse til andre naturliggjorte representasjoner og tilhørende praksiser. Opposisjonen mellom kjønnskategoriene er et illustrerende eksempel på naturliggjort praksis for individer. Disse kategoriene er gjenstand for regelmessig sanksjonering, hvilket gir grunnlag for makten til å fremdrive handlinger henimot ”virkeligheten”, ved at individet handler ut fra allerede gitte representasjoner som utgangspunkt for egen identitet (Bourdieu 2003: 119). At vår identitet ligger under for slike føringer virker derfor koordinerende på hvordan vi handler som sosiale grupper.

Nasjonalismediskursens effektivitet ligger nettopp i dens koordinerende kraft, fordi borgerne ikke er avhengig av personlig kjennskap til hverandre for å oppnå fellesskapsfølelse. Fellesskapet er ”forestilt” med utgangspunkt i de representasjoner som utgjør kategorien av nasjonale karakteristika. Disse representasjonene konstrueres og rekonstrueres i møte med ”de andre”, med utgangspunkt i de symboler som allerede foreligger som nasjonale symboler. Artikulasjoner av disse utgjør forskjellen mellom selv-gruppen og ”de andre” (Friis 1998: 133).

Et velkjent aspekt ved å ha et tilskrevet medlemskap i kategorien ”norsk soldat” og ”norsk borger” for den saks skyld, er bruken av ritualer. Vi kjenner de fra 17. mai feiringer og appellplassen i form av rop som; ”alt for Konge og Fedreland!”. Ritualer kan selvfølgelig også ha langt mer subtile uttrykk, som for eksempel gjentakelsen av sentrale nasjonale hendelser i skolens historieundervisning. Ritualer virker konformerende og opprettholder de forskjellene som konstrueres ved grensedragninger. De inngår som handlinger for å oppnå identitetsmessig bekreftelse og permanens. Sterkest virker de grensedragninger som krever objektiv verdi, for eksempel geografiske grenser i relasjon til ulike vitenskapelige diskurser. Som vist i nasjonalismediskursen virker slike grensedragninger ved at de skaper diskontinuitet der hvor det er kontinuitet. Materialiseringen av slike diskursive grep har som Bauman påpeker, ofte fått voldelige konsekvenser som resultat av ensretting og sentralisering under nasjonalstaten. For eksempel har ”lavere” former for språk blitt utradert, eventuelt nedrangert, til fordel for et offisielt språk.

Det nasjonale er som antydnet ovenfor en flytende betegner og gjenstand for kamp. Kampen om å definere nasjoner skjer ut fra den andre, ”den fremmede”, som referansepunkt for konstruksjon av egen identitet. Man skaper således sitt eget nasjonale selvilde ut fra relasjonen ”de” og ”oss” (Jørgensen og Phillips 1999: 181). I den patriotiske/nasjonalistiske trosbekjennelsen betyr dette, i følge Bauman (2001: 202), at ”vi” er mennesker som oss, og at ”de” er mennesker som er forskjellige fra oss. Forskjellene ”oss” i mellom eksisterer, men forminskes og uskadeliggjøres på linje med fellestrekkene mellom ”vi” og ”de”. ”De” er forskjellige i en viktigere og større betydning, noe som gjør nasjonalismediskurser til bærere av enten eller kategorier. Dette gjør at ekte solidaritet er lite sannsynlig på tvers av disse kategoriene.

Nasjonalstaten som diskurs praktiseres globalt, og er paradoksalt nok et globalisert fenomen hvor det globale konstrueres i relasjon og opposisjon til det nasjonale (Jørgensen og Phillips 1999: 184). På lignende måte går nasjonalismediskursen ofte inn i andre tilstøtende diskurser som en ressurs i form av å være felles referansepunkt for konsensus. Et slikt naturlig utgangspunkt er virkningsfullt som ressurs for endringsstrategier. Ser man på den forsvarspolitiske fremstillingen av norske soldaters fredsbevarende egenskaper (St.prp. 42. 2003-2004) gir den et godt eksempel på hvordan flytende betegnere gis verdi ved å sidestilles med ulike former for handling (Jørgensen og Phillips 1999: 188). Nordmenns fredsbevarende egenskaper oppfattes som en mer eller mindre permanent form for handlingsregulerende mekanisme. En handlingsregulerende mekanisme er i denne sammenheng å forstå som et identitetsmessig skript for handling i form av ”slik handler norske soldater”. I forlengelse av dette argumenteres det med at Norges egenskaper som fredsnasjon bør eksporteres ut til verden. Nasjonalismediskursen trekkes her inn i argumentasjonen for global deltakelse.

Å definere sosiale identiteter, er også ut over det nasjonale, praktisert ved å fastsette og opprettholde grenser (Bourdieu 2003: 120). Å gjøre en avgrensning naturlig, er å gi den et grunnlag for permanens. Dette gjøres effektivt ved å inkorporere den i habitus. I et diskursanalytisk perspektiv innebærer dette å legge premissene for en kroppsdiskurs, en iboende måte å føre kroppen på gjennom disiplinering. Eksempler på dette ser man ved treningen av eliter. Her blir medlemskapet en investering i smerte, ved at kroppen utsettes for ekstraordinære arbeidsmengder (Bourdieu 2003: 133). Denne investeringen huskes i gjennom sin avgrensning til verden utenfor, til ”de dødelige”, og sveiser gruppen/kollektivet sammen i et skjebnefelleskap. Slike skjebnefelleskap uttrykkes gjerne i form av symboler, for eksempel som ringen ingeniører fra ulike eliteskoler har båret.

I en militær sammenheng og spesielt hos de stridende avdelingene slik som hos infanterister kreves en relativt høy grad av kroppsdisciplinering, gitt at de er et produkt ment for krigføring. I militære operasjoner er det for eksempel svært viktig at enkeltindividet ikke optimaliserer egen sikkerhet ut over hva som tjener den kollektive militære kroppen som helhet. Gjennom den perioden som sørger for soldatenes grunnleggende trening gjennomsyres hverdagen av disiplinære praksiser. Hvor lang denne perioden er og i hvilken grad disiplineringen preger tjenesten avhenger av hvilken våpengren man er del av og nivået på avdelingen man rekrutteres til. Likevel preges militær sosialisering av generelle likheter med tanke på disiplinering, spesielt ved rekruttperioder. I denne perioden utøves betydelige restriksjoner på hvor man kan bevege seg, når man kan bevege seg og ikke minst hvordan man beveger seg. Tid og rom i relasjon til kroppen ligger under for et intensivt treningsprogram som detaljert disponerer døgnets 24 timer. Dette hektiske tempoet drives frem av

instruktørens oppmuntringer og trusler ut i fra streng militær lov¹⁶ (Hockey 2002: 150). Rekruttene atferd er i denne perioden av sin utdanning gjenstand for detaljert kontroll og overvåkning, hva gjelder de fleste aspekter ved kropp. Alle kroppslige behov, fra sex, næringsinntak og tidspunkt for avføring ligger under for samme regulerende regime. Denne disiplineringen av kroppen kobles til kollektivet gjennom drilling i sluttet orden. Å lære å marsjere sammen i en presis kollektiv bevegelse, manipulerer de individuelle kroppene til en synkronisert kollektiv kropp og fremmer gjennom å løse oppgavene i ordrene et fysisk og psykologisk felleskap¹⁷ (Hockey 2002: 151).

Å være soldat, spesielt innen de områder av feltet som er rettet mot direkte fiendtlig konfrontasjon, slik som hos infanteristen, innebærer et betydelig investeringsarbeide i kroppskapital gjennom den trening individet og den kollektive militære enheten utsettes for. En sentral del av denne sosialiseringen innebærer å utsette kroppen for ubehag, gjennom å holde ut ulike kroppslige påkjenninger. Dette blir også en integrert del av soldatrollen når rekruttene går over i vanlige operasjonelle enheter, ved at nivået økes og vedlikeholdes. Infanterikroppen sosialiseres med andre ord til ubehag i et kollektivt soldatfellesskap. Gjennom stadig trening reproduseres soldatkroppen ved at individuelle ferdigheter synkroniseres opp mot kollektivet som over tid nedfelles i kroppen som ”tatt for gitt kunnskap”. Soldatene skal utvikle en type automatisert praktisk intelligens som skal kunne trigges i konfrontasjonsøyeblikket og sørge for egen overlevelse og dominans over fienden (Hockey 2002: 158). Å skape soldaten innebærer derfor at kroppen utsettes for ubehag, også i form av isolasjon fra familie, venner og samfunnet ellers. Denne isolasjonen fra samfunnet, innenfor militærleirene, på øvelse eller i reelle operasjoner danner identitetsmessige avgrensninger som forsterkes av behovet for å kunne stole på sin sidemanns/-kvinnes kapasiteter som soldat og ikke minst som kamerat og medmenneske i et felles skjebnefellesskap.

Det å skape kollektiv identitet, slik som felleskapet av soldater, inngår i en regionaliseringsdiskurs. Regionaliseringen innebærer diskursive virkemidler i retning av å fremme nye legitime grenser i opposisjon til de eksisterende, og på denne måten danne nye objekter i diskursen. Opprettelsen av Telemarbataljonen er et eksempel på dette, med sine tilskrevne avgrensninger i mot det tradisjonelle norske militærapparatet. Globaliseringsdiskursen er et annet eksempel ved at nye grensdragninger anskueliggjør nye grupperinger i verden. Ved at man nedskriver verdien av nasjonalstaten, ønsker man samtidig å løfte frem betydningen av grupperinger på tvers av, eller innen nasjonalstatens grenser. Effekten av slike regionaliseringsdiskurser er proporsjonal til den autoriteten som utøver den (Bourdieu 2003: 223).

---

¹⁶ Jeg har selv hatt rollen som rekruttskoleinstruktør som utskreven befalsmann under min førstegangstjeneste i Luftforsvaret.

¹⁷ Dette er selvfølgelig avhengig av å bli gjort effektivt da motstand mot regimet alltid er til stede.

3.4 Identitet og habitus

Den type tenkning jeg redegjør for i det følgende, er ment å forklare soldatenes begrensede diskursive praksis i tolkningen av egen identitet og deres avgrensning mot de som fremstår som signifikante "andre". En av hensiktene med å bruke en kritisk diskursanalyse, slik den blant andre representeres av Norman Fairclough (2003: 8), ligger i vektleggingen av å koble det diskursive nivået ved praksis opp mot ikke-diskursive praksisformer. Fairclough allierer seg med Bourdieu når han hevder at individers utgangspunkt for tolkning av verden influeres av habitus. Habitus, som enkeltindividets iboende tilbøyeligheter til å handle i verden i form av en før-refleksiv praksis, påvirker vår evne til å handle diskursivt og å lære nye diskurser. Det å handle innenfor en diskurs eller i bruddflatene mellom flere av dem, og ikke minst bruke dem som ressurser for handling, er avhengig av enkeltindividets kapasiteter. Poenget med kombinasjonen er å unngå et for ensidig fenomenologisk fokus, hvor man ender opp i en form for semiologisk reduksjonisme (Bourdieu 1990: 26). Dette utgangspunktet hjelper oss til å se hvordan soldatenes diskursive praksis er avhengig av deres subjektive historie i form de ressurser de har akkumulert, og hvilke relevans dette har i forhold til det militære som subjektdisiplinerende institusjon.

Som Bauman (2001: 205) skriver, er det å ha en rolle en krevende aktivitet ved at skaper og reproducerer seg selv. Det krever en god del personlig initiativ, noe som beror på aktørens styrke. Denne styrken er som vi skal se ingen tilfeldig størrelse. Styrken er avhengig av individets subjektive historie og de relasjoner han/hun står i til andre aktører, og ikke minst den institusjonen denne rollen skapes innenfor. Subjektdisiplinering kan således være et spørsmål om institusjonenes disiplinierende styrke versus individuelle ressurser.

En forståelse av identitetskonstruksjon som relasjonell innebærer mer enn diskursive føringer. I *Distinksjonen* (1986), viser Bourdieu at individets tilnærming til verden er avhengig av den samfunnsmessige distribusjonen av ressurser. Distribusjonen utspilles gjennom individers habitus, og hvordan dets eiendommeligheter legger føringer på konstruksjonen av den sosiale virkelighet. Disse føringene er klassifisering av sosial virkelighet ligger utenfor den språklige bevissthets rekkevidde. Klassifisering av vår daglige praksis er ikke gjenstand for introspeksjon eller kontroll med hjelp av viljen (Bourdieu 1986: 466).

Vår verden konstrueres kreativt ut fra de skjemaer som ligger tilgjengelig, og vi er tilbøyelige til å foretrekke visse skjemaer fremfor andre. Disse tilbøyelighetene er strukturert inn i kroppen i form av habitus.

”The habitus is not only a structuring structure, which organizes practices and the perception of practices, but also a structured structure: the principle of division into logical classes which organizes the perception of the social world is itself the product of internalization of the division into social classes” (Bourdieu 1986: 170).

Innskrevet i disposisjonene til habitus ligger altså hele strukturen av sosiale forhold slik de representeres som den verden man lever i, gitt individuelle aktørers posisjon i samfunnsstrukturen. Dette blir således vårt utgangspunkt for å kategorisere og handle i verden. Vi erkjenner ikke den primære bevissthetsstrukturen, men vi erkjenner verden etter hvordan den er innskrevet i sinnet. På denne måten produserer habitus våre livsstiler gjennom de valg vi gjør i relasjon til andre livsstiler (habitusformer), og dermed i relasjon til andre skjemaer. Våre tilbøyeligheter blir, i kampen om verdens meningsbetydning, sosialt kvalifiserte symbolske skjemaer, etter den fundamentale opposisjonen ”høy” versus ”lav” eller ”distingvert” versus ”vulgær” (Bourdieu 1986: 172).

Klassifikasjonssystemene forstått som internaliseringer av den sosiale strukturen, gjennom sosiale erfaringer, er utgangspunktet for individets praksis innenfor rammene av dets økonomiske/maktmessige muligheter. Individets evne til å gripe og oppfatte ”virkeligheten”, er avhengig av sosiale og historiske vilkår i form av økonomisk, kulturell og sosial kondisjonering, eller som Bourdieu kaller det, kapitalformer¹⁸. Praksisen justeres med dette utgangspunkt, avhengig av regulariteten av gitte sosiale forhold, hvor begrensninger og muligheter utspiller seg som strategier og preferanser. Mulighetene angir strategiene, mens begrensningene angir preferansene (normative, smaksmessige og politiske preferanser). Dette utgangspunktet for handling må, som jeg vil redegjøre for nedenfor, ikke forstås som en mekanisk determinering, men som rammen for kreative valg (Bourdieu 1986: 175).

Sosiale praksiser springer, som nevnt, ut av ikke-refleksive, før-verbale former for kunnskap. Denne kunnskapen er forbundet med ulike handlingstilbøyeligheter i retning av å kunne handle kreativt og situasjonsspesifikt på en aktiv måte; altså en type kontekstmessig handlefrihet som er en forutsetning for kreativitet innenfor rammene av tidligere sosiale erfaringer (Bugge 2002: 137). Identitet er derfor noe mer enn hva som gis av en gitt sosial kontekst på et gitt tidspunkt i historien, den er også et produkt av historien. Identiteten vokser frem fra aktørens situering og virksomhet innenfor bestemte sosiale betingelser over lang tid. Disse betingelsene danner således et utgangspunkt for individets videre akkumulering av erfaringer.

---

¹⁸ Bourdieu (1993: 104) opererer med begrepene økonomisk kapital, kulturell kapital og sosial kapital. Økonomisk kapital tilsvarer i tradisjonell form den mengden man har akkumulert av penger i de ulike formene vi kjenner fra finansverden. Den kulturelle kapitalen tilsvarer den mengden av formell utdannings kapital man har akkumulert. I dette ligger det at den kunnskapen som oppnås som autodidakt underkjennes i relasjon til den formelle innen feltet for kulturproduksjon. Slik sett fungerer kulturell kapital også i form av distinksjoner på linje med adelens bruk av våpenskjold. Kulturell kapital kan forstås som en type informasjonskapital. Den siste kapitalformen, sosialkapital, tilsvarer det maktpotensialet som ligger i de forholdsvis varige relasjonene et individ inngår i ved å være innehaver av en gitt posisjon som medlem i en sosial gruppe. En fjerde kapitalform, den symbolske kapitalen skal jeg komme tilbake til. Kapitalformene tilegnes også gjennom sosial arv.

Individets forutsetninger for identitetskonstruksjon påvirkes kontinuerlig og inkrementelt av kulturelle og økonomiske betingelser (Bugge 2002: 140). Disse forutsetningene gir individet anledning til å velge identitet, men bare innenfor rammene av sin subjektive historiske løpebane og de ytre relasjonene en gitt identitet står i forhold til. Vår refleksive oppmerksomhet er tilstedeværende ved handling, men den har sine begrensninger og må derfor ikke tas for gitt. Vi konstruerer vår identitet ut i fra at sinnslivet er historisk og sosialt begrenset.

Individets ytre relasjoner danner en sosial orden. Den individuelle tilhørigheten til denne orden innskriver seg ut i fra tidligere erfaringer med de grenser som utgjør relasjonelle forskjeller mellom sosiale aktører. Denne typen av sosial kategorisering, forstått som en avgrensning, gir en følelse for sin plass i fortellingen om seg selv i verden. Man konstruerer sin identitet ut i fra forventninger omkring sine livssjanser. Man reproducerer den sosiale dom overfor seg selv, ved ubevisst å avskrive seg fra deler av den sosiale virkeligheten (Bourdieu 2002: 471). Avskrivningen er ikke-erkjent, ved at tilnærmingen til verden foregår ut fra en praktisk sans med opphav i de omgivelsene man har sine sosiale erfaringer fra. Det er denne praktiske sansen som ligger bak en slik attribusjonsmessig bedømmelse av omverdenen, som avskrivning innebærer (Bourdieu 1986: 473). Man blir konform med sine egne, trekker grenser til de andre, og uttrykker på et diskursivt nivå, ”dette er ikke for sånne som oss”. Dette er utgangspunktet for et samfunns kulturelle differensiering.

Den mer generelle produksjonen av representasjoner følger det samme mønsteret. Man produserer representasjoner etter det syn man ønsker å påføre verden, eller i forhold til hvordan man ser sin egen posisjon i verden i form av egen identitet (Bourdieu 2003: 234). Konstruksjonen av verden, ut i fra de diskurser man benytter, tar som sagt utgangspunkt i en følelse for sin plass i strukturen og individets historie er her viktig i form av at skjemaene for persepsjon er kategorier av tidligere konstruksjoner (Bourdieu 1993: 119). Individet tenderer til å godta og ta verden for gitt slik den er, gjennom følelsen for hva man ikke kan og ikke kan gjøre. Denne holdningen inngår som en del av den sannhet som er oppsamlet i livets løp. Man aksepterer en distanse, en demarkasjonslinje, vedlikeholdt, respektert og akseptert av dem man står i relasjon til (Bourdieu 2003: 235).

3.5 Identitet og symbolsk makt

Identiteter som sosiale kategorier er gjenstand for symbolsk kamp mellom ulike aktører med ulike grader av symbolsk makt. Symbolsk makt er makten til å kunne konstruere virkeligheten i form av umiddelbar mening med verden og inngår i kampen om å kunne navngi; å kunne innføre et legitimt syn på verden.

Aktørenes kapasitet i denne kampen er avhengig av den symbolske kapitalen (makt i form av autoritet, sterkest i institusjonalisert form som for eksempel vitenskapsdiskursen) som de tidligere har akkumulert (Bourdieu 2003: 239). Den symbolske makten lar seg bare utøve ved hjelp av at de som er under dens dominans, ikke vet at de er underlagt den, eller ikke vet at de selv utøver den. Denne makten er symbolske redskaper for integrering, i form av instrumenter for kunnskap og kommunikasjon som gir konsensus og mening. Slik sett danner symbolsk makt et fundamentalt bidrag til reproduksjon av den sosiale orden (Bourdieu 2003: 164). Av dette følger det at den symbolske produksjonen er et redskap for dominans.

Særlig relevant blir dette i sammenheng med den nevnte nasjonalismediskursen, fordi samfunnets dominante kultur¹⁹ bærer som et strukturert og strukturerende medium, systemer for klassifisering og mentale strukturer. Klassifiseringene og de mentale strukturene korresponderer med de relasjonelle kulturelle og økonomiske maktforholdene i den sosiale verden. I denne sammenheng fungerer symbolsk makt ved at det vi tar for gitt konstitueres gjennom ytringer og talehandlinger som får individer til å tro og se en gitt virkelighet. Denne makten blir således makt til å koordinere eller å endre individers konstruksjon av virkeligheten og derfor også deres handling henimot denne (diskursens materialitet). Symbolsk makt har derfor kapasitet i form av å kunne mobilisere til handling. Kraften i ordene gis av troen på deres legitimitet som diskurs og av autoriteten til de som bruker ordene (Bourdieu 2003: 170). Vitenskapsdiskursen, som ofte har vært koblet til nasjonalisme, tjener her som eksempel i form av at den gjør krav på å være objektiv og interessefri som dens utøvere; vitenskapsmenn (Bourdieu 2003: 225). Den symbolske makten er derfor en sentral kapasitet for å initiere endring i relasjon til den overordnede diskursive ordenen.

3.6 Oppsummering

Formålet med dette kapittelet har vært å gi en redegjørelse for at soldatenes tolkning av egen identitet og misjon er avhengig av mer enn diskursive føringer alene. Et eventuelt handlingsrom for den enkelte soldat blir således ikke bare et spørsmål om hva diskursen tillater, men også et spørsmål om individets evne (makt) til å kunne bryte med disse føringene og mobilisere alternative diskurser.

Et sentralt element er den nevnte nasjonalismediskursen som avpolitisert ”tatt for gitt” sanhetsregime. Måten det nasjonale skriver seg inn i det militære skjebnefellesskapet, virker sammen

---

¹⁹ Den dominante kulturen blir paradoksalt nok utgangspunkt for samfunnets kulturelle differensiering ved at klassifiseringene og de mentale strukturene utvikler subkulturer. En berettiget innvending her, tas opp i Michel de Certeau sin kritikk av Bourdieu (Neumann 2002: 35). Problemet med den dominante kulturen er at den knyttes til nasjonalstatens grenser og inkorporeres i individene som en enhetlig kultur. I en stadig mer globalisert verden virker en slik påstand i første øyeblikk urimelig. Jeg mener dertil at det ikke er noe i veien for at denne teorien i prinsippet kan virke på tvers av nasjonale grenser. Den dominante kulturen er først og fremst integrerende gjennom å virke differensierende, og på den måten virke som føringsprinsipp for hvordan individer handler. Dens forankringspunkt er i så måte et spørsmål om empiri.

med militære disiplineringsteknikker og investeringer i kroppskapital, koordinerene for soldatenes diskursive praksis. I tillegg vil motstand (noe som alltid forekommer) mot et slikt betydningsregime avhenge av soldatenes kapasiteter i form av habitus som utgangspunkt for den enkeltes kontekstuelle handlefrihet. Denne begrensede handlefriheten demonstreres av soldatenes kreativitet vedrørende diskursive mobiliseringer og interdiskursive/tekstuelle referanser i fremstillingen av seg selv som moralske, rettmessige og nyttige. Kreativitet må i denne sammenheng forstås som evnen til å bryte med det gjeldende sanhetregime. En slik kreativitet vil kunne avdekkes ved å se på i hvilke grad den samlede tekstproduksjonen hos soldatene er homogen eller eventuelt heterogen. Dette knytter seg til begrepet symbolsk makt i den grad soldatene tar gitte "sanheter" omkring soladtrepresentasjoner for gitt, slik de fremstår på forsvarspolitisk nivå og i tradisjonell norsk tenkning om soldater. I kapittel 7 kommer jeg nærmere inn på hvilke konsekvenser de nevnte begrensningene har for soldatenes tolkning av egen rolle.

4 Soldatrepresentasjoner i endring

I dette kapitlet svarer jeg på det første underspørsmålet: *Hva karakteriserer den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen som ledd i norsk nasjonsbygging og aspekt ved norsk identitet?* Med dette spørsmålet ønsker jeg å gi en bakgrunn for de premissene som ligger til grunn for å kalle dagens vervede profesjonelle soldater for ”nye” soldater. Jeg vil med andre ord trekke opp noen relevante linjer å se dagens soldat i lys av, med tanke på hva som har vært tradisjonen under de knapt hundre årene Norge faktisk har ført utenrikspolitikk. Jeg viser først hvordan en økende profesjonalisering med basis i vervede rekrutter er en europeisk trend som har preget tiden etter den kalde krigen. Deretter trekker jeg opp to linjer: Først hvordan verneplikten fra 1876 av har vært knyttet til ideologi og nasjonsbygging. Så viser jeg hvordan fredsarbeidet har vært en sentral del av norsk selvforståelse og identitetsprosjeksjon ut i verden. Siste halvdel av kapitlet tar for seg hvordan den ”nye soldaten” er et resultat av alliansemessig integrering og hvordan dette skaper nye premisser for identitetskonstruksjon i lys av tidligere trender. At kapitlet er relativt langt skyldes behovet for å gi en tilstrekkelig bakgrunn for å forstå betydningene av de endringer som pågår, med tanke på relasjonen den norske soldatrollen står i, til norsk identitet og samfunnet som arena for meningskamp i en globalisert verden.

Soldaten har etter konsolideringen av den europeiske nasjonalstaten, hatt som oppgave å handle på vegne av dens autoriteter. Ved å være et produkt av statens økonomiske, mannskapsmessige og kunnskapsmessige ressurser står derfor soldaten i relasjon til en rekke av samfunnets praksiser. Å forvalte volden i statens voldsmonopol²⁰ innebærer å rette statens makt eksternt, ut over dens grenser, ut fra statens interesser og handlingsrom. Oppgaven for militærmakten blir således å sikre politiske institusjoners selvstendighet og stimulere til økonomisk vekst og øke nasjonens prestisje. Alle disse oppgavene blir derfor avhengig av den maktpolitiske konstellasjonen en stat inngår i (Knutson 2002: 29). Soldaten er derfor ikke bare et produkt av sin relasjon til de styresmakter som ønsker å bruke han/henne, men også av samfunnets øvrige praksiser, slik som industri og kunnskapsproduksjon og ikke minst kampene omkring forståelsen av nasjonens kollektive identitet, både nasjonalt og utenfor nasjonens grenser.

4.1 Endring, fra verneplikt til profesjonelle soldater

Den tradisjonelle massehærens misjon har i vestlig tradisjon vært å tjene samfunnet ved å beskytte territoriets grenser mot verden utenfor. Nasjonalstatens overlevelse har vært knyttet til evnen til å

---

²⁰ Staten utgjør det felleskap av mennesker som befinner seg innenfor et definert territorium som denne institusjonen forvalter på grunnlag av sitt monopol på legitim vold (Weber i Whimster 2004: 131).

imøtekomme denne oppgaven, og mobilisering via verneplikten har bidratt som nasjonalistisk katalysator (Moskos 2001: 16).

Dagens trend beveger seg imidlertid vekk fra tradisjonelle massehærer med utspring i borgerens verneplikt. USA introduserte frivillig tjeneste i 1973, ti år etter at Storbritannia igangsatte sitt frivillige rekrutteringprogram. Storbritannia, sammen med Irland og Luxemburg, er av de europeiske stater som var tidligst ute. Ellers i Europa var det på dette tidspunkt få tegn på slik reformiver. Etter den kalde krigen kom det derimot et raskt orienteringsskifte mot endring (Moskos 2001: 18). Ser man på Europa samlet sett, ligger det ulike rasjonaler til grunn for denne endringsprosessen. I Vest-Europa argumenteres det for at sannsynligheten for territorielle angrep er svært liten. I tillegg vises det til den økende fokuseringen på fredsstøttende oppdrag og humanitære intervensjoner. Slike militære operasjoner krever mindre, kapitalintensive profesjonelle og hurtig deployerbare styrker. Nederland og Belgia er av de som nylig gikk fra verneplikt til fullstendig rekruttering på frivillig basis. Frankrike kom etter, mens Spania og Italia er i full sving med utfasingen av sin verneplikt. I øst følger Russland samme trenden, om ikke ut fra samme rasjonale, så i mot de samme endringene som preger Vest-Europa. Den tidligere så mannskapsintensive styrken skal byttes ut til fordel for en kapitalintensiv, høyteknologisk styrke innen 2008. Tidligere Sovjetrepublikker, sammen med Tyrkia, følger etter i sin planlegging (Møller 2002: 281).

De nordiske landene har gjennomgått en tilsvarende profesjonalisering om ikke i samme omfang. Her har profesjonaliseringen inngått i en mikset personell-struktur med både vervede og vernepliktige (Møller 2002: 283). Norge er i ferd med å ta del i denne utviklingen, og på tross av vernepliktens sterke stilling i norsk sammenheng, er også den norske forsvarsstrukturen og vernepliktsverket gjenstand for endring.

Utviklingen mot en fullt ut ny forsvarsstruktur er for de fleste nasjoner en lang og problematisk vei å gå. Man må danne brohode for å sikre seg en ny forsvarsstruktur før man bryter med den gamle. For å initiere det nye forsvaret opprettes derfor mindre profesjonelle militære enheter, "rapid action forces", før man kutter ut verneplikten i sin helhet (Ajangiz 2002: 325). De som i dag er nærmest den forsvarsstrukturen som er foreslått i NATO-sammenheng, startet denne reformeringen allerede for 30 – 40 år siden. De som i dag er i gang med slike reformer støter på velkjente problemer hva en slik omstillingsprosess angår. Mange europeiske land har blant annet hatt rekrutteringsproblemer, som har ført til forsinkelser i den pågående utviklingen. I Italia og i Spania har dette blitt fremstilt som en krise for reformen, og begge landene har måttet moderere den planlagte progresjonen. At så få ønsker et slikt yrke, i kombinasjon med generelle lave lønninger og høy arbeidsledighet, øker faren for en ensidig klassemessig rekruttering (Ajangiz 2002: 328). Faren

for en slik sosiodemokratisk underrepresentasjon av det brede samfunnslag var også noe av hovedkritikken da USA i sin tid (1973) fjernet sitt vernepliktsverk (Segal og Segal 1983: 159).

Den samlede vestlige styrkeutviklingen går mot frivillig rekruttering, basert på en anglo-amerikansk modell bestående av relativt små profesjonelle styrker i kontrast til tidligere tiders kaldkrig-struktur. Denne modellen er tilpasset utviklingen av en ny forsvarsramme i retning av multilateralisme og profesjonalisering (Mjøset og Holde 2002: 90). Det er dette som er de førende prinsipper for Norges forsvarsreform og alliansemessige integrering.

4.2 Verneplikt og ideologi

I norsk tradisjon har verneplikten hatt en sentral rolle i definisjonen av det nasjonale, der den har fungert som et nasjonsbyggende aspekt (Neumann og Ulriksen 1997: 113). Ståle Ulriksen (2002) viser i sin gjennomgang av norske forsvarstradisjoner, hvordan representasjonen av norske soldater har vært knyttet til et nasjonalt selvbilde. Fremstillingen av den norske soldaten, har på linje med den nasjonalromantiske fortellingen om nordmenn, vært nært knyttet til norsk natur. Slike klimateorier om hvordan naturen påvirker folks åndelige og psykiske karakteregenskaper, er en forestilling som i følge Gudleiv Bø (1998) kan følges langt tilbake i historien²¹, samtidig som de virker i vår nære samtid: ”Norges natur har satt sitt preg på folkets lynne, og avspeiler seg i norsk malerkunst, musikk og litteratur, og fremfor alt i lyrikken” (Bull 1969, i Bø 1998: 112).

Nordmannen har fra før 1905 blitt tillagt egenskapen av å være en hardfør soldat, med evne til å beherske den ville norske naturen, og i krig benytte dette kreativt ut i fra sitt individualistiske lynne, motivert av sin fedrelandskjærlighet. Denne forestillingen har vært et sentralt element i selve utbyggingen av det nasjonale forsvaret. Denne essensen av å være nordmann har ofte vært viktigere enn trening og strategi. Variasjoner rundt denne representasjonen ble tatt på fullt alvor i forsvardebatten, også etter første verdenskrig.

Vi har et stort aktivum i rasens hårdførhet og folkets evne til å finne seg til rette under vanskelige naturforhold. Vår krigshistorie viser også storartede eksempler på utholdenhet og nøisomhet. Og våre soldater har en høit utviklet evne til å mestre vårt terrengs og vårt klimas vanskeligheter. Ingen fremmed hær som trenger inn i vårt land, vil i denne henseende være oss overlegne (Rittmester Broch 1926: 148, i Ulriksen 2002: 142).

Kjernen i fremstillingen har også overlevd tross nederlaget denne soldaten måtte tåle under tysk invasjonen i 1940. Representasjonen av den norske soldaten, som kjempende under andre

---

²¹ Montesquieu argumenterte midt på 1700-tallet for at kulden gjør de biologiske fibre sterkere, og derfor var nordboere særdeles sterke. Denne styrken fostret således selvtillit, mot, ærlighet og flere fortrinnsmessige dyder i forhold til den befolkning man fant i Sør (Bø 1998: 113).

verdenskrig, trekker på den velkjente fortellingen om nordmenn som sønner av en ski-nasjon.²² I kamp med den tyske krigsmakt har etterkrigstidens fremstillinger vektlagt den tyske krigsmaskinens overlegenhet i konfrontasjon med dårlig trente og utstyrte, men heltmodige nordmenn. Nordmennene med sin fysiske styrke, sin kjennskap til terrenget og ikke minst med ski på beina, stod ikke tilbake for tyskerne som soldater. Nordmennene tegnes som idrettsmenn og soldater, som motivert av sin fedrelandskjærlighet gjør en god innsats for fedrelandet. Det var ikke deres kvaliteter som førte til tap, men derimot den overordnede norske taktikken. Gjengivelsene av norsk krigsinnsats ligger da også utelukkende på det individuelle nivået. Man fokuserer på soldatenes evner og vilje til forsvar, hvor geværmannen med ski på beina er en samlende, symbolsk referanse. Det tegnes et bilde av en landstyrke som aldri blir tatt ut i trefninger eller som deserterte, men som i stedet enten overgir seg eller går i oppløsning (Ulriksen 2002: 212).

Denne figuren med ski på beina, overlevde som sagt nederlaget under andre verdenskrig og var også også bildet av norske soldater under den kalde krigen. Nå hadde riktig nok skiene fått det mindre nasjonalistiske tilnavnet "NATO-plank", men utgjorde likevel det dominerende oppsettet i mobiliseringshæren. Det var denne ski-infanteristen som skulle forsvare nasjonens territorium, en slagmark som ble lagt til den norske fjellheimen²³ (Ulriksen 2002: 270).

Styrken og stabiliteten i denne representasjonen henger sammen med norske tradisjoner for dyrkingen av sivile verdier, slik de reproduseres nettopp via vernepliktsverket. Borgerånden må med andre ord komme i første rekke. Dette gjenspeiles i deler av debatten rundt bruk av vervede soldater i det norske forsvaret, og ikke minst i debatten om hvorvidt norske soldater skal kunne brukes i internasjonale oppdrag. Det har for eksempel fra flere hold innad i Forsvaret blitt hevdet at norske styrker ikke egner seg for krig, og derfor bør holde seg til fredsbevarende operasjoner (Ulriksen 2002: 249). I utlandet har lignende kritikk blitt møtt med arrestasjoner, i Norge har det knapt ført til debatt. Det sivile aspektet står sterkt på grunn av at man forstår soldaten som en viktigere del av nasjonen og territoriet, enn som en del av statens voldsapparat. Werner Christie, krigshelt og forsvarsdebattant, hevder blant andre dette, at soldaten tilhører forsvaret av folk og land, og man kan derfor heller ikke tvinge soldater til å bidra i oppdrag de ikke støtter. (Ulriksen 2002: 243). Lignende uttalelser har vært ytret fra ledelsen i Befalets Fellesorganisasjon, hvor man satte likhetstegn mellom vervede soldater og leiesoldater. Det ble blant annet sagt at en som drar på korstog uten å være troende er en simpel soldat (Brestrup 1997 i Ulriksen 2002: 244). Denne

---

²² I løpet av 1880-tallet begynner skiens symboleffekt å få gjennomslag i det bredere lag av befolkningen. Det som tidligere var å betrakte som en god nasjonalistisk ide i enkelte intellektuelles hoder, materialiserte seg da som folkelig aktivitet. Denne aktiviteten ble fra flere hold løftet frem som en motvekt til konkurrerende idretter fra utlandet (Goksøyr 1998: 163).

²³ Det var også i løpet av 1800-tallet at fjellet som hegemonisk nasjonalt tegn fikk sitt fotfeste i befolkningen. Bilde av Norge som et fjelland knyttet til dets befolkning, ble fremlesket av den urbane elite. Ideens gjennomslag hos folk flest må slik sett sees i forhold til at 1800-tallets nordmenn stort sett bodde i kystområdene (Goksøyr 1998: 165).

sammenligningen er i følge Ulrikesen også vanlig i norsk sammenheng, blant annet i det politiske miljøet. Sammenligningen har også vært en vanlig nedsettende referanse blant offiserer i det norske Forsvaret, uten at man i disse tilfeller har markert noe mellom å tjene penger på offisersyrket kontra som grenader (Ulriksen 2002: 263).

Verneplikten, slik jeg viser ovenfor, og slik vi kjenner dens opprinnelse i den franske revolusjonen, har klare ideologiske overtoner med appell til datidens republikanere. Rammen omfattet den nære relasjonen mellom borger og soldat i en ny sekulær stat, og har en markant avgrensning mot den profesjonelle soldaten under Kongen, eller enda verre, hans upålitelige leiesoldater. Borgersoldaten kunne man derimot stole på, fordi han forsvarte sine rettigheter som borger. Modellen utgjorde en samfunnskontrakt hvor borgerskapet med tilhørende rettigheter legitimerte hæren som forsvarer av disse, og derfor var også verneplikten en legitimering av staten (Forrest 2002: 97). Poenget er enda eldre. Machiavelli (1467-1527) løftet, gjennom sin argumentasjon i mot bruken av leiesoldater, frem patriotismen som løsning. Leiesoldaten kjempet som kjent for betaling, og dette var farlig fordi motivasjonen lå i hvilken fyrste som betalte mest. Borgersoldaten derimot, kjempet for sin jord, sitt hus og sin familie. Dette kunne fyrsten knytte til patriotiske dyder og slik skape en lojal militær styrke. Machiavellis kynisme ble senere tillagt stoisk argumentasjon via Lipsius²⁴ (1517-1606) referanse til romerske filosofer som Seneca (ca. 4 f.Kr.-65 e.Kr.) og Tacitus (ca. 56-120). Referansen til de gamle romerne talte for en frakobling av mellom de patriotiske dydene og Machiavellis vektlegging av fyrsten som personlige profitør. Dydene måtte løftes opp på det politiske planet, som et ideal for fellesskapet. Som borger og soldat skulle man adlyde statsfornuften til fellesskapets beste (Knutsen 2002: 41).

Verneplikten har fra tidlig av blitt satt i opposisjon til vervehæren. Sverdrup uttalte i 1866 at forsvaret måtte være en integrert del av det sivile, og at borgerånden måtte overordnes soldatånden. Vervehæren, i motsetning til vernepliktshæren, var dessuten en farlig intern maktfaktor, et perspektiv som i datidens kontekst er forståelig med tanke på at Norge i stor grad fortsatt lå i konsolideringsfasen (Friis 1999: 5). I 1876 vedtar Stortinget en lov om allmenn verneplikt og fastslår at det norske forsvaret er et folkeforsvar. Begrepet folkeforsvar dannet en avgrensning mot staten, gitt at Norge og Sverige på denne tiden hadde felles statsoverhode (Knutsen 2002: 95). Man skilte slik mellom nasjonen knyttet til folk og territorium og staten knyttet til unionen. Verneplikten har i forlengelsen av dette utviklet seg til å bli møteplassen mellom stat og nasjon, og er symbolsk forbundet med nasjonen, i det den kobles til et kollektivt norsk selvbilde og dens legitimitet handler om nasjonens legitimitet (Friis 1999:5).

²⁴ Lipsius hadde størst innflytelse av de to. Monarker introduserte ny-stoiske idealer for sine borgere lik hærførere gjorde for sine soldater. Stoiske idealer går ut på å dyrke dydene, som er av det gode, versus lastene som er av det onde. Lastene tilsvarer her Machiavellis orientering mot egoistisk søken etter rikdom og makt via fyrsten eller som hos borgersoldatens forsvar av hus og familie ut fra rasjonell selvinteresse (Knutsen 1997: 44).

Under den kalde krigen var Norge, i motsetning til på Sverdrups tid, preget av en sterk intern konsolidering mot et klart definert fiendebilde. Befolkningen var frem til 1970-tallet svært disiplinerte og det eksisterte en sterk oppslutning om verneplikten (Friis 1999:75). Konsensusen om anti-sovjetisk politikk holdt seg sterk gjennom hele perioden (med unntak for NKP), og er et uttrykk for datidens sterke nasjonale felleskap (Friis 1999:87). Selv etter den kalde krigen har verneplikten hatt en relativt høy oppslutning, men med en sterk nedgang frem til i dag (Weydahl 2002:60).

På forsvarspolitisk nivå beskrives verneplikten fremdeles som bærebjelken i det norske forsvaret, nå også som rekrutteringsgrunnlag for global deltakelse og forsvarets generelle behov (Devold 2004: 5). Den nåværende utviklingen kan gi en mistanke om at forsvaret er på vei ut av det nasjonale prosjekt, slik det beskrives av Neumann og Ulriksen (1997:113). Sammenfallet mellom statsadministrasjon, nasjonen og territorium er i hvert fall i ferd med å få en ny dimensjon med tanke på forsvaret som arena for nasjonsbygging. Arenaen ser ut til å forlate sin forankring i det teritorielle, til i å sterkere grad bygge Norge inn i globaliseringskonseptet. Man går fra forsvar av det teritorielle til forsvar av ”det vestlige”.

Selv om verneplikten skal ha en demokratifremmende funksjon (St.prp. 42 2003-2004), har denne plikten bare vært forbeholdt menn. Forsvarets økende rekruttering av kvinner går ikke via verneplikten. Slik sett har vernepliktsverket også spilt en sentral rolle i konstruksjonen av nordmannen som en negasjon til kvinnen. Militærets tvangspålagte mannsfelleskap har vært og er innenfor vernepliktsvesenet, en reproduksjonsanstalt for tradisjonell kjønnsdiskurs i samfunnet (Weydahl 2002: 77). Kvinners identitet som norske soldater er interessant nok i seg selv, fordi soldaten som subjektposisjonen er konstruert med utgangspunkt i negasjonen til det kvinnelige (Weydahl 2002: 88). Når denne rollen i tillegg fjerner seg fra sin teritorielle forankring legges det til enda en dimensjon som bryter med norsk forsvarstradisjon. Vi ser at i det øyeblikket forsvaret er i ferd med å løsrive mye av sin kjernesatsning fra det teritorielle, og går fra et idealistisk verdigrunnlag og over i et mer profesjonelt, innlemmes også kvinnene i større grad.

Tendensen gjelder ikke Norge alene. I Danmark er kvinnene fullt ut integrert i de væpnede styrkene, hvilket også har vært tilfelle i den Danske internasjonale brigade siden 1995 (Moskos 2001: 132). Økt press for å få kvinner inn i alle avdelinger av det militære er en internasjonal trend i vestens militærapparater (Moskos 2001: 22) og bidrar til en ytterligere differensiering med tanke på utgangspunktet for konstruksjonen av soldatrollen. Press mot større toleranse kommer fra det sivile samfunnet, også i forhold til temaer som religiøsitet og homofili, sistnevnte representerer dog fremdeles et svært betent tema. Det økende mangfoldet illustreres uansett av at USA har 40 aktive ”hekser” i tjeneste (Moskos 2001: 25).

Den pågående utviklingen av økt internasjonalt militært samarbeid, krever også en endring av legitimeringsstrategier, både på overordnet strategisk nivå og for den enkelte soldat. Lazare Courot, hjernen bak vernepliktssystemet i kjølvannet av den franske revolusjonen, stod på mange måter overfor de samme utfordringene som dagens forsvarspolitiske strateger. Hans normative tilnærming til å etablere en vernepliktshær hadde utspring i ideen om at forsvarskrig var den eneste rettferdige formen for krigføring. Når så revolusjonen skulle spres til resten av kontinentet krevde dette en re-legitimering og en redefinering av av soldatenes misjon og identitet. Soldatene gikk fra å være beskyttere av revolusjonen til å bli dens misjonærer (Friis1999: 33). Den normative orienteringen må ha blitt nedprioritert, da det etter 1799 ikke var mange franske soldater som kjempet ut fra ideologiske motiver. De slo seg selv, for sine kamerater og for militæret som sosialt felleskap. Offiserene kunne ikke lengre slå mynt på ideologisk kapital. Styrkene var profesjonalisert og ble trent og utstyrt der etter, og mange så seg ut en karriere i det militære. For de utskrevne²⁵ sin del dreide det seg heller ikke lenger om å adlyde ut ifra patriotisme, men av frykt (Forrest 2002: 105).

Paralleller kan således trekkes til dagens optimisme rundt konstruksjonen av et verdenssamfunn etter vestlig liberaldemokratisk modell, med medfølgende motstridige elementer og derav kampen mot terror. Kampen mot terror har blitt en av de sentrale legitimeringsfaktorene for Norges militære bidrag internasjonalt, og det legges derfor også nye føringer for soldatenes generelle fortolkninger av identitet og egen rolle (St.prp 42, 2003-2004: punkt 3.4.2, boks 3.1).

4.3 Norge som fredsnasjon

”Fred” er et sentralt elementer i konstruksjonen av norsk identitet. Som med resten av elementene i den nasjonale identitetsbyggingen, er denne koblingen mellom ”fred” og norsk identitet, et resultat av den kulturelle og økonomiske elitens utvalg og bearbeidning nasjonale symboler. Dette arbeidet har vært avhengig av ressonans i ulike lag av folket, og ikke minst de ulike elites kamper om meningsbetydningen av nordmannen som symbol (Sørensen 1998: 19).

Fredslinja har fra begynnelsen av vært en sentral del av norsk sikkerhets - og utenrikspolitikk. I 1905 var det stor enighet omkring Norges forsvarspolitiske kurs; alliansefrihet i fred og nøytralitet i krig. Jørgen Løvland, Norges første utenriksminister, bedyret at man måtte innrette en utenrikspolitikk som var forskjellig fra de europeiske krigerstatenes. Doktrinen skulle forankres i nøytralitetspolitikk og legitimeres ut i fra folkeretten²⁶. Norge markerte seg også kraftig

²⁵ Verneplikten ble fortsatt opprettholdt på tross av en økende profesjonalisering.

²⁶ ”Med folkerett menes det rettssystem som regulerer forholdet mellom statene, i deres egenskap av sådanne. I tillegg inkluderes internasjonale organisasjoner og enkeltinvider som subjekter i folkeretten. På engelsk brukes betegnelsen "public international law", "international law" (<http://www.ub.uib.no/fag/rettsvit/folkkilder>).

på ulike folkerettslige møter (Haag 1907 og London 1911), som motstander av militarisme og tvangsmakt (Knutsen 2002: 95).

Denne motstanden mot militarisme og tvangsmakt fikk følge av et klarere pasifistisk standpunkt etter hvert som den voksende arbeiderklassen fikk økt innflytelse. Denne pasifismen var først og fremst rettet mot en skepsis til statens voldsmonopol, og da mot militarismen og selve militærvesenet, men ikke mot våpenbruk i seg selv. Fredslinja i norsk forsvarpolitikk var således understøttet av to ulike ideologiske leire; den første representert av den borgelig liberale humanismen, som hevdet at krigen virket ødeleggende på handel, og den andre av den sosialistiske motstanden mot voldsmonopolet til den kapitalistiske borgelige stat (Knutsen 2002: 97).

Da krigen brøt ut i 1914, tviholdt Norge på sin nøytralitet med stadige henvisninger til den legitimitet som ligger i folkeretten og liberal politikk. Det var i følge den økonomiske liberalismen viktig å ikke la politiske hindringer komme i veien for markedsmessige relasjoner. Dette handelshensynet trakk likevel Norge i retning av Storbritannia, noe som i et tysk perspektiv undergravde Norges nøytralitet (Knutsen 2002: 98).

Etter freden i 1918 fant man et nytt forankringspunkt for fredslinja. Woodrow Willsons²⁷ (1856- 1924) forslag til et grunnlag for en fredeligere verden passet godt inn i den unge norske statens utenrikspolitiske perspektiver. Igjen var ideologien i opposisjon til militarisme og maktkamp-politikk. Den nye arkitekturen for fred bygget på prinsipper om kollektiv sikkerhet og et Nasjonenes Forbund, og i 1918 ble det arrangert et folkemøte i Oslo til ære for Willsons ideer (Knutsen 2002: 99). Willsons ideer fremstod som virkeliggjørelsen av hele det forrige århundrets visjoner om demokrati, progressive og nasjonalistiske bevegelser, ideene av opplysningstiden og arven fra den Franske revolusjonen (Palmer 1995: 273). Videre mente sentrale norske politiske størrelser som historikeren og fredsaktivisten Christian Lange (1869-1938), at Norge nettopp egnet seg som en aktiv og positiv forkjemper for freden. Det ble også gjort koblinger mellom fredsarbeidet og humanitært arbeid. Fritioff Nansen (1861-1930), daværende formann for ”Den norske Foreningen for Nationenes Liga”, ble for eksempel spurt under ratifiseringsmøtet i Versailles i 1919, om å hjelpe til mot hungersnøden som herjet den nye Sovjetrepublikken (Knutsen 2002: 99).

Også den mer skeptiske og realpolitisk orienterte Stats-og utenriksminister (perioden 1924-26, Venstre) Johan L. Mowinkel (1870-1943), ga i 1927 uttrykk for den samme representasjonen av norsk utenrikspolitisk misjon. Et land av Norges kaliber, med en svak maktpolitisk basis, kunne

---

²⁷ Willsons synspunkter var velkjent i hans samtid. I 1918, før freden var vunnet, la han de frem som fjorten punkter som grunnlag for en fredeligere verden. De fjorten punktene krevde en slutt på hemmelige avtaler og diplomati mellom nasjonene; havene skulle være fri for ferdsel både i fred og krigstid; handelsbarrierer og ulike handelsbetingelser mellom nasjoner måtte opphøre; en generell nedrustning hos alle krigsmakter; kolonial justering av grenser, alt okkupert territorium måtte evakueres; nasjonal selvbestemmelse og en nyetablering av Europas nasjonale grenser etter nasjonale skillelinjer og sist men ikke minst en internasjonal politisk organisasjon for å sikre freden (Palmer 1995: 723).

ikke mistenkes for annet enn sin fredelige intensjon hva fredsaktivisme angikk. Utenriksminister Halvdan Koht (1873-1965) tok som fredsaktivist med seg dette budskapet inn i stillingen som utenriksminister i 1935 for Arbeiderpartiet; norsk utenrikspolitikk skulle forankres i fredsaktivisme og Folkeforbundet (Knutsen 2002: 100).

Helt frem til 1940 var Norge en av de statene som i sterkest grad tok avstand fra forsvarssamarbeid, og heller arbeidet for en styrking av Folkeforbundet, til tross for forbundets mange nederlag i mellomkrigstiden. I forlengelsen av dette har norsk bruk av voldsmakt vært ubestemt, nølende og rettet mot det å unngå krig (Knutsen 2002: 103). Den andre verdenskrig rev så Norge ut av den tidligere innadvendte konsoliderende nøytralitetspolitikken, som hadde vært landets støe kurs siden 1905. Nå var Norge blitt en del av verden. På tross av fredsinitiativets foreløpige nederlag med krigsutbruddet i 1940, viderefører Norge fredsorienteringen etter krigen. Norge var en av de første 50 medlemslandene som undertegnet FN-pakten i San Francisco i juni 1945, og etter den tid har FN vært fremhevet som en av hjørnesteinene i norsk utenrikspolitikk og slik virket som sentral identitetsmarkør. Denne ratifiseringen hadde på sin tid også tverrpolitisk støtte og var dermed mindre kontroversiell enn hva som var en mer reservert holdning til mellomkrigstidens Folkeforbund (Fermann 1997: 207). Norge sluttet også umiddelbart opp om FN-paktens kapittel syv, som foreslo et system for kollektiv sikkerhet. Intensjonen var å opprette en fredsbevarende styrke til bruk under FN for å hindre mellomstatlig aggresjon. Denne ideen ble så punktert i 1946 av den tiltakende spenningen mellom Sovjetunionen og Vestmaktene. Dette ble også spikeren i kista for norsk nøytralitetspolitikk og man søkte i stedet sikkerhetsgaranti ved å melde seg inn i NATO²⁸ i 1949 (Fermann 1997: 209).

FN som materialiseringen av liberal fredsdiskurs, i form av springbrettet til en bedre verden med normer for sosial rettferdighet, menneskerettigheter, frihet og uavhengighet, fant altså gjenklang i det norske selvbilde. Tilsynelatende idealistiske og altruistiske mål har vært og er en del av den norske utenrikspolitikken. Bak disse finner man en bred ideologisk allianse som spenner fra sosialdemokratisk internasjonalisme og solidaritet via borgelig humanistisk tradisjon til kristne imperativer om nestekjærlighet og misjon. Den dominerende tanken er at man som et lite land er tjent med internasjonale normer og rettsprinsipper, noe som kobler sammen egennytte og ideelle

---

²⁸ Artikkel fem (<http://www.nato.int/home.htm>): "Partene er enige om at et væpnet angrep mot en eller flere av dem i Europa eller Nord-Amerika skal betraktes som et angrep mot dem alle, og er følgelig blitt enig om at hvis et slikt væpnet angrep finner sted, vil hver av dem under utøvelsen av retten til individuelt eller kollektivt selvforsvar, som er anerkjent ved artikkel 51 i De forente nasjoners pakt, bistå den eller de angrepne parter ved enkeltvis og i samråd med de andre parter straks å ta slike skritt som den anser for nødvendig, derunder bruk av væpnet makt, for å gjenopprette det nord-atlantiske områdes sikkerhet. Ethvert slikt væpnet angrep og alle forholdsregler som blir tatt som følge av dette, skal øyeblikkelig meldes til Sikkerhetsrådet. Slike forholdsregler skal bringes til opphør når Sikkerhetsrådet har tatt de skritt som er nødvendige for å gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet", *Washington 4. april 1949*.

motiver (Ferman 1997: 209). Denne sammenkobling har, som jeg senere vil vise, fått konsekvenser for evnen til å kunne holde en konsistent moralsk språkføring ved siden av å være en humanistisk stormakt.

Betydningen av FN som norsk identitetsmarkør gjenspeiles ved at Norge har vært en fast bidragsyter fra starten av. Som fredsbevarende innsats har Norge bidratt med nesten 40 000 mannskaper (1997 tall), siden de første oppdragene på 1940-tallet. Norge bidro med 1330 mann da det 1967 ble etablert en nordisk beredskapsstyrke for fredsbevarende oppdrag. 2/3 av denne styrken har siden vært avgitt til FN-opdrag, hvor størstedelen av bidraget har gått til en av de større satsningsområdene, UNIFIL i Libanon (Fermann 1997: 211)

Som et resultat av Norges vestlige bindinger har landet blitt mer aktivt militært, blant annet gjennom NATO-operasjoner. Denne økende aktiviteten har møtt kritikk lignende tidligere antimilitarisme og nøytralitetsdiskurs og viser at fredsdiskursen er en høyst levende del av norsk identitet (Knutsen 2002: 105).

4.4 Utviklingen av vestlig forsvarssamarbeid og Norges rolle

At Norge i stadig økende grad søker å integreres i det globale markedet skriver seg inn i tidens trend.

”Stater forventer kanskje ikke mye fra nasjonens mobiliseringspotensial som de trenger mindre og mindre siden de store vernepliktige hærene ble holdt sammen av et febrilsk opphetet patriotisk vanvidd, er blitt erstattet med kaldt teknologiske eliteenheter, mens landets rikdom mer blir målt ut fra dets tiltrekningskraft på den globale kapitalens kjølige egennyttige krefter enn på kvaliteten, kvantiteten og moralen hos dets arbeidskraft” (Bauman 2003: 211).

Orienteringen mot internasjonalt forsvarssamarbeid definerer Norge inn i det globale, gjennom å gi slipp på kontrollen over egne militære avdelinger landsatt på fremmed territorium, ved å fase dem inn under andre nasjoners kommando. Det skapes gjensidige avhengighetsforhold på tvers av gamle statsgrenser, og landene tildeles spesifikke oppgaver innenfor alliansen, avhengig av en kvalitativ differensiering i form av A, B, og C-lag. NATOs A-lag tilsvarer USAs kvaliteter og kapasiteter, og det er dette nivået som er målet for de norske ambisjonene (Eriksen 2003: 15). Man kan i denne sammenheng spørre seg om denne utviklingens bidrag til en konsolidering av ”det vestlige” og en sterkere avgrensning mot det ”ikke vestlige”.

På et overordnet normativt politisk nivå er i følge Christopher Coker (2004: 9), en slik konsolidering ikke tilfellet. Det er det motsatte som er i ferd med å skje ved en stadig økende splittelse på tvers av Atlanteren. Bruddet ligger i at det verdimeslige felleskapet som definerer

vesten operasjonaliserers ulikt i USA kontra Europa, og denne overordnede splittelsens konsekvenser griper helt ned i dypet av mikrorelasjonene. Europeerne har i langt høyere grad latt det militære feltet bli påvirket av sivile verdier, slik det for eksempel ytres fra ulike ikke-statlige organisasjoner. De fleste europeiske landene har gått inn for å ansvarliggjøre sine soldater opp mot en overnasjonal domstol, slik at de i motsetning til amerikanerne må svare for sine avgjørelser på slagmarken. Europeerne har i tillegg sagt nei til bruk av landminer og, med unntak av Storbritannia, fordømt bruken av såkalte "cluster bombs". Den amerikanske kursen går derimot i en helt annen retning. US Army War College har bestemt seg for å legge ned sitt Peacekeeping Institute og unngå å fokusere på ikke-kamp relaterte oppgaver. Dette innebærer en total nedprioritering av hva Mæland (2003: 20) betegner som low tech-kunnskaper på soldatnivå i form av forståelse og respekt for fremmede kulturer, slik den norske fredslinjen er et eksempel på.

På amerikansk side ønsker man seg en Tayloristisk modell for soldatrollen, hvor rollens refleksive og intellektuelle kapasiteter skal rettes mot bruken av teknologien. Soldaten integreres på denne måten inn i våpensystemer og utgjør en brikke i et større nettverk, hvor språket er computerens pragmatiske orientering i mot å løse umiddelbare praktiske spørsmål. Dette nettverket av kompatible enheter innskrenker den enkeltes moralske og etiske horisont i sin relasjon til krigen. (Coker 2004: 14).

På denne måten blir den enkeltes ansvar for sine handlinger instrumentalisert ved teknologi. For at nettverket skal fungere må hver enhet være grunnleggende lojal og disiplinert deretter. Disiplineringen ligger i at profesjonaliseringens verdier er rettet mot teknologien og den nye soldatens intelligens rommer derfor ikke ekstensielle aspekter som menneskeverd. Man ønsker seg heller en intelligent "gorilla" enn intellektuell fleksibilitet og autonomi (Coker 2004: 13).

Den tayloriserte, instrumentelle amerikanske soldaten kontra den europeiske normativt orienterte soldaten, er et uttrykk for den overordnede ulikheten i operasjonalisering av verdier. Der europeerne ser krigen som en fortsettelse av internasjonal lov, ser amerikanerne krigen som en fortsettelse av politikken. Det verdimeslige felleskapet er slik sett splittet i to leire; europeisk, strategisk moralisme versus amerikansk, strategisk pragmatisme (Coker 2004: 20). Det er mellom disse alternativene Norge må velge, og den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet drar for øyeblikket forsvarsreformen i retning av den amerikanske modellen.

4.4.1 Ytterligere betingelser for endring av soldatrollen

Identitetskonstruksjon kan som nevnt forstås som diskursive prosesser som fyller forsvarsdiskursen med mening i form av at soldatene ser på seg selv som moralske individer med en misjon (Weydahl 2002: 90). Identitet er en kontekstuell og relasjonell størrelse, og den har derfor endret seg parallelt

med utviklingen fra et klart definert monolittisk fiendebilde, til et svakere definert fiendebilde, muligens samlet under betegnelsen terrorisme. ”Terrorisme” er også noe så uklart som en handling, i motsetning til en aktør og gir ikke noen konkrete ”andre” å forholde seg til. Forsvarsdiskursen har slik sett fått en ny front, og jeg vil, i likhet med Weydahl, spørre hvilken betydning den nye forsvarsfronten har for soldatenes identitet. En ny dimensjon er lagt til siden Weydahl gjorde sin undersøkelse, nemlig terroranslagene den 11. september 2001 og begivenhetene i etterkant av dette. I lys av hans funn vil det derfor være interessant å se om fiendebildet har fått tilbake noe av sin gamle styrke slik det virket som identitetsmarkør under den kalde krigen. Hva slags representasjoner skjuler seg bak begrepet terror?

På forsvarspolitisk nivå knyttes ikke dette begrepet opp mot enkelte aktører, men sees på som en iboende risiko ved globaliseringen. Aktørene bak begrepet har likevel fått et ”ansikt”, blant annet gjennom plasseringen av den nye fronten, noe forsvarets satsing på arabisk språk vitner om. Opprettelsen av en arabisk språklinje er et eksempel på en profesjonalisering tilknyttet prioriteringer som frykten for terrorisme og en beskyttelse mot hva som oppfattes som ustabil periferi i forhold til globaliseringens kjerneområder (St. prp. Nr 42, 2003-2004: punkt 3.4.2). Andre materialiseringer av den nye fronten representeres av de seneste operasjonene som Norge har bidratt til, slik som i Afghanistan og i Irak.

At forsvaret har blitt statens utenrikspolitiske redskap som en inngangsbillett til internasjonalt samarbeid, inviterer til normativ endring, fra det idealistiske til det profesjonelle. Utviklingen kan forventes å følge en endring i retning av hva Magnus Erikson (2003: 9) beskriver som en endring fra idealistisk til profesjonell motivasjon. Motivasjon utgår fra et verdigrunnlag, og med det mener han den indre drivkraft som virker i det individet som jobber i militærapparatet. Et idealistisk verdigrunnlag innebærer derfor at det engasjement man utøver er rettet mot en spesifikk ide eller et sett av ideer (ideologi). Hos den vernepliktige soldaten dreier det seg for eksempel (ikke nødvendigvis) om forsvar av nasjonens territorium ut i fra fedrelandskjærlighet (Eriksson 2003: 10). Et profesjonelt verdigrunnlag tilsier derimot at den enkelte innehaver av profesjonen drives av de verdier og normer som definerer profesjonens yrkeskodeks (Eriksson 2003: 11). Jeg vil legge til at det i denne oppgaven er viktig å se disse begrepene, idealistisk verdigrunnlag versus profesjonelt verdigrunnlag, som relasjonelle størrelser. Det betyr at de må leses som deler av den subjektposisjonen soldaten utgjør, og ikke bare som individuelt drivstoff. Begrepene er selvfølgelig idealtyper, og ikke utelukkende kategorier, de kan med andre ord kombineres. Hva de innebærer av praksis er derfor et spørsmål om empiri.

Den nye soldatrollen skrives inn i en diskurs som viser til et langt høyere kompleksitetsnivå enn hva som var tilfellet for den tradisjonelle. Det økende kompleksitetsnivået er resultatet av to

eksterne endringsforløp i form av utviklingen i de internasjonale relasjonene etter den kalde krigen, slik jeg har redegjort for tidligere, og den generelle teknologiske utviklingen spesielt innen informasjonsteknologi (Kristensen 2004: 45). I møte med den økende kompleksiteten utvikles den nye typen soldater. Denne soldatrollen skal være tilpasset de nye prioriteringene av nettverksstruktur i militæret, som i økende grad skal ta over for den gamle hierarkiske strukturen. Man går derfor fra tradisjonell ordregivning og kontroll til samarbeid og informasjonsutvikling. Relasjonene mellom offiserer og soldater endres også deretter ved at offiseren nå tiltrer rollen som informasjonskoordinator og mater soldatene med informasjon. Soldaten på sin side skal behandle denne informasjonen og selv løse oppdraget på bakgrunn av dette. Soldaten må med andre ord sitte på det som tradisjonelt har vært offiserkunnskap (Kristensen 2004: 46). Å øke kunnskapen i utførerleddet er nødvendig fordi nettverksforsvaret knyttes sammen av ulike militære kapasiteter plassert horisontalt i en informasjonsmatrise. For at denne omstruktureringen skal gi hurtige og rasjonelle løsninger vil man i større grad enn i dag dyrke frem kvaliteten på relasjonene til de som inngår i nettverket i stedet for sterkt lederskap og formell struktur. Etableringen av ”kunnskapssoldater” i det ytterste leddet betyr en nedtoning av skillet mellom ”tenker” og ”utfører”. Dette innebærer å fremme selvstendighet på individnivå, noe som har vist seg vanskelig i et miljø som tradisjonelt har dyrket konformitet, der selv offiseren kun har vært først blant likemenn (Kristensen 2004: 50). Å takle en økende kompleksitet er altså et av de sentrale områdene av forsvarsreformen og viser seg blant annet ved satsningen på hurtig depoyerbare profesjonelle styrker til utlandet.

4.4.2 Rolleforklaring og økt kompleksitet – representasjoner i utakt

Forsvarets prioritering av utenlandsoppdrag demonstreres i Ole Morten Weydahls undersøkelse blandt KFOR-soldater på Skjold (2002: 94). Her ble det lagt betydelig mer ressurser i treningen av KFOR-styrken enn hva som var tilfellet for de vernepliktige. Følelsen av å være profesjonelle ga også disse soldatene uttrykk for, med hensyn til tilhørighet. Den identitetsmessige forskjellen ble ytret som: ”Vi representerer KFOR, og Norge, men å representere NATO står høyest for de fleste av oss” (Weydahl 2002: 94). Motivasjonen til disse soldatene var i stor grad forankret i egennytte, og ble begrunnet med penger, karriere, opplevelser og erfaring. Deltakelsen ble med andre ord betraktet som en profesjonell jobb og ikke noen humanitær nasjonal dugnad. I dette tilfellet ligger motivasjonens forankring nærmere hva Eriksen (2003: 10) kaller et profesjonelt verdigrunnlag, enn hva som var intensjonen for Lazione Courots frihetsmisjonærer.

Lignende motivasjonsfaktorer fant man i Forsvarets Forskningsinstitutt (Bakken 2000) undersøkelse av hvordan norske rekrutter forholdt seg til det å eventuelt verve seg til en profesjonell

styrke for fredsbevarende og fredsopprettende operasjoner. Undersøkelsen, som man hevder er representativ for rekrutter i hele forsvaret,²⁹ viste at det stort sett var personlig vinning som spenning og selvutvikling som var motiverende for deltakelse. Lønn var også en betydelig faktor i forhold til om man skulle verve seg eller ikke. Ideologisk grunnlag hadde liten betydning både hos de som ønsket å verve seg og de som ikke ønsket et slikt engasjement. De som kunne tenke seg å bidra i FN/NATO-tjeneste så seg selv som sportsutøvere eller friluftsmennesker, de rapporterte om lengre arbeidserfaring og at de fulgte med på hva som skjer utenfor Norge. Rapporten konkluderer også med at verneplikten egner seg som rekrutteringsgrunnlag for denne typen operasjoner.

I følge Weydahls (2002: 43) undersøkelse, reflekterer ikke soldatene selv noe særlig over nasjonale symboler. Det samme gjaldt ved befalets utdanning av de vernepliktige soldatene, ved at det nasjonale ble tonet ned. Dette betyr ikke at verneplikten ikke reproducerer den tradisjonelle materialiseringen av nasjonal diskurs, men at denne i større grad har blitt avpolitisert. Verneplikten som del av den nasjonale diskursen er blitt en tatt for gitt praksis, hvor de nasjonale symbolene som konge og flagg, ikke lengre har de affektive verdiene som de for eksempel hadde i etterkrigstiden. Soldatene på Skjold føler en distanse til disse symbolene (Weydahl 2002: 46), fordi det ikke eksisterer noen referanseramme de kan virke i relasjon til. Disse soldatene er ikke konfrontert med noe klart fiendebilde, de har ikke opplevd andre verdenskrig, og årstall som 1905 og 1814 hører hjemme i historieundervisningen og i 17-mai taler, en dag som også er et avpolitisert nasjonalt symbol³⁰. Med det uklare fiendebildet blir symbolene svake i soldatenes bevissthet, de danner ikke lengre sterke identitets-markører og det uklare fiendebildet gir et svakt definert ”vi” (Weydahl 2002: 49). Den svekkede følelsen av nasjonal identitet og lojalitet til det nasjonale er en trend i vestlig sammenheng, hvor borgerskapet som avhengig av nasjonalstaten, blir definert svakere på grunn av en generell økende transnasjonal integrering. Dette bidrar til å endre den sivil-militære relasjonen (Moskos 2001: 5). Trenden må selvfølgelig ikke tolkes som allmenyldig og uavhengig av hvert enkelt lands historie. I Danmark ser man for eksempel en klar tendens til denne typen individualisering ved at 72% av soldatene i et utvalg svarte at de i sterkest grad relaterte seg til seg selv, kontra i Italia hvor 32% av et utvalg av kadetter oppga at de relaterte seg i sterkest grad til familie, mens 27% relaterte seg til nasjonen og bare 26% til seg selv (Moskos 2002: 132).

Den økende kompleksiteten demonstreres i Bård Mælands (2004: 268) undersøkelse av norske KFOR-offiserer i Kosovo. Han registrerte i denne sammenheng at det eksisterte en motivasjonsmessig tvetydighet med tanke på rollefortolkning. På den ene siden fremstår soldatene

---

²⁹ Man tok utgangspunkt i en spørreundersøkelse hvor 1622 respondenter ble valgt ut i fra ulike garnisoner i indre Troms. Spørsmålenes formulering var av en slik generaliserbarhet og åpenhet, at de ikke på noen måte var rettet inn mot enkelte av våpengrenene.

³⁰ De nasjonale symbolenes kontekstavhengighet ble demonstrert under flagg-debatten 17. mai 2005; om hvorvidt det samiske flagget hadde livets rett i syttendemai toget.

som skapt for fredsoppdrag i form av å være jordnære, sindige og praktiske. På den annen side er motivasjonen begrunnet ut i fra kameratskap, action og god lønn. Han viser videre til hva som kan være et endringstrekk i form av at rolleforståelser i større grad enn før er avhengige av enkeltindividets møte med oppdragets kontekst. Slik har det nok alltid vært, men det nye aspektet introduseres av den økende graden av kompleksitet som møter soldatene i det de sendes utenlands. Her kommer det inn nye faktorer som soldatene må forholde seg til i form av ulike typer av allierte soldater, ulike etniske sammensetninger hos lokalbefolkningen og ikke minst de skiftende rollene som komplekse situasjoner pålegger soldatene. De er ikke lengre soldater i klassisk forstand, men også politimenn og hjelpearbeidere. Kompleksiteten får derfor konsekvenser for det interne samholdet i militære enheter, ikke minst i møtet med ”fremmede”, og problemet for soldatene i en slik situasjon er at ”fremmede” ikke representerer noen gitt størrelse. Denne kategorien kan romme alle mulige nyanser, alt fra venn til fiende (Mæland 2004: 274).

Problemer oppstår i de tilfeller hvor soldatene ikke bærer med seg noe koherent meningssystem, og opplever deler av tjenesten som meningsløs. Jo større del av situasjonens omfang og kompleksitet man forsøker å integrere inn i meningsperspektivet, jo vanskeligere blir det å opprettholde meningsmessig koherens (Mæland 2004: 278). Mæland mener at problemer som isolering, tendenser til fremmedhat og en generell oppfatning av at forventningene ikke står i forhold til virkeligheten, kan kobles til en slik type fremmedgjøring. At soldatene føler denne typen frustrasjon henger sammen med at meningsproduksjonen i stor grad avgrenses til den enkelte soldat, og ikke kobles til en samfunnsmessig kontekst. Dette innebærer at soldatrollen bør være forankret i det norske samfunnet.

Mæland (2004: 52) viser hvordan offiserene han intervjuet i Kosovo operer med ulike avgrensninger mot ”den andre”. En avgrensning mellom vestlig og ikke-vestlig demonstreres i uttalelser som at afrikanere og asiater var å betrakte som ”ubrukelige”. Også vestlige, spesielt amerikanere, italienere og franskmenn, ble omtalt som lite egnet for oppdragets tjeneste, men ikke i like sterk grad som de fra ikke vestlige bidragsland. Skillet mellom vestlig og ikke vestlig får følge av et svakere definert ”vi”.

Som Weydahl viser er de nasjonale symbolene nesten tømt på Skjold. På soldatnivå er disse symbolene stort sett fortrent som motiveringsgrunnlag. Man identifiserer seg i større grad med de menneskene som inngår i den daglige praksisen, enn noen overordnet ide om å være nordmann. Motivasjonen for tjenesten er på sin side individuelt forankret i relasjon til det daglige kollektivets gjøremål (2002: 100). Soldatenes tilhørighet er avhengig av kontekst, og litt grovt kan man si at det som skiller soldatenes felleskap fra det ytre, skifter over flere nivåer. På denne måten skifter tilhørigheten fra å være medlem av det enkelte lag (9 mann), til å være en del av kompaniet og til

slutt å være norske soldater i øvelse med andre allierte NATO-land. Hvem man er, står alltid i relasjon til hvem de andre er.

Militære oppdrag har fra den kalde krigens slutt først og fremst blitt fremstilt som humanitære, og ikke for eksempel som ledd i USAs preventive krigføring. Norge som en militær småstat, med ambisjoner om å være humanitær stormakt, har i forlengelsen av dette problemer med å føre konsekvent moralsk språkføring om globalisert militær innsats (Mæland 2004: 292). Situasjonen er dermed ikke ulik den Lazare Courot stod overfor. Slik fremstår det i hvert fall om man skal ta hensyn til den misnøyen som ble ytret i forbindelse med hjemkomsten til de 150 norske ingeniør-soldatene som tjenestegjorde under etterdønningene av det USA-ledede angrepet på Irak (Nationen 08.07.2004). Det ble blant annet gitt uttrykk for, via brigader Svein Ødegård, at en del av soldatene var svært kritiske til den norske forsvarledelsen, hva den norske rollen i Irak angikk. Disse var i sterk tvil om hva Norges humanitære bidrag bestod i, og en del betraktet bidraget som støtte til illegal krigføring. I følge Didrik Coucheran, lederen for Befalets Felles organisasjon, var soldatene frustrerte over at det som opprinnelig fremstod som et humanitært oppdrag, i realiteten fortonte seg som et krigsoppdrag. De samme erfaringene høstet man i Somalia 1993 (Mæland 2004: 289). Det som ble formidlet fra forsvarspolitisk hold stod derfor i sterk kontrast til mange av soldatenes forventninger om hvilken rolle de skulle spille, Norge var jo i utgangspunktet ikke i krig (Mæland 2004: 279).

Et slikt kommunikativt brudd avdekket også Mæland (2000: 292) i sin undersøkelse, hvor han spurte om offiserenes rollefortolkning i lys av hvilke forventninger som generelt ble stilt til deres tjeneste via media og det norske og internasjonale samfunnet generelt. Denne manglende relasjonen mellom egen rolleforståelse og hjemlige forventninger knytter rolleforståelsen ytterligere til oppdragets lokale kontekst, og man ender opp med en rekke ulike praksiser med tanke på tjenesteutførelse.

Et slikt kommunikativt skille kan også utgjøre elementer av en sivil-militær splittelse, slik Svein Melby (2002: 42) hevder er tilfelle i USA. 30 års erfaring med et profesjonelt vervet forsvar bidrar til denne splittelsen. Over tid tenderer slike typer forsvar til å utvikle profesjonskultur på linje med andre yrkeskategorier, og man utvikler en hel sektor (den militære) som er mer eller mindre avsondret fra resten av samfunnet, med egne normer og eget moralkodeks. Dette krever tid og det er vel lite som tyder på at man er ”der” enda i norsk sammenheng.

4.5 Oppsummering

Den pågående internasjonale trenden, hvor vernepliktshæren utfases til fordel for mindre kapitalintensive styrker, står i sterk kontrast til hva som karakteriserer den tradisjonelle norske

soldatrollen slik jeg har redegjort for tidligere. At den alliansemessige integreringen skaper nye premisser for soldatkonstruksjon har vist seg i form av manglende koordinering av den representasjonsproduksjon som skjer på soldatnivå. Endringen krever som nevnt også en legitimering, både på overordnet strategisk nivå og for den enkelte soldat. En slik type relegitimering ser foreløpig ikke ut til å danne et altomfattende perspektiv verken på det forsvarspolitiske nivået, hos soldatene eller i samfunnet som helhet. Tvetydigheten av rollefortolkninger i de undersøkelsene jeg har referert til ovenfor antyder dette. De spenner fra en forankring i det strengt idealistiske til det rent profesjonelle verdigrunnlag. Videre øker kompleksiteten ved at utgangspunktet for rolle-fortolkning er langt mer fragmentert enn tidligere. Det ser ut til at fraværet av et konkret fiendebilde gir en svak følelse av hvem man kjemper for og mot i kontrast til hva som er tilfellet for den tradisjonelle soldatrollen.

I kapittel 7 vil jeg diskutere i hvilken grad den ”nye soldaten” skiller seg fra den tradisjonelle soldatens identitetsmessige forankring i nasjonalstaten og norske fredstradisjoner. Jeg viser så hvordan nye diskursive mobiliseringer gjør krav på soldatenes tolkning av egen misjon og hvordan tolkningen som sosial konstruksjon forholder seg til de relasjoner soldaten inngår i

5 Nye representasjoner på forsvarspolitisk nivå

Som oppgavens andre underspørsmål indikerer: *Hvilke føringer legger det forsvarspolitiske nivået på endring av den norske soldatrepresentasjonen?*, er temaet her den soldatkonstruksjonen som initieres fra forsvarspolitisk nivå. Det forsvarspolitiske nivået er her representert ved Forsvardepartementets langtidsplan for endringer i perioden 2005 til 2008, i tillegg til taler som utdyper av sentrale deler av temaet. Videre omfatter det forsvarspolitiske nivået anbefalinger gjort av Forsvarssjefen og relevante innstillinger fra Stortingets Forsvarskomite³¹.

5.1 Å konstruere Norge i en ”ny” global verden

Den aktuelle konteksten som norsk sikkerhetspolitikk skal utøves innenfor, avgrenses markant mot tidligere tider. Vi lever i en ny tid med nye muligheter og tilhørende trusler; å kunne definere noe som nytt, styrker potensialet for å legge føringer for fremtidig nominalisering. For å underbygge endringene opererer man derfor med et sett av nye analysekategorier for den nye verden.

Den tradisjonelle oppfatningen av sikkerhetspolitikens formål har vært knyttet til statsmakten og dens grunnleggende interesser - **statssikkerhet**. (...) Nye sikkerhetsutfordringer og nye typer væpnede konflikter etter slutten på den kalde krigen har ført til økt vekt på **samfunnssikkerhet**. Samfunnssikkerhet dreier seg om å ivareta sivilbefolkningens trygghet og sikre sentrale samfunnsfunksjoner og viktige infrastrukturer mot angrep og skade i situasjoner der statens eksistens som sådan ikke er truet. Samtidig har utviklingen medført et økt fokus på **menneskelig sikkerhet**, som er en viktig del av samfunnssikkerheten og som dreier seg om beskyttelse av enkeltmenneskets rettigheter, der menneskerettigheter og ikke minst retten til liv og personlig trygghet står i sentrum (St. prp. nr. 42, 2003-2004: punkt 3.1, min utheving).

Kategoriene (statsikkerhet, samfunnssikkerhet og menneskelig sikkerhet) er tilpasset det nye verdensbildet, beskrevet som dynamisk og i stadig bevegelse og dertil uforutsigbart. Slik endres betingelsene for hvordan man skal forstå tid – rom- dimensjonen og dermed tilhørende definisjoner av handlingsrom. Kategoriene tar utgangspunkt i en bred forståelse av sikkerhetsbegrepet og er i liten grad avgrenset i forhold til hverandre. Kategoriernes vage avgrensning gir en tilsvarende åpenhet med tanke på rommet for praksis: ”Det er en nær sammenheng og glidende overganger mellom disse sikkerhetsdimensjonene, og det er vanskelig og trekke klare skiller” (St. prp. Nr. 42, 2003-2004: 5.2.3). Dette gir med andre ord fleksibilitet både for tolkning og handling. Kategoriene som analytiske begreper for den ”nye verdens” sikkerhetsutfordringer, har også fått bygget inn et normativt aspekt med referanse til norsk identitet som forankret i opplysningstidens idealer.

Avgrensningen i tid og rom tjener også som redskap ut over å etablere strategisk terminologi. Det temporære gis mening ved å avgrenses mot fortid og nåtid. Som utgangspunkt

³¹ Det redegjøres for utvalgsriterier i metodekapittelet.

betegnes den nåværende situasjonen under globaliseringen som noe radikalt nytt markert mot fortiden. Fortiden, som negasjonen til nåtidens militære krav, beskrives som god for sin tid, og i positiv forstand brukes den også til å vise at militær endring alltid har vært relevant i norsk forsvarshistorie; ”Forsvaret var ikke stort i 1905, men det var moderne og tilpasset behovene – og det bidro til å forhindre konflikt med Sverige” (Kristin Krohn Devold, Oslo Militære Samfunn 10/1 2005: 1). Sitatets parallell til dagens reformer viser også til at det ikke alltid har vært militærets størrelse det har kommet an på.

Fra Forsvarsdepartementet understrekes det til stadighet at utviklingen hele tiden må avgjøres av hva som kreves av samtiden, og det er i denne sammenheng at eventuelle kritikere adresseres som forsvarere av en irrelevant anakronisme. Disse posisjonene undergraves gjennom karakteristikk som ”emosjonelle” og ”sentimentalt” motiverte bindinger til fortiden, og kritikkerne avskrives dermed som irasjonelle.

Det slår meg mange ganger hvordan enkelte som er tilhengere av et sterkt NATO, samtidig nærmest lengter tilbake til den kalde krigen og det forsvaret vi hadde før. Men det forsvaret vi hadde før kunne ikke bidra til å gjøre NATO relevant – nå som ”muren” er borte. Er det kanskje konsekvensene av vår hjemelige omstilling som ligger bak denne ”kaldkrigsnostalgien” som av og til kan skimtes? Det gjør vondt for enkelte å gå bort fra forsvaret slik vi kjente det. Men smerten må aldri få tåkelegge realitetene (Devold 2003a: 4).

Man forsøker å avvæpne eventuelle opponenter mot endringene, ved at de tillegges en offerrolle ut ifra den posisjonen de en gang hadde. Ved å syntes synd på dem og forsøke å frata dem rasjonelle evner, søker man å undergrave deres posisjon som seriøse aktører i forsvarsdebatten. Disse tilskrivelsene bidrar til en ytterligere definering av nåtid.

Med bakgrunn i dette grepet, å definere presens, ryddes rom for å definere et nytt bruksområde for norske militære styrker. Endringene sprenger tidligere rammer for bruk og det nye forsvaret fremstår som et; (...) fleksibelt og alliansetilpasset sikkerhetspolitisk virkemiddel (...) (St. prp. Nr. 42, 2003-2004: punkt 5.2.3).

Fleksibilitet og alliansetilpasning krever i sin tur et nærmere samarbeid innad i alliansen. Slik det kommer frem i Forsvarsministerens tale på seminaret Open Road: US Transformation – Implications for the Alliance (Devold 2003a: 1), er NATO en viktigere allianse enn noen gang. Alliansens meningsdimensjon reproduseres slik videre ut over sin historiske intensjon. For Norge (Forsvarsministeren) er det viktig at alliansen integreres ytterligere og at man jobber for å motvirke tendenser til splittelse i det transatlantiske samarbeidet (Europa-USA), men at tyngdepunktet samtidig legges i retning USA, gitt amerikanernes forsprang i militærutvikling. Om Europa skal kunne gi noe effektivt bidrag i NATO-sammenheng, må de støtte seg på USA:

In the transformation process, we must ensure efficient and relevant European inputs. Or to put it differently: the proof of the pudding is in the eating. It shouldn't matter on which side of the Atlantic an idea originates, as long as it is good (Devold 2003b: 2).

Den tverratlantiske integrasjonen skisseres som å inngå i et videre militærreformatorsk eksperiment. Norges bidrag vil inngå i en synergieffekt mellom tre moduler: *militære eksperimenter, pågående operasjoner* (konflikter) og *videre doktrine- utvikling*. Disse tre modulene utgjør kjernen i alliansens reformarbeid og gir en langt tettere integrering av europeiske mindre nisjestyrker opp mot amerikansk utvikling av styrkestruktur (Devold 2003a: 3). Vektleggingen henimot USA understrekes også av at broparten av referansene til personer i alliansen går til det amerikanske forsvarspolitiske nivået, til slike som George Bush og Donald Rumsfeld, og at det vises til besøk på amerikanske flyplasser og etablering av vennskapsbånd med stabspersonell i det amerikanske militæret (Devold 2003a: 3). Det gjøres derimot ikke noe poeng ut av slik kontakt med andre allierte stater.

Når det gjelder Norges tilknytning til alliansen, henvises det eksplisitt av Forsvarsministeren til et bytteforhold på linje med logikken i den generelle markedsdiskurs.

Under overskriften; "Division of military labour – niche capacities" (Devold 2003: 6), henviser forsvarsministeren til seg selv som økonom og med en videre referanse til Adam Smith sine tanker gis en kontinuitet mellom økonomisk markedslogikk og kunsten å krige. Arbeidsdeling fremstår som et sentralt element for effektivitet, slik det vektlegges i klassisk økonomi.³²

I am an economist by education, consequently Adam Smith was one of the classics in my syllabus. He stated that the art of war was the "noblest of all arts", and "one of the most complicated among them". Hence, one had to practice division of labour in order to improve it (Devold 2003: 6).

Det er gjennom posisjonen som tilbyder av blant annet relevante treningsfasiliteter at Norge skal gjøres til en verdifull alliansepartner. Koblingen til alliansen som et marked understrekes av retoriske spørsmål som: "What is Norway's trademark?" (Devold 2003: 7), og ikke ulikt en turistbrosjyre listes det opp mulige nisjekapasiteter som svar. Slike nisjekapasiteter knyttes så til begrepet "komparative fortrinn" (Heløes 2003: 2)

I posisjoneringen av Norge som alliansepartner, mobiliseres markedsdiskursen som henvisning til Norges vedvarende alliansemessige relevans. Utvalget av tekstproduksjon på dette

---

³² Adam Smith (1950: 7) hevder at arbeidsdelingen, så langt som differensiering i ulike typer næringer og yrker lar seg gjøre, øker de samlede produksjonskreftene i markedet.

nivået, ved behandling av temaer som rekruttering og relasjoner innad i alliansen, introduserer en kommodifisering av forsvaret.

Den samme markedslogikken preger reaktualiseringen av verneplikten som en sentral størrelse ved det "nye" Forsvaret. Tilbud versus etterspørsel fremheves som en sentral dimensjon i forholdet mellom forsvaret og den ungdommen som skal rekrutteres.

Forsvaret tilbyr noe unikt til norske ungdommer: muligheten til å erfare noe i livet som ikke gis noen andre steder. Erfare tøffe fysiske utfordringer. Samarbeide med andre ungdommer. Mestre teknisk krevende systemer. Og ikke minst: lære handlekraft (Devold 2004: 3).

Verneplikten tilegges, i tillegg til sine tradisjonelle verdimeslige oppgaver, ny verdi som et ledd i innfasingen i et nytt profesjonalisert forsvar. De nye verdiene gis ut fra rollen som et nødvendig rekrutteringsgrunnlag for forsvarets behov. Behovenes kvalitetsmessige sikring skal ivaretas ved økende vektlegging av seleksjon blant de vernepliktige. Samtidig som å være en rekrutteringsbase for Forsvaret, skal Forsvaret gi de vernepliktige noe tilbake ut over det plikten innebærer. Relasjonen bekles med en markedsdiskurs slik man kjenner den fra utdanningsmarkedet, i forhold til hva Forsvaret kan tilby norsk ungdom. Det ilegges også et hint om frivillighet, ved at gjenytelser fremheves i kontrast til tradisjonell pliktetik.

I kontrast til tidligere tiders ensretning, gjenspeiler de nye tilskrivelsene av verneplikten et ideologisk skifte i synet på norsk identitet. Forsvaret som nasjonal identitetsgenerator, frikobles ikke bare fra territoriet, men også fra en søken etter en identitetsmessig likhet hva angår individer. At vernepliktsverket skal henvende seg til kvinner er nok et eksempel på denne endringen. Mangfoldet har blitt en ettertraktet verdi ved det som skal kjennetegne et moderne samfunn, og dette skal verneplikten fått som oppgave å formidle.

Verneplikten er også Forsvarets forankring i det norske samfunnet. Unge mennesker møtes fra fjern og nær. Sosiale kulturer bringes sammen. Dere må tåle og akseptere hverandre. Forstå hvordan utgangspunktet kan bringes videre til et godt resultat. Verneplikten gir mangfold. Og mangfold gir styrke og kreativitet (Devold 2004: 2).

Verneplikten beskrives nå (9. desember 2004) som mindre i kvantitativ forstand, men kvalitativt bedre enn før. De vernepliktige man har behov for, omtales av Forsvarsministeren som "de utvalgte" (Devold 2004: 5), og dette sier noe om retningen man ønsker å føre den nye soldatrollens identitet mot. Rollen som "de utvalgte" kontra tidligere tiders allmenne plikt åpner for en subjektdisiplinering som imøtekommer den økende profesjonaliseringen og den alliansemessige

integrasjonen. Selve disiplineringen initieres ved å sette rekruttene inn i en verdimeslig relasjon til nasjonens øvrige ”ikke-utvalgte” gjennom tilskrivning av titler som ”samfunnets fineste ungdommer”. Rammene for tolkning av egen identitet initieres ut i fra eksklusivitet, ved at listen for deltakelse legges høyere enn før. Det er naturlig at man blir mer mottakelig overfor et system som tilskriver deg en rolle som eksklusiv, samtidig som motivasjon er innsatsfaktoren: ”Vi sitter igjen med ’de utvalgte’ de som tilfører Forsvaret høy kompetanse på alle plan. Det trenger vi i det nye Forsvaret. Når vi ber samfunnets fineste ungdommer gjøre tjeneste for landet så skal de vite at sikkerhet alltid er prioritert” (Devold 2004: 2).

Det nasjonale gis en sentral plass i legitimeringsprosessen. I dette tilfellet bringes det nasjonale ut over de territoriale grensene, med utgangspunkt i representasjonen av nordmenn som et ”peace-keeping” folkeslag. En del av argumentasjonen for å sende soldater ut i internasjonale operasjoner begrunnes med kulturelle trekk ved det norske samfunn. Deltakelsen skal være i tråd med sentrale verdier i det norske samfunn, som også inngår i nære verdimeslige interessefelleskap med andre vestlige land. Demokrati, menneskerettigheter, respekt for folkeretten og et mål om å bidra til internasjonal fred og stabilitet, hvor FN er den viktigste aktør, er verdier som settes sentralt:

Norsk sikkerhetspolitikk må utformes som en del av norsk overordnet politikk, og være i tråd med de verdier som fremtrer i det norske samfunn. Her står demokrati og menneskerettigheter, respekten for folkeretten og målet om å bidra til internasjonal fred og stabilitet sentralt, med FN som den viktigste aktøren. Samtidig må sikkerhetspolitikken bidra til å ivareta grunnleggende nasjonale sikkerhetsinteresser knyttet til stabilitet og sikkerhet i våre nærområder. Norge er en småstat med et nært verdi- og interessefelleskap med andre vestlige land (St. prp. Nr. 42, 2003-2004: punkt 3.4.3).

Tilknytningen til FN-linja som identitetsmarkør for norsk utenrikspolitikk vektlegges også av statssekretær Gunnar Heløes (2003: 6), der han henviser til at det var denne som ble fulgt i Irak. Norges bidrag ble sendt etter at krigen var over, i en periode som betegnes som en ”post-konfliktfase,” i kontrast til for eksempel begrepet lavintensitetskrig. At et vesentlig aspekt av å vinne en okkupasjonskrig ligger i å vinne freden, blir i denne sammenheng utelatt i fremstillingen. Også solidaritetsbegrepet, som har lang tradisjon i norsk politikk, brukes i argumentasjonen. Internasjonal solidaritet og humanitære hensyn, og da særlig alliansesolidaritet vil gi sterke føringer for medvirkning i de operasjoner som skal støttes (St.prp.nr.42:2005-2008. 3.8.2)..

I tillegg til å legitimere de pågående endringene ut i fra et endret trusselbilde, legger man på forsvarpolitisk nivå vekt på konsekvensene av globalisering. Globaliseringen oppfattes generelt som en positiv utvikling i forhold til internasjonalt samarbeid og økonomisk integrering, men bidrar også til destabilisering gjennom undergraving av tradisjonell samfunnsstruktur. De negative sidene blir

også beskrevet som et resultat av kulturelle motsetninger, om ikke som et ”clash of civilisations”, så i form av at enkelte ikke oppfatter endringene som fremskritt, men derimot som et angrep på egen kultur, egenart og autonomi. Disse motstridende kulturelle oppfatningene, som aktualiseres av en komprimering av tid - rom dimensjonen, bærer således kimen til terrorisme:

For en del stater eller grupper oppfattes ikke disse endringene som fremskritt, men som angrep på egen kultur, egenart og autonomi. Dette fører til ulike typer mottiltak overfor de aktører som i sterkest grad oppfattes å stå bak globaliseringen. Slike mottiltak vil kunne omfatte angrep fra internasjonal terrorisme, som ofte har kobling til internasjonal organisert kriminalitet (St. prp. nr 42 2003-2004: punkt 3.4.2).

Sitatet hjelper oss til å plassere tekstens aktører og anskueliggjør perspektivene til forsvarsdepartementets politiske ledelse. Globaliseringen som narrativ beskrives i klassisk modernistisk tradisjon, som en naturlig prosess og tolkes inn i en lineær progressiv historiefortelling. Utviklingen er noe som kommer, noe man må forholde seg til. Og den er slik fri for aktører ut over at den har sitt kjerneområde av liberale demokratiske stater. Prosessens friksjon har rot i motstridende singulariteter³³ som kalles terrorister og settes i relasjon til kriminalitet. Terrorister er som kjent noen man ikke forhandler med og dette utelukker ulike former for dialog. Ordet terrorist initierer på denne måten tiltakene, nemlig bruken av militær makt. Den naturlige utviklingen må således forsvares til fordel for ”de fleste”, mot de ”ukonvensjonelle”, kriminelle terroristene.

Videre begrunnes den reformatoriske virksomheten med at det som oppfattes som globaliseringens kjerneområder må beskyttes. Det vil si at de vestlige økonomisk integrerte nærområdene som Norge danner en del av, må forsvares kollektivt mot de ustabile perifere regionene (St.prp.nr. 42, 2003-2004: punkt 3.4.2). Her kommer også terrorisme inn som et sentralt argument for internasjonal deltakelse, hvis sentrale plass i trusselbildet ble akselerert av hendelsene 11. september 2001.

Det nye trusselbildet beskrives som flerdimensjonalt og er vidt definert. Det sprenger således tidligere rammer for bruk av militærmakt, og fokuseringen av militærets bruksområde skal prioriteres slik at internasjonale oppgaver ikke skal inngå i et konkurranseforhold med nasjonale, men være utfyllende. Den nasjonale grensen nedtones på dermed som utgangspunkt for handling: ”(...) og i prinsippet vil det ikke eksistere noe skille mellom personell/kapasiteter for henholdsvis nasjonale og internasjonale oppdrag” (St. prp. Nr. 42 2003-2004: 5.2.2.).

---

³³ Begrepet brukes av Jean Baudrillard i hans versjon av blow-back teori, hvor singulariteten representerer en generell betegnelse på lommer av motstand mot den generelle globaliseringen (Baudrillard: 2003).

Soldatens bruksområde legger naturlig nok føringer for soldatens identitet, og det blir derfor viktig å kartlegge det trusselbildet som inngår i dagens produksjon av soldater. På det forsvarpolitiske nivået, blant annet i statssekretær Gunnar Heløes's redegjørelse for Norges deltakelse i internasjonale operasjoner (21.12. 2003), legges det vekt på betydningen av fleksibilitet. Her forstås fleksibilitet som et svar på endringene i trusselbildet fra den kalde krigens "forutsigbarhet" til nåværende "uforutsigbarhet". Svaret på trusselbildet er norske bidrag utenlands med "tilgjengelige, deployerbare styrker" med "høy reaksjonsevne", hvor Telemarkbataljonen utgjør den foreløpige konkrete materialiseringen. I denne sammenheng defineres fleksibilitet som det at størst mulig del av forsvarsstyrken skal kunne brukes i et videst mulig spekter av operasjoner både nasjonalt og internasjonalt:

Internasjonal terrorisme og ustabile regimer, som Afghanistan, representerer globale sikkerhetsutfordringer som krever internasjonal innsats. Norges militære engasjement ute må derfor brukes som et fremskutt forsvar av nasjonal sikkerhet og som en integrert og stadig viktigere del av Forsvarets virksomhet (Heløes 2003: 1).

Forsvaret må kunne brukes i fredsoperasjoner, til krisehåndtering, til stabilisering av stater som har brutt sammen og til å stanse menneskerettighetsovergrep, for å nevne noen eksempler (Heløes 2003: 2).

Den internasjonale deltakelsen inngår slik i en oppdemningspolitikk mot latente dominoeffekter uten spesifiserte aktører slik som under den kalde krig; "Det kan også bidra til at konflikter langt borte forhindres å spre seg til våre nærområder" (Heløes 2003: 3).

Selv om soldatene skal kunne operere i hele spekteret av tenkelige operasjoner står humanitære bidrag i fokus. Det humanitære fremheves både ved å trekke historiske linjer og ved å vise til erfaringene fra de seneste utenlandsoperasjoner. På denne måten kombineres den realpolitiske oppdemningspolitikken med en humanitær normativ legitimering. Det vises også til at samspillet mellom det humanitære arbeidet og de militære oppgavene er, om ikke uproblematisk, så gjensidig avhengig av hverandre for at man skal lykkes. Det legges derfor opp til at man i overskuelig fremtid vil ha et behov for militære brannkorps. Forsvarets fremskutte rolle skal på denne måten virke forebyggende slik at konflikter stanses på et tidligst mulig tidspunkt i samvirke med diplomatiske, økonomiske og humanitære virkemidler (Heløes 2003: 4).

5.2 Forsvarkomiteens merknader – et differensiert bilde?

Medlemmene i forsvarskomiteen tegner bildet av den ideelle norske soldaten som en reflektert og opplyst mann eller kvinne. For at dette skal realiseres bemerker de nødvendigheten av obligatorisk undervisning i internasjonal politikk, folkerett, flerkulturell forståelse og krisehåndtering for alle

som skal delta i utenlandsoperasjoner. Idealet underbygges av komiteens merknad angående Forsvarsdepartementets ønske om å forhindre at det moralske ansvaret ved å være utkommandert offiser/befal individualiseres. Komiteens kontring er kontant og klar; ”Det vil – og skal alltid hvile et tungt individuelt ansvar på offiseren i utøvelsen av yrket” (Inst S. nr. 234 2003-2004: punkt 6.8.3.). Vektleggingen av ansvar føyer seg inn under den humane fredslinja oversatt til bruken av militære styrker i utlandet. Dette understrekes ytterligere med referanse til en arv bestående av et kristenhumanistisk moralkodeks:

Komiteen vil videre understreke betydningen av feltprestens rolle i forhold til utdanning i religions- og kulturkunnskap for soldater og befal som skal ut i utenlandsoperasjoner. Egenforståelse og fremmedforståelse står i klar sammenheng i møte med de utfordringer som utenlandstjeneste stiller. Kunnskapen og bevissthet om egne kulturelle og religiøse røtter gjør forståelsen av andres religion og kultur enklere (Innst S.nr. 234 2003-2004: punkt 6.8.3.).

Logikken i sitatet gjør sannhetskrav på at soldatene som bevisste sin kristenhumanistiske identitet, vil opptre med en god forståelse av ”den andre”, altså at en tydeligere demarkasjon av egen identitet muliggjør en bedre forståelse av, og humanistisk framferd overfor andre kulturer. Logikken følger et kjent narrativ, hvor det selvsikre individ opptrer med større rasjonalitet overfor sin neste, enn hva som er tilfelle for de som ikke besitter noen fundamental kjerneidentitet.

Flertallet i kommisjonen, med unntak av Senterpartiet, ser for seg et fleksibelt, differensiert system med utgangspunkt i verneplikten. Det betyr at verneplikten skal tilpasses forsvarets operative behov ved å legge større vekt på seleksjon og treffsikkerhet i uttaket av soldater. Den selektivt utvalgte soldaten med tilhørende intellektuelle kapasiteter, skal så inngå i et system preget av spesialisering, interoperabilitet, samarbeid mellom våpengrenene og den videre arbeidsdelingen mellom allierte land (Innst.S. nr 2003-2004: punkt 6.3.4.).

De av komiteens medlemmer som i sterkest grad forsvare vernepliktsverket, FrP, SV, SP og V, stiller seg skeptiske til den manglende debatten om det disse partiene oppfatter som en snikinnføring av vervede styrker. Her understrekes betydningen av verneplikten som bærer av viktige samfunnsverdier på linje med ideene fra den franske revolusjonen; ”(...)som likhet, fellesskapsfølelse og nasjonsbygning.” De fremmer derfor et forslag om en utredning hvor; ”Formålet er å belyse de prinsipielle sidene ved verneplikten, og på bred basis vurdere hvilke militære og sivile formål som kan være aktuelle å knytte en modernisert verneplikt til.” (Innst.S. nr.234 2003-2004: punkt 6.3).

Enda en merknad blir lagt til legitimeringen av verneplikten; ønsket om å øke kvinneandelen gjennom frivillig sesjon for kvinner, noe Fremskrittspartiet ikke støtter, blir begrunnet med en ytterligere sammenknytning av folk og forsvar:

Flertallet vil videre vise til (med unntak av Fremskrittspartiet) at flere kvinner i Forsvaret også vil bidra til å opprettholde den legitimiteten som verneplikten har i folket og styrke båndet mellom kvinnene og Forsvaret. Flertallet mener det vil bety en styrking av Forsvaret i lokalsamfunnet, noe som er avgjørende med både et mindre arbeidsintensivt forsvar, færre militærleire og færre vernepliktige. Forsvaret skal og må være en avspeiling av folket for øvrig, slik at Forsvaret ikke blir distansert til folk flest. (Inst. S.nr.234 2003-2004: punkt 6.3.4.).

Videre begrunnes en økt kvinneandel ut i fra en ”nyttediskurs”³⁴. Det vil si at man argumenterer med at kvinner skal inn i forsvaret fordi de tilfører noe, i dette tilfellet gjennom at flere kvinner vil kunne; ”(...)endre på strukturer, metoder og holdninger.”(Inst.S.nr234 2003-2004: punkt 6.3.4.). Man må altså legitimere kvinners deltakelse ut i fra hva de tilfører som ressurs og ikke ut i fra deres rett til medborgerskap, gitt den nære relasjonen mellom borger og nettopp verneplikten. Dette står i kontrast til verneplikten som en plikt og en rettighet for borgeren.

Komiteen plasserer Norge i en globalisert verden, hvor relasjonene til omverdenen betraktes som ustabile og skiftende i motsetning til tidligere tiders stabilitet. Verden har også blitt mindre gjennom teknologisk innskrenkning av geografisk avstand. Disse endringene har bidratt til nye sikkerhetspolitiske utfordringer for Norge som nasjonalstat. Norges viktigste bidrag i denne sammenheng forstås som evnen til å bidra til et sett kjøreregler for hva som blir kalt det ”globale samfunnet”. Metaforen understreker forpliktelsen som ligger i relasjonen mellom Norge og resten av verden som bestående av gjensidig avhengige stater:

”Komiteen vil vise til at sikkerhetspolitikken preges av at trusselbildet endrer seg kontinuerlig og vil alltid være påvirket av de utviklingstrekk som til enhver tid kjennetegner vårt eget samfunn, våre nærområder og det globale samfunnet” (Inst. S. nr234 2003-2004: 3.7).

Norge plasseres i det globale samfunnet som borgeren i det norske, og som politisk aktør i dette samfunnet skal Norge bidra:

---

³⁴ Begrepet korresponderer med Helga Hernes's (1987: 23) identifisering av nytteargumentet i norsk politikk. Nytteargumentet går ut på at samfunnet er den tapende part om ikke kvinner i økende grad deltar i det politiske feltet, da man går glipp av spesifikke kvinneerfaringer og verdier og derfor også en feminin basis for kunnskap. Poenget er at kvinner må fortjene sin plass ut i fra hva de kan tilføre av nytte og ikke ut i fra sine rettigheter som mennesker eller borgere.

(...) gjennom internasjonalt samarbeid, internasjonale organisasjoner og kjørerregler å skape et samfunn tuftet på demokratiske stater der alle mennesker har sosial sikkerhet, basert på menneskerettigheter rettferdig fordeling og der alle har rett til arbeid og muligheten til å forsørge seg selv (Inst.S.nr.234 2003-2004: punkt 3.7.).

Norges engasjement i verden blir gjennom denne samfunnsmetaforen legitimert som en moralsk plikt, fordi vi alle lever i samme ("lille") verden. Denne verden må, som vi ser av sitatet, ha sine kjørerregler og disse korresponderer med det kristenhumanistiske moralkodekset. Sikkerhetspolitikken legitimeres slik ut fra noe mer enn norske interesser, og dermed ut over et realpolitisk tolknings skjema.

Fortellingen om globaliseringen som integrasjon henimot et samfunn hvor sikkerhetspolitiske utfordringer representeres som etableringen av internasjonale kjørerregler, for å svare på "internasjonal kriminalitet, terrorisme, korrupsjon, atomavfall og spredning av smittsomme sykdommer", gir utgangspunktet for en global politistyrke. Adressaten for slike tiltak faller inn under en bred kategori definert som "den andre".

Komiteen vil bemerke at det har vokst frem ulike aktører og utfordringer som truer sikkerheten til det moderne, åpne, demokratiske og teknologiske samfunnet. Et mål for forsvars- og sikkerhetspolitikken er å sikre grunnleggende verdier og normer som demokrati, rettsikkerhet og menneskerettigheter. Den samlede forsvarspolitikken må bidra til at den enkelte borgers sikkerhet settes i sentrum. Komiteen mener utviklingen understreker behovet for nye samarbeidsformer mellom sivilt og militært beredskap og et modernisert totalforsvarskonsept for beredskap og krisehåndtering (Inst.S.nr.234 2003-2004: punkt 3.7.).

Det nye fiendebildet består av kategorier for handlinger uten at det identifiseres konkrete kroppslige fiender. Kategorien "aktører" defineres som motsetningen til det som karakteriserer egen identitet. Fienden sammen med den nye fronten plasseres slik i de områder av verden som ikke preges av norsk identitet (verdier) og moderne kjennetegn (åpne demokratiske, teknologiske samfunn).

I komiteen befinner norsk identitet seg godt innenfor hva som i Stortingsproposisjonen omtales som globaliseringens kjerneområde. Alle i komiteen, med unntak av SV, er enige i at NATO forblir hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk. Det samme flertallet ser NATO som en (nesten) alleuropeisk, transatlantisk sikkerhetsallianse, som overlapper et utvidet EU, og bidrar til et fredeligere og mer stabilt Europa. Europa betraktes her som endelig samlet. Fredslinja og FN viderefremmes også som sentrale identitetsmarkører for eksempel ved at flertallet i kommisjonen mener Norge må avstå fra deltakelse i preventiv krigføring og forkjøpskrig som ikke har en klar forankring i folkeretten (Inst. S. nr234 2003-2004: punkt 3.8).

På tross av oppfatningen av verden som preget av global integrasjon, slipper ikke komiteens medlemmer nasjonen som identitetsbærer. Det er nettopp nasjonen med sin identifikasjon med vestlige, liberale verdier som er utgangspunktet for å handle og påvirke en global verden. Frp, Sv og Sp gjør også et poeng ut av dette, ved å advare mot;

”(...) analyser som tar utgangspunkt i at nasjonalstaten skulle ha utspilt sin rolle i internasjonal politikk” (Inst. S. nr234 2003-2004: punkt 3.7).

Flertallet i komiteen, med unntak av Frp, deler Forsvardepartementets begrunnelse for norsk bruk av militærmakt på grunnnet i begrepene legal og legitim (se definisjon over). Flertallet viser videre til at man er opptatt av at operasjoner skal ha mandat fra FN og at det også er FN som skal ta stilling til hvem som har kommandoen ved slike operasjoner. Flertallet viser til at det er viktig at bruken av norske styrker i utlandet er gjenstand for bred og åpen debatt for å forankre slik bruk i folket. Det er derfor også foreløpig uaktuelt at norske styrker deltar i preventive forkjøpsangrep.

Komiteens innstillinger tyder på to prioriteringer med tanke på føringer for bruk av norske soldater i utlandet. For det første prioriteres fredslinja gjennom vektleggingen av FN-sporet og at soldatenes misjon skal rettes mot fredsoppdrag, men med moderasjoner; ”...og andre internasjonale operasjoner.” (Inst. S. nr234 2003-2004: punkt 3.8). For det andre prioriteres fleksibilitet sammen med en økende profesjonalisering. Flertallet støtter, med unntak av SP og SV, økningen av antall vervede soldater til bruk mot det nye trusselbildet, hvor uforutsigbarhet, ustabilitet og usikkerhet må møtes med; ”(...) behovet for fleksibilitet, tilgjengelighet og tilpasningsevne (Inst. S. nr234 2003-2004: punkt 3.8.)”.

5.3 Oppsummering: Forsvarspolitiske føringer for den nye soldatrollen

Som vist ovenfor, tar reformvirksomhetens initiativtakere utgangspunkt i en redefinert, ny verden. Globalisering danner det overordnede perspektivet, beskrevet som noe radikalt annerledes enn fortiden og som en pågående rettlinjert progresjon mot fremtiden. Demarkeringen av tidsgrenser løfter frem distinksjonene ”relevant” versus ”irrelevant”. Disse brukes så til å definere forsvarsdiskursens positive og negative representasjoner.

Den samtididiagnosen som stilles krever et utvidet rom for praksis i retning av ytterligere fleksibilitet og alliansetilknytning. Dette innebærer fleksibilitet i bruken av militære styrker, men også i tilpasningen til tverratlantisk integrasjon med orientering mot amerikansk utvikling av forsvarsstruktur. Tilpasningen tilskrives logikken i markedsdiskursen ved at norske bidrag kommodifiseres, og at strategier for posisjonering innad i alliansen velges ut i fra prinsippet om komparative fortrinn.

Markedsdiskursen spiller også en sentral rolle i reaktualiseringen av verneplikten. Verneplikten blir tillagt nye verdier og oppgaver i tillegg til sin tradisjonelle rolle som samfunnsintegrerende element. For det første tilpasses vernepliktsverket de nye endringene ved å danne rekrutteringsgrunnlag for et stadig mer profesjonalisert forsvar. For det andre tillegges verneplikten rollen som mangfoldsgenerator. I motsetning til det tradisjonelle fokuset på ensretting, slik det ble vektlagt under den kalde krigen, løftes nå mangfoldet frem som en positiv og nødvendig del av et moderne samfunn. Verneplikten beskrives som en ny arena for borgernes mangfoldstrening, i det minste i sosiokulturell forstand. Man skal som ung kvinne eller mann lære å se hvordan mangfold skaper bredde og kreativitet. Selve praksisen beskrives i grunnen ikke som noe nytt. Man skal fortsatt, som i tidligere tider, lære å kjenne hverandre på tvers av sosiokulturelle eller geografisk skillelinjer. Forskjellen fra tidligere tider, ligger i at dette prinsippet nå skal fremme mangfold.

Den nye representasjonen av verneplikten initierer en ny forståelse av soldatrollen, i retning av et generelt grunnlag for rekruttering for en stadig mer profesjonalisert militær styrke. Fra initiativtakernes perspektiv, legges det opp til en forståelse som fjerner seg mer fra det idealistiske, nasjonalistiske utgangspunktet til fordel for en tolkningsramme bygget på profesjonsetikk. Det legges med andre ord opp til at man distanserer seg fra den nasjonale territoriale og ensrettende orienteringen og i stedet fremhever gjensidig utveksling i relasjonen mellom forsvaret og den enkelte rekrutt/soldat. Det er likevel viktig å påpeke at det ikke dreier seg om noen ren utskiftning av perspektiver, men snarere en utvikling av gamle representasjoner av verneplikten, altså en reproduksjon formulert etter nye strategier.

Gjennom eksport av norsk fredskultur slik den artikuleres i representasjonen av norsk identitet, bringes det nasjonale ut over territoriets grenser. Dette understrekes ytterligere ved å definere det identitetsmessige fellesskapet som tuftes på et felles verdi grunnlag. Norge søker å understreke dette verdigrunnlaget ved å delta i alliansen, med FN som identitetsmarkør. Mandat fra FN skal i alle tilfeller være utgangspunktet for deltakelse i militære operasjoner utenfor landets grenser.

Nødvendigheten av denne deltakelsen begrunnes nettopp med den nye tids krav. Globaliseringens bakside beskrives som friksjon mot utvikling, med terror som konsekvens, og globaliseringens kjerneområder, forstått som Vesten, må forsvare seg mot den ustabile periferien. Verden deles dermed opp i to, hvor sentrum representerer det stadig progressive utviklende fremskrittet, mens periferien preget av ustabilitet og usikkerhet representerer friksjonen mot utviklingen og i neste instans trusslene. Bildet tegner en vidt definert front tilsvarende et like vidt

definert trusselbilde. Den nåværende usikkerheten hva trussel angår, krever globalt tilgjengelige styrker for å demme opp mot ustabilitetens latente dominoeffekt.

Som en ser av eksemplene ovenfor beskrives den nye soldaten i lys av de overordnede representasjonene av den nye verden. Soldatene skal være fleksible og dekke et vidt spekter av ulike operasjoner. Disse potet-soldatene³⁵ er norske gjennom sin forankring i FN-linja og norsk fredsdiskurs. De skal dekke operasjoner som både gjelder humanitære og sikkerhetspolitiske oppdrag, to kategorier som fremstilles mer og mer som to sider av samme sak: stabilitet. For soldaten som konstruksjon innebærer dette en betydelig endring, i det utviklingen peker i retning økt deltakelse i fredsopprettende operasjoner. Dette er et område man i norsk militær sammenheng har begrensede erfaringer.

Regjeringens og Forsvarsdepartementets overordnede representasjoner blir i overveiende grad gjenspeilet og godtatt blant de ulike representantene i Forsvarskomiteen. Korrespondansen er likevel ikke helt uten modifikasjoner, justeringer og enkelte avskrivelser. Når det kommer til profesjonaliseringen av soldater virker den samlede kommisjonen ivrigere etter å bevare en sterkere forankring i et idealistisk verdigrunnlag, ved å knytte det etiske ansvaret ved soldatyrket direkte til den enkelte utøver. Dette virker modererende på den fleksibiliteten man fra initiativtakernes hold ville oppnå ved nettopp å skille det etiske ansvaret fra soldaten. Komiteens innstilling tyder på at man ønsker å bevare mye av det idealistiske verdigrunlaget, eller for den saks skyld, den tradisjonelle norske soldatrollen. Tilsvarende moderasjon av denne utviklingen åpenbarer seg når komitémedlemmene konkluderer med at man ennå ikke kan sende norske soldater i preventive angrep, fordi de er forankret i det norske folk. Det samlede forsvarspolitiske nivået er derfor ennå ikke for et militærapparat basert på et rent profesjonelt verdigrunnlag.

En annen modifikasjon ligger i komiteens vektlegging av soldatenes undervisning. Det ikke er nok at soldater for utenlandsoppdrag bare får undervisning i internasjonal politikk, flerkulturell forståelse, folkerett og krisehåndtering, men ved siden av å være obligatorisk, må denne suppleres med undervisning om soldatenes egne identitetsmessige røtter. Her er det tydelig at det er nasjonens identitet som skal videreføres, gitt at Norges historie, som er langt eldre enn dets innbyggere, ikke kan sies å omfatte det identitetsmessige mangfoldet som eksisterer på individnivå i et økende multikulturelt samfunn. Norsk nasjonalisme tjener her som assimilerende subjektdisiplinering av soldater.

Når det gjelder moderniseringen av verneplikten er det Sp som i minst grad deler Forsvarsdepartementets perspektiver på det fremtidige forsvaret. Videre er det Sp, Sv, Frp og V som forsvarer verneplikten slik den fremstår i tradisjonelle representasjoner. Disse partiene er skeptiske

---

³⁵ Poteten kan som kjent brukes til alt.

til den manglende debatten om en eventuell økning av antall vervede soldater og Sv og Sp markerer seg sterkest mot denne utviklingen. Når det kommer til frivillig verneplikt for kvinner er det bare Frp som opponerer. Som NATO-motstander er det naturlig at Sv ikke deler resten av komiteens begeistring for NATO som hjørnesteinen i norsk sikkerhetspolitikk. Når det gjelder internasjonale relasjoner ut over dette, er det et viktig poeng for Frp, Sv og Sp, at man ikke går vekk fra nasjonalstaten som utgangspunkt for analyse i en global verden.

Det forsvarspolitiske nivået er delt med tanke på de føringer som legges for den fremtidige norske soldatkonstruksjonen. De fordeler seg etter grupperingene reformvennlige, slik samtidens behov beskrives av den politiske ledelsen i forsvarsdepartementet, versus de reformkritiske. Det som karakteriserer de ulike grupperingenes føringer for soldatkonstruksjonen er deres ulike diskursive mobiliseringer, hvor de reformvennlige introduserer en samfunnsdiagnose som globalisert og endringskrevende, mens reformens kritikere mobiliserer den tradisjonelle nasjonalistiske diskursen. Hvilke konsekvenser dette har for konstruksjonen av den norske soldaten kommer jeg tilbake til i kapittel 7.

6 Den profesjonelle fredssoldaten

Dette kapittelet er ment å besvare det tredje underspørsmålet av oppgavens overordnede problemstilling: *Hvordan representerer soldatene seg selv som profesjonelle soldater med det formål å utføre oppdrag i utlandet? Hvilke typer diskurs(er) preger disse konstruksjonene?*

Formålet med kapittelet er å illustrere hvordan soldatene konstruerer sin egen identitet; det vil si hvordan de artikulerer egen identitet og hvilke representasjoner av soldaten som ligger til grunn for disse tolkningene. I dette ligger også forståelsen av soldatenes egen misjon.

Først i kapittelet vil jeg vise hvordan Telemarkbataljonen representerer seg selv som organisasjon ut fra sine informasjonspamfletter; ”Hurtig reaksjon – Fleksibel styrke” og ”Verdigrunnlag Telemarkbataljonen” (Telemarkbataljonen 2004). Deretter vil jeg vise hvordan soldatene i Telemarkbataljonen avgrensner egen identitet ved å vise til samarbeidserfaringer med soldater fra andre nasjoner. Videre vil jeg også belyse hvilke ”andre” som er relevante i en videre avgrensning av soldatenes identitet og selvforståelse. Relevante kategorier her er den lokale sivilbefolkningen i de oppdrag soldatene henter sine erfaringer fra, soldater fra andre nasjoner og det norske sivile samfunnet. Fremstillingen vil struktureres etter tre akser³⁶. Den første vil vise hvilken verdidom soldatene feller overfor sine relevante ”andre” (aksiologisk plan). Den andre aksens anskueliggjør hvordan soldatene nærmer seg eller distanserer seg til ”sine andre”, og hvordan de posisjonerer seg selv i denne relasjonen, som underordnet eller overordnet (praksiologisk plan). Den tredje aksens danner graderinger over hva soldatene vet om ”den andre”, altså hvor godt man kjenner deres identitet (epistemisk plan).

For å underbygge hvordan disse referansene til andre soldater sier noe om den identiteten og misjonen soldatene fra Telemarkbataljonen tillegger seg selv, har jeg også valgt å vise hvordan de som enkeltindivider refererer til den gruppen de er medlemmer av. Jeg viser i denne sammenheng også hvordan de plasserer seg innad i det militære systemet. Ut av de signifikante demarkasjonslinjene har jeg lokalisert tre sentrale representasjoner med tanke på soldatenes konstruksjon og legitimering av egen eksistens. Den mest sentrale er representasjonen av ”den profesjonelle soldaten”. Deretter følger representasjonen av ”fredssoldaten”, som også inkorporeres i profesjonalitetsdiskursen. Den tredje sentrale presentasjonen er av ”nordmannen som soldat”. Denne er naturlig nok sentral med tanke på avgrensningen til andre nasjoner, og er i seg selv et produkt av disse avgrensningene.

---

³⁶ Denne tekstmessige struktureringen er hentet fra Tzvetan Todorovs (1992: 197) typologier for ”bruken av den andre”.

6.1 På besøk i Rena Leir - en situering

Intervjuene ble gjennomført på Rena Leir fra 16. til 17. februar. Selve gjennomføringen fant sted i Telemarkbataljonens lokaler. Jeg ble tatt i mot av Telemarkbataljonens presse- og informasjonsoffiser som var svært hyggelig og imøtekommende. Jeg fikk inntrykk av at jeg var ønsket og at Telemarkbataljonen så på prosjektet som en positiv anledning til å få vise hva og hvem de er. Han påtok seg bryet med å organisere intervjuseansen og å skaffe de frivillige intervjusubjektene. Samtidig la han mye i rollen som nettopp presse- og informasjonsoffiser med tanke på profesjonalitet. Profesjonalitet er noe jeg kommer tilbake til.

Lokalene, sammen med leiren for øvrig, er helt nye. Arkitekturen er i tråd med den man finner hos landets øvrige moderne ”kunnskapsbygninger”, som biblioteker, universitetsbygninger og lokaler for kunnskaps- og kulturproduserende bedrifter. Stikkordene er stål, glass og betong, i funksjonalistisk og ”kjølig” stil. Rommene i bygningen var utstyrt med glassvegger, noe som naturlig nok ga god gjennomlysning og innsyn. Bygningens arealer var innredet som kontoråser og seminarrom, med enkelte felter av åpne kontorlandskaper. Videre var det lesesaler, undervisningsrom, en datasal og enkelte åpne pausearealer rundt en kaffemaskin og en TV.

Rommet hvor intervjuene foregikk var et moderne seminar-/undervisningsrom, som lå i den andre av flere etasjer. Møblementet var enkelt med små border og tilhørende stoler. Glassveggene gjorde at man hadde utsyn (og innsyn, om man ikke trakk for gardinene) til garasjer for kjøretøy på den ene siden og bygningens hall på den andre. Intervjusubjektene ble plassert overfor meg med to bord i mellom (ga en av stand på ca.1,2 m.). De drakk brus eller kaffe, avhengig av hva de hadde lyst på. Den første dagen intervjuet jeg fem grenaderer og den andre seks. Grenaderene har ulik fartstid i militæret og ulike erfaring fra de oppdragene Telemarkbataljonen har deltatt i.

6.2 Telemarksbataljonens presentasjon av seg selv

Telemark bataljonen ble etablert i 1994, og har i sin elleve år lange historie representert Norges svar på utviklingen innad i NATO. Som bidrag til NATOs IRF-styrke (Immediate Reaction Force), skulle det som i utgangspunktet var satt opp som en infanteribataljon, knytte Norge opp til de endringene som har preget alliansen siden tidlig 1990-tallet. Telemarkbataljonen ble reetablert i 2002 som en del av forsvarrets hurtige reaksjonsstyrke, denne gangen som en mekanisert bataljonsgruppe på rundt 450 soldater i daglig tjeneste. I 2004 utgjorde disse 153 befal og 296 grenaderer (vervede). Disse soldatene fordeler seg på to kompanier og to eskvadroner³⁷. Telemarkbataljonen har i dag sitt hovedkvarter i landets mest moderne leir på Rena, i Åmot kommune i Østerdalen.

³⁷ Et mekanisert infanterikompani, et pansret ingeniørkompani, en stridsvogneskadron og en stabs- og stridstreneskvadron (eskadronsstab og seks tropper).

Telemarksbataljonen beskriver seg selv, slik det kommer frem i informasjonspamfletten ”Hurtig reaksjon-fleksibel styrke” (Telemarkbataljonen mars 2004), som et effektivt, moderne og profesjonelt bidrag til Norge og NATOs sikkerhet: ”Telemark bataljonen er en forsmak på den nye Hæren. Invasjonsforsvaret tilhører fortida. Mobiliseringshæren var gårdagens løsning. Innsatshæren blir til”. (Telemark bataljonen 2004: 2). Slagord av denne typen gjennomsyrrer hele informasjonsskrivet alt avhengig av de ulike karakteristikkene som ønskes fremhevet. Bare innholdsfortegnelsen inneholder tre utropstegn alene. Skrivet er delt opp i ulike temaer som belyser Telemarkbataljonenes rolle som militærstyrke

Informasjonsskrivet knytter bataljonen til endringene etter den kalde krigen, med en klar avgrensning til tidligere norske forsvarstradisjoner. Den nye situasjonen tegnes som en utvikling vekk fra stabilitet og et klart definert trusselbilde, mot økende destabilisering og kompleksitet. Det argumenteres med at Forsvaret må utvikle seg parallelt med utviklingen av trusselbildet, og at Telemarkbataljonen nettopp er et svar på dette. Telemarkbataljonen er en forsmak på det nye forsvaret, og beskrives som et fleksibelt innsatsforsvar i kontrast til det tradisjonelle statiske invasjonsforsvaret. Det nye forsvaret skal være mindre og mer effektivt, og samtidig ha større slagkraft, stridsevne og fleksibilitet. Det hevdes også at denne endringen krever nytenkning. Bataljonen ser seg selv som en del av den endringen som skjer i alliansen for øvrig, gjennom å vektlegge interoperabilitet (samarbeidsevne), i sammenheng med fremhevelse av høyteknologisk satsning og nettverksbasert tankegang:

Forsvaret og hæren blir stadig mer høyteknologisk, og teknologibaserte systemer knytter ulike deler av forsvaret sammen i funksjonelle nettverk. Nettverksbasert forsvar er et nøkkelord for fremtiden, hvor soldater, våpen og annen utrustning knyttes sammen (Telemarkbataljonen 2004: 3).

Telemarkbataljonen tegner i det hele et bilde av seg selv som en anerkjent og etterspurt hæravdeling i internasjonal sammenheng, med styrke og erfaring og godt forberedt kapasitet.

I fleksibilitet legges det at Telemarksbataljonen skal kunne være i stand til å settes inn i ønsket operasjonsområde på kort tid med eget utstyr, hvor den militære innsatsen skal være skreddersyd for det aktuelle oppdraget. Dette er som nevnt noe nytt i norsk sammenheng. Llikevel hevder Telemarksbataljonen at de er bærere av norske tradisjoner. Under slagordet ”Telemark bataljonen er en tradisjonsbærer. Avdelingen er ung, men har opparbeidet et renommé. Og den bærer en lang norsk tradisjon videre” (Telemark bataljonen 2004: 6), trekkes linjen tilbake til vikingtiden, og det påstås at bataljonen tar denne arven med ut i verden som vår tids vikinger. Den gamle referansen til Norge før dansketiden relanseres i diskursen om norsk nasjonalisme.

Vikingarven³⁸ settes så i relasjon til soldatenes karakter i form av søken etter ”utferdstrang og eventyr”, og videre til nasjonen i form av soldatene som representanter for Hæren og Norge. Her fremheves en nasjonalismediskurs som har stått svakt etter andre verdenskrig med tanke på koblingen til bruken av militære styrker utenfor norsk territorium. En forholdsvis ensidig positiv og romantisk rekonstruksjon av vikingtiden sveises sammen med forestillingen om at dagens nasjon har kulturelle bånd til denne perioden. Også med tanke på hvem disse vikingene var, gjør man koblingen³⁹ mellom vår tids profesjonelle soldater og vikingene.

Vikingene var soldater; og de var utforskere og erobrere. Men også bønder og fiskere, håndverkere og handelsmenn. De var et tverrsnitt av dyktig norsk ungdom som fikk oppleve, se og lære. Og bidra til å forme historien. Telemarksoldatene tar denne tradisjonen videre. Vervet for internasjonal innsats er de håndplukkede kvinner og menn fra alle deler av det norske samfunn (Telemark bataljonen 2004: 7).

Telemarkbataljonen beskriver seg selv som en spesiell avdeling med en spesiell tjeneste: ”Tjenesten i Telemark bataljonen er givende. Men det er en tjeneste som ikke er egnet for alle. Og alle er ikke egnet for en tjeneste i bataljonen” (Telemark bataljonen 2004: 23). Tjenesten beskrives som utfordrende, spennende, utviklende for enkeltmenneske og i det hele tatt meningsfull. Det legges mye vekt på grundig utdanning, både militært og kulturelt opp mot de aktuelle operasjonsområder. Soldatene beskrives som å være blant Norges best trenede og fleksible soldater med tanke på bredden i operasjonsspekteret. Slik sett markeres en avstand til de vernepliktige og andre avdelinger av forsvaret, hvor soldatene i Telemarkbataljonen utmerkes som noe ekstraordinært. Dette blir spesielt poengtert under overskriften ”Innsatsvilje” (Telemark bataljonen 2004: 5). Her beskrives soldatmassen som en avdeling vervede frivillige soldater som er håndplukket og motiverte for tjenesten. Det blir videre poengtert at Telemark bataljonen legger stor vekt på å velge ut personell med de rette mentale og fysiske forutsetningene, og at få norske avdelinger har bedre utdannede og forberedte soldater.

Fordi det fokuseres på kulturforståelse, verdier og holdninger har bataljonen utarbeidet et eget verdigrunnlag i tillegg til Forsvarets overordnede. Coveret på dette skrivet bærer påskriften: ”integritet, mot, lojalitet, omsorg, initiativ og handlekraft, uselviskhet og avdelingsånd, disiplin og selvkontroll, respekt for andre”, listet opp i stikkordsform. Blar man opp i skrivet ser man de samme ordene med utfyllende tekst under noen av dem. Her forsøker man å legge normative føringer for hvordan en soldat i Telemark bataljonen bør tenke og handle. Soldaten skal være ”helstøpt, pålitelig

---

³⁸ Faktisk den eneste historiske perioden som nevnes under temaet ”Tradisjonsbærere” (Telemark bataljonen 2004: 6)

³⁹ Dette er et eksempel på *presentisme* (Friis 1998: 130), ved at man uten forbehold skriver historien med dagens begreper og definisjoner.

og rettferdig”. Soldaten skal ikke bare ha mot til å gjennomføre oppdraget, men også ha moralsk mot til å gjøre det som er rett, og avstå fra det som er galt. Lojalitet, skal rettes både mot den som er underordnet, så vel som sideordnet og overordnet i det militære hierarkiet. En god soldat skal også ha initiativ til å handle på egen hånd samtidig som man mestrer det som beskrives som den høyeste form for disiplin, nemlig selvdisciplin. Selvdisciplinen sees som en forutsetning for respekt og tillit blant medsoldater. Soldatene i Telemark bataljonen skal også være ansvarsfulle og vise omsorg for hverandre:

”Som soldater i Telemarksbataljon behandler vi andre - fiende, egne og allierte - slik vi selv ønsker å bli behandlet. Tilgjengelige midler, utlevert utstyr og naturen forvalter vi med respekt” (Telemark bataljonen 2004). Verdigrunnlagets etiske forankring tilskrives samfunnets historiske og kulturelle grunnverdier i kristen og humanistisk tradisjon, samt FN-pakten, FNs menneskerettighetserklæring og internasjonal rett. Verdigrunnlaget skal være bindende og førende for Telemarkbataljonenes virksomhet, og dens soldater skal utvikles, trenes og bedømmes i forhold til dette. I forhold til internasjonal tjeneste skal det etterstrebtes en høy etisk standard i form av respekt og toleranse overfor kultur og egenart.

I sin helhet kan man si at Telemarkbataljonen konstruerer en representasjon av seg selv som står i sterk kontrast til tradisjonelle norske forsvarsavdelinger med tanke på profesjonalitet og anvendelse, hvilket er et tema jeg vil vende tilbake til. At Telemarkbataljonen trekker inn humanistiske verdier inn i fremstillingen av seg selv som en moderne profesjonell avdeling, vitner om behovet for å legitimere denne profilen og fase den inn i norske tradisjoner. Denne funksjonen blir spesielt fremtredende gjennom å opprette et eget verdigrunnlag ved utdanning av kritisk tenkende enkelt individer

6.3 Avgrensning og identitetskonstruksjon

6.3.1 Nordmenn versus ”de andre”

Hos soldatene jeg intervjuet er det to dominerende størrelser som danner referansepunkter for deres tolkning av hvem de er som norske soldater. Amerikanske og britiske soldater danner tyngdepunktet for hvem man refererer til med tanke på hvordan soldatrollen bør og ikke bør utøves. Med tanker på soldatenes referanser til ”de andre”, ordnet som et hierarki, troner identitetsmarkørene amerikanere og briter på toppen. Det er viktig å påpeke at disse posisjonene er tilskrevet på godt og ondt. Dette hierarkiet kan beskrives som en pyramide snudd på hodet, hvor rommet i pyramiden representerer mengden av oppmerksomhet og bredden av nyanser som tilskrives ulike nasjonaliteter. Bredest og i størst detalj illustreres de britiske og amerikanske soldater. Deretter følger ulike representasjoner av andre europeiske og vestlige soldater, slik som soldater fra de nordiske landene, tyskere, nederlendere, italienere og franskmenn. Nederst i den smale enden av denne pyramiden, finner man fremstillingen av ikke-vestlige soldater. Det ligger underforstått i kategoriseringene at det å underkjenne mangfoldet ved ”den andre” indikerer grader av distanse til selv-gruppen.

De ”gode” tilskrivelsene danner relasjoner av felleskap. Her er det hva soldatene kaller kultur som vektlegges i form av forståelse via språk og tenkemåter, altså at nordmenn, briter og amerikanere fremstilles som nære hverandre kulturelt. Slike bånd trekkes også til soldater fra nasjoner som ikke refereres til i samme grad og derfor plasseres lengre ned i hierarkiet. Svensker og dansker beskrives som langt nærmere de norske soldatene med tanke på væremåte, tenkesett og naturlig nok språk, enn amerikanere og briter. I det hele tatt tegnes det et vestlig felleskap av forståelse og samarbeidsevne, hvor norske soldater danner et sentrum, og periferien utgjøres av ikke-vestlige samarbeidsparter. Jeg eksemplifiserer nedenfor hvordan disse relasjonene konstrueres i praksis.

De soldatene jeg intervjuet knytter sitt medlemskap til alliansen gjennom sitt ønske om å fremstå som faglig dyktige og profesjonelle soldater overfor store aktører som USA og Storbritannia:

Men, og for Norge, så gjelds det å, vi vil gjerne ha profesjonell aksept hos de store. Og det er ikke sikkerhetspolitisk basert, sikkert det også, i en litt annen kontekst, men for oss er det å få aksept for å være seriøse fagfolk, hos delvis britene, spesielt amerikanerne, som de store landene i NATO, og som vi har en felles forståelse og språk med, det setter vi litt ære i kan du si.

Øvrige fellesskap i alliansen knyttes som sagt til land som plasseres lengre ned i hierarkiet, hvor soldater fra de nordiske landene (Island nevnes ikke) og Canada oppleves som like nordmenn, og i den sammenheng ofte ut fra hvem som er ”annerledes”:

Sånn sett så er det lett å ha med finner, dansker og svensker, de forstår vi best. Engelskmenn og nederlendere forstår vi både språklig og kulturelt, ganske bra. Tyskere til en viss grad. Desto lengre unna Norge du kommer, desto mer må eh, altså, ta det litt med ro også høre hva de har å si først, he he he. Prøve å finne ut av hvordan de, hvordan de liker at avgjørelser blir tatt og sånn da.

Av de vestlige nasjonalitetene så er det italienerne, franskmenn og til dels tyskere som oppleves som problematiske. Her er det først og fremst språkproblemer som fremheves, men distansen til disse er også et resultat av den noe diffuse kategorien ”tenkesett” og til en viss grad hva noen grenaderer oppfattet som arroganse.

Relasjonen til det amerikanske militæret er tosidig. For ved siden av å inkluderes i et fellesskap i form av ønsker om aksept, er de amerikanske soldatene de som i sterkest grad brukes til å demonstrere hvordan man bør eller ikke bør opptre som fredssoldat. De amerikanske soldatene rangeres som dårligere soldater på et aksiologisk plan. De er med andre ord underlegne nordmenn som fredssoldater. Et sentralt element i denne moralske dommen ligger i karakteristikken av nordmenn som mindre aggressive i sin fremferd overfor den sivile lokalbefolkningen. Slik de intervjuede fremstiller det, er de norske soldatene, representert som ”vi”, mindre pågående og ønsker å oppnå gjensidig tillitt ved ”(...) å ikke gjemme seg bak panseret sitt” og ”slenge AG’en på skuldra”(…), når de tar kontakt med lokalbefolkningen. Dette settes i kontrast til spesielt ”amerikanerne” som har en tendens til å skaffe seg flere problemer enn de strengt tatt trenger på grunn av en mer fiendtlig og pågående holdning. Avgrensningen fremhever de norske soldatene som bedre egnede fredssoldater:

På et generelt grunnlag så er vi mye rundere i kantene og vi greier å oppnå akkurat de samme tingene, vi er mye smartere. Eh, vi må ikke nødvendigvis ha, oppnå resultater med en gang. Så hvis vi kan dra det, la det trenere lite grann, ikke sant.

Noe av soldatenes distansering til amerikanerne ligger i at de i mindre grad har hatt samarbeidserfaring med dem, til forskjell fra for eksempel britene. På det epistemologiske planet kjenner de stort sett amerikaneren gjennom media, slik som nordmenn flest, men distansen understrekes også i et tilfelle hvor nordmennene opererte innenfor amerikansk teig. Her ble forskjellen mellom nordmenn som humanitære soldater, og amerikanere som stridende betonet:

Vi hadde noen oppdrag i amerikansk teig, men jeg vil ikke si at det var et sånt samarbeid på den måten altså. Det var jo bare behov for å få lagt noen rør og sånne ting her, ikke sant, det var jo rettet mot lokalbefolkningen.

De jeg intervjuet anklager amerikanerne for å innlemme hva de norske soldatene ser på som en uskyldig tredje part, nemlig den lokale sivilbefolkningen, inn i selve konflikten, dette hjelper oss til å se hvilken rolle sivilbefolkningen i de gitte oppdragene betyr for de norske soldatenes syn på egen misjon. Den lokale sivilbefolkningen, et tema jeg vil komme tilbake til, er for nordmennene en sentral identitetsmarkør i konstruksjon av seg selv som utførere av humanitære oppdrag; en lidende part som de skal hjelpe. En slik referanse til egen misjon ligger i nærheten av å være bistandsarbeidere, og danner en sterk markering mot stridende amerikanere og briter. På det praxiologiske planet er distanseringen og den verdimessige overordningen, spesielt overfor amerikanerne, et resultat av hvordan representasjonen av den norske soldaten brukes som retningslinje for identifisering:

Nei altså, jeg vil si at på veldig mange måter er jeg uenig i fremgangsmåten til amerikanerne. Blant annet i hvordan de innretter seg opp mot lokalbefolkningen. Det er klart at hvis ikke lokalbefolkningen, folk, ikke er part i en sak, så er det kjipt å få dem mot seg. Eh, nordmenn har en helt annen tilnærming til de lokale, enn jeg får inntrykk av hva amerikanerne har.

Oppsummert gjennom tredelingen som ble presentert innledningsvis vil de amerikanske soldatenes verdimessige tilmåling (axiologisk nivå), med de norske soldatenes representasjon av den gode soldaten som indikator, underordnes. Det vil si at “amerikanerne” tilskrives verdien som dårligere soldater. Tilskrivelsen korresponderer med den avstanden de norske soldatene har til amerikansk identitet (praksiologisk nivå), gjennom å kategorisere dem som en stridende part i operasjoner. Likevel ser man konturene av en tvetydighet på det praksiologiske nivået, hvor man ved å referere til amerikanernes militærfaglige ekspertise, identifiserer seg med deres militærfaglige idealer og posisjonerer seg som deres underlegne. Det er for amerikanerne man ønsker å vise sine kvaliteter. På det epistemologiske planet gir de fleste soldatene uttrykk for at de i liten grad kjenner amerikanerne ut over deres fremstilling i media.

Selv om de jeg intervjuet anser grenaderer i Telemarkbataljonen for å være bedre fredssoldater enn både britene og amerikanerne, har de en langt mer positiv holdning til britene. Britene fremstilles av alle som svært dyktige, fleksible og profesjonelle soldater, og denne siden av soldatrollen deres ser ut til å danne forbildet for de norske soldatene. På den annen side fremstilles britene som enkle mennesker med enkle behov. Enkelte britiske avdelinger fremstilles til og med

som småkjeltringer. Britene beskrives også som mer aggressive enn nordmennene, men allikevel noen man ser på med respekt med tanke på profesjonalitet.

R. Jeg jobbet stort sett i lag med britene, og var på utveksling med de. Å, eh det er enkle mennesker.

I. Ja, hva mener du med enkle mennesker?

R. Ja, det er sånn enkle behov. Sånn alkohol og kvinner å, eh mat og søvn, så det.

Selv om både briter og amerikanere har gjort ting de norske soldatene ikke ville stått inne for, er det bare britene som unnskyldes på linje med norske soldater som gjør ”dumme” ting. I disse tilfellene knyttes ansvaret til enkeltmannsnivå og enkeltsituasjoner.

Det er jo det samme som med oss det, du kan jo ha enkeltindivider som gjør ting som gjør at det ikke blir så bra, men det går jo på enkeltsaker, å det blir jo tatt med dem altså. Som avdeling så gjør ikke britene noe dårlig, bortsett fra det du har lest om med tanke på tortur i (...)

Oppsummert etter de tre nivåene ser man her at britene på tross av at de ikke er fredssoldater på linje med nordmenn, gis en langt bedre normativ karakter enn amerikanerne. Deres pragmatiske væremåte og fleksibilitet som soldater setter dem nærmere nordmennene på det praksisologiske planet, enn hva som er tilfellet for amerikanere. Ut i fra militærfaglige evner posisjonerer de intervjuede seg som underordnede de britiske. Når det kommer til menneskelige karaktertrekk, anser derimot de intervjuede seg som ”bedre” mennesker. De norske soldatene fremstilles av de fleste som å ha en mer sofistikert og autentisk holdning til å være soldater, i kontrast til for eksempel britiske basale kroppslige behov. På det epistemologiske nivået kjenner nordmennene britene langt bedre enn amerikanerne, fordi de i Irak var under britisk kommando. Det er viktig å gjøre oppmerksom på at i de fleste tilfeller hvor briter og amerikanere omtales i forbindelse med sin fremferd, så blir disse beskrivelsene moderert. Noen av de norske soldatene modererer sine uttalelser ved å spekulere på om egen atferd hadde vært så mye bedre, om de hadde hatt den samme erfaringen som amerikanerne: ”Men det er selvfølgelig vanskelig å, vi har aldri vært i krig, sånn som mange av amerikanerne og britene”.

I periferien av rommet for felleskapsmarkeringer, hvor norske soldater som sagt danner sentrum, finner vi ”de ikke-vestlige” soldatene; gahnaesere, jordanere og nye NATO- medlemmer. De utgjør den gruppen av nasjonaliteter som i minst grad refereres til som identitetsmarkører og plasserer seg derfor nederst i det nevnte hierarkiet. Disse soldatene virker det som om utvalget har mindre erfaring med, og de betraktes i et par tilfeller som vanskelige samarbeidsparter. Spesielt vanskelig oppleves samarbeidet med ikke-vestlige FN-bidrag hvor afrikanere oppfattes å gjør

jobben dårligst. Også nye nasjoner i NATO-sammenheng blir lagt merke til og kategorisert. Det disse representantene mangler av profesjonalitet og utstyr tar de igjen i form av motivasjon og initiativ. De fremstilles som noen som vil vise seg frem og bevise at de fortjener sitt nye medlemskap. Hovedsakelig går forskjellene mellom nordmenn og de ”ikke-vestlige” på forventninger om profesjonalitet og lojalitet i henhold til soldatrollen:

R. Men derimot hadde vi noen jordanere, tror jeg det var, å det var jo et kapittel for seg selv egentlig.

I. Har du noen eksempler?

R. Ja, ja det, for å få lønn da, så valgte de å stjele litt, enten drivstoff, batterier eller sånne ting fra FN- systemet, og solgte det til lokale aktører. BIH, altså den Bosniske armeen da. For å få litt penger eller damer tilbake da.

Praktiseringen av et flatt hierarki fremstår som et sentralt aspekt i representasjonen av seg selv som medlem i Telemarkbataljonen. Dette kommer spesielt frem gjennom de avgrensninger som gjøres mot andre nasjoners militære avdelinger. Forskjellen ligger i at det innad i Telemarkbataljonen ikke demonstreres avstand mellom hierarkiets posisjoner i samme grad som for eksempel hos briter, amerikanere og tyskere. Med flatt hierarki menes det ikke at den formelle militære strukturen er en annen, men at den uttrykkes som mindre forstått som sosialrelasjonell avstand. Grenaderer og offiserer kan prate sammen som likeverdige ut over hvem som har det endelige ordet, og initiativ fra underordnede er noe som anbefales. I motsetning til for eksempel britenes tradisjon med Officer's Club, materialiserer denne nedtoningen av militær grad seg i form av kameratskap på tvers av militære distinksjoner: ”Ja, du er mer arbeidskollega og kompiser, men du vet allikevel hvem som er sjefen. Ja, så man trenger liksom ikke å, få ordren, men: ’Gidder du å gjøre det her eller?’ Ja, ja”. Denne praksisen begrunner de jeg intervjuet med at dette er en del av norsk mentalitet; at nordmenn er mer egalitære enn andre nasjoner. Her kobles altså soldatens praksis til norsk identitet som egalitær og dette har først og fremst har med norsk kultur å gjøre:

”(…) Det var relativt store kulturforskjeller, mellom gahnesiske mennesker generelt og hæren, eh soldatene (…). Det indre makthierarkiet, altså en troppsjef der og soldatene hans, det var nesten to adskilte verdener. Hos oss er det, vi prater sammen, setter oss ned og tar en kopp kaffe hvis det er en rolig periode.”

6.3.2 Den sivile lokalbefolkningen

”Jeg anser det som svært viktig at en som reiser ned til et sted som Irak, kommer med ydmykhet i forhold til den befolkningen som bor der. Hvis man ikke har det, har man i utgangspunktet tapt”.
(oberstløytnant Gunnar Aarseth, stabsoffiser, til Forsvarsnett 21/1 2005)

Oberstløyntnatsens uttalelse oppsummerer den generelle holdningen blant de soldatene jeg intervjuet. Gitt soldatenes ulike erfaringer fra ulike oppdrag, er det likevel klare felles tendenser med tanke på hvordan den lokale befolkningen fremstilles i relasjon til soldatenes forståelse av egen identitet. Soldatenes erfaringer er hentet fra oppdrag i Bosnia, Kosovo, Irak, Afghanistan, og blant de eldste, fra Libanon.

Sivilbefolkningen i de enkelte landene soldatene har sin erfaring fra, er sentrale bidragsytere til soldatenes forståelse av seg selv. Generelt oppfattes relasjonen til sivilbefolkningen som svært bra, selv for de med erfaring fra Irak. Som for Telemarkbataljonen som helhet, er det for den enkelte soldat et poeng i seg selv å få kontakt med sivilbefolkningen. Ved siden av å være en del av det å vinne "hearts and minds", ser det også ut til at dette har verdi i seg selv for enkelte av soldatene. I disse tilfellene etterstrebes en fremstilling av seg selv som mer enn soldater i sivilbefolkningens øyne.

"Så husker jeg det var en som sa: 'Norwish very good, british not so good, and american, very bad!' (imitasjon av arabisk aksent, min bemerkning). Det var det inntrykket de hadde fått da, og de syntes de norske soldatene var veldig bra, og jeg tror ikke de syntes vi var bra som soldater, da mente de at vi var bra som mennesker, ja som individer."

Sivilbefolkningene forstås først og fremst som de som skal hjelpes og denne hjelpen blir i de fleste tilfeller godt mottatt. Det var viktig for soldatene å vise at de kommer fra Norge. Noe av grunnen er at man vil unngå å bli tatt for å være delaktig i de stridende avdelingene til briter og amerikanere, slik tilfellet var under oppdragene i Irak og Afghanistan. Å forklare hvem man var og hvorfor man var der var også viktig i fordi man ønsket å fremstille sin tilstedeværelse som humanitær og til fordel for lokalbefolkningen. At denne hjelpen ble satt pris på og anerkjent var derfor av betydning.

Selv om sivilbefolkningen representeres som det primære målet for soldatenes virksomhet, opprettholdes det også en distanse. Denne distansen uttrykkes ikke bare som kulturforskjell, men også som en mental beskyttelse mot ensidige erfaringer av generell elendighet og som misnøye mot det som oppfattes som utakknemmelighet. Forholdet til sivilbefolkningen beskrives ved ulike karakteriseringer av "den andre". Disse spenner over alt i fra; "utrolig snille" og "utrolig gjestfrie" afghanere, via moderasjoner som; "Altså, eller veldig bra er vel å ta i litt, kanskje, den var grei", til som i dette eksempel fra Irak:

Da hadde vi stått der i flere timer og jobba, svetta for å få ting vekk fra husa deres og de er kjempefornøyd for det. Når du da setter deg i kjøretøyet og kjører derifra, så hagler det stein rundt deg, så, blir man ikke så glad i sivilbefolkningen lengre!

Oppsummert som de tre nivåene for relasjonen til ”den andre” er kategorien sivilbefolkning gitt en positiv normativ verdi. På det axiologiske nivået er de ”gode” gjennom sin klientrolle overfor soldatene som bistandsarbeidere, først og fremst i form av å være identitetsmarkører for soldatene. Som klient er det afghaneren man setter mest pris på. Klientene i Irak og de man traff på ulike steder under KOFOR-opdrag fremstilles som mindre gode i de tilfeller det er snakk om utakknemlighet til den hjelp man får. På det praxiologiske nivået, er sivilbefolkningen underordnet i form av å være ”trengende” og avhengige av andres hjelp (klienter), og denne avstanden understrekes spesielt i de tilfeller det refereres til utakknemlighet og fiendtlighet. Kjennskapen til ”den andre” avhenger veldig av oppdraget og de enkelte grenaderenes tjeneste. I de ulike KFOR oppdragene kjenner man sivilbefolkningen godt, og det samme inntrykket får å man av sivilbefolkningen i Afghanistan. I Irak virker det til at kontakten med sivilbefolkningen har vært mindre.

6.3.3 Det sivile samfunnet i Norge

Også i Norge opererer de intervjuede soldatene med en avgrensning mot det sivile. Det sivile beskrives som en egen sfære der man til slutt er nødt til å ende, gitt begrensningen som ligger i å være grenader⁴⁰. Det sivile representerer usikkerhet i forbindelse med hva man skal ta seg til etter endt tjeneste. Videre ser soldatene det norske sivile samfunnet i form av ”mannen i gata”, som ignorant og lite interessert i hva som egentlig skjer i Rena leir. De fleste sivilister tror militæret er slik de oppfattet det under førstegangstjenesten, noe det er viktig for soldatene å formidle at det ikke er:

Jeg tror egentlig ikke så mange vet hva vi er. Der er liksom; ”forsvaret er forsvaret”. Sitter gjerne igjen med det inntrykket dem hadde fra førstegangstjenesten, for eksempel. Det er gjerne litt, eh, de her ikke innsett at, eh vi er en profesjonell avdeling.

Det er også viktig for soldatene å få den norske befolkningens anerkjennelse for den rollen de spiller, men denne rollen formidles på en problematisk måte av media og av politikerne. Det er som vi har sett ovenfor viktig å fremstå som humanitære fredssoldater:

---

⁴⁰ Grenaderer kan inngå maks tre års kontrakter som kan fornyes en gang. Det vil si at man som grenader har en maks fartstid på seks år i bataljonen.

Jeg tror vi har veldig mye gehør for det vi gjør, det jeg misliker, det er det at sånn som når vi var nede i Irak, så ble vi et verktøy for politikerne, ikke sant. De kunne bruke oss til å være uenig. Og det er klart at du føler deg ikke så jævlig smart, når du kommer på Gardermoen på ferie fra Irak, ikke sant, og du føler at du må gå med lua mellom beina ikke sant, fordi du føler at fremstillingen i media er helt feil.

De få gangene interessen melder seg er i de tilfeller hvor media tar for seg de ulike oppdragene som bataljonen deltar i. Media oppfattes også som lite kunnskapsrike i forhold til hva bataljonen gjør og hvilke konsekvenser dette har for eksempel i de ulike operasjonene soldatene har deltatt i. Ut over dette er forholdet til media ambivalent. De fleste er skeptiske til media med tanke på hvordan de forvalter virkeligheten, ved siden av at de syntes journalistene stort sett gir et greit bilde av bataljonen.

Relasjonen til politikerne beskrives med distanse. Soldatene på linje med ”mannen i gaten” opplever verden slik ”skoen trykker” i motsetning til de som bestemmer (politikerne) ”der oppe”. Denne avstanden representeres som politikernes mangel på kunnskap, deres ignoranse og upålitelighet. Enkelte oppfatter politikerne som forfølgere av politiske mål ut ifra egen interesse og ikke til sakens beste. Telemarksbataljonen fremstilles i denne sammenheng som et instrument for politikernes vedtak, og i neste omgang som ofre for en debatt de mener burde endt etter at vedtak og bestemmelse er gjort. Det refereres naturlig nok til Irak-debatten i disse tilfellene. Videre referer soldatene i liten grad til saksinnholdet fra det politiske nivået. Det er få kommentarer eller fakta som har satt seg. Politikere som gruppe fremstilles unyansert og som homogen ut over distinksjonen regjering versus opposisjon. Soldatene savner anerkjennelse fra politikerne, også fra de som utgjør opposisjonen. I sterkere ordelag kan denne relasjonen oppsummeres som:

Jeg forholder meg til det som blir sagt her oppe jeg (Rena, min presisering), det er mine retningslinjer. Alt det pi..., for å bruke ord som kanskje ikke skal brukes da, men alt det pisset som kommer fra regjeringa, det får de bare holde på med! Politikere og politisk arbeid generelt, det er jo bare ljug og bedrag alt. Det er jo bare flisespikeri det, å rakke ned på andre for å få posisjoner selv, (...)

Demarkasjonslinjene i sum, slik de avgrenser grenaderens identitet i relasjon til hva som er ”utenfor” uttrykt ved karakterisering av de ”andre”, gir et bilde av at soldatene ser seg selv som profesjonelle, humane fredssoldater; humane ved å vise respekt overfor sivilbefolkning og først og fremst være til for deres skyld. Dette belyses best gjennom hvordan de karakteriserer andre lands soldater, slik som amerikanere og briter, og gjennom hvordan de favoriserer sine egne bestrebelser på å få kontakt med sivilbefolkningen og slik sett frembringe tillit, anerkjennelse og forståelse, når de forteller om seg selv og sine kolleger i felten. Samme effekt oppnås, som vi skal se, ved å vise til

samholdet innad i bataljonen. Kameratskap er et ord som stadig gjentas samtidig som det fremheves av at man ikke dyrker det militære hierarkiet ut over det nødvendige. Og som vist trekkes også egalitet inn som sentralt kulturelt kjennetegn ved det å være nordmann. Soldatenes plassering av seg selv i forhold til både briter, amerikanere og andre, indikerer at de ser seg selv som de beste fredssoldatene, og dette forklares med norsk tenkemåte: ”Alle hadde et godt inntrykk av nordmennene. De var høflige og ikke fullt så truende som andre landa sine styrker, spesielt som amerikanerne som definerer Kosovo som ei krigssone enda, ikke sant”. Temaet soldater og nasjonalismediskurs vil jeg komme nærmere inn på senere.

Nordmennesenes fredsorientering belyses av den relasjonen de knytter til sivilbefolkningen. Sivilbefolkningen fremstår som det primære målet for soldatenes misjon på mikronivå. Relasjonen fremstilles som om de norske soldatene, som væpnede bistandsarbeidere, skal hjelpe og vinne konfliktenes uskyldige tredjepart, sivilbefolkningen. Dette kommer også frem av ønsket om å fremstille seg som noe mer enn en soldat, men også som menneske, eller om man vil, human. Det å vise at man er fra Norge er også viktig, knyttet til det humanitære og fredelige, og slik sett prøve å spre denne diskursive koblingen mellom nasjonen og freden. Avgrensningen i forhold til sivilbefolkningen bærer også preg av en ”den andre” som klient. Det er samfunnet som helhet som skal hjelpes på beina, og man bør derfor ha en profesjonell distanse til den sivile lokalbefolkningen.

Relevansen av det sivile samfunnet som identitetsmarkør, går for soldatene ut over den tradisjonelle motsetningen militær versus sivil, og skillet innebærer mer enn soldat versus borger. For soldatene er det viktig at de fremstår som profesjonelle bidragsytere til det norske militærapparat, noe det sivile underkjenner på grunn av ignoranse. Verken politikere, media eller ”mannen i gata”, vet i følge soldatene hva Telemarkbataljonen egentlig er. Skillet mellom det sivile og det militære markerer også skillet mellom sannhet og mindre rene utgaver av begrepet. Det er innad i Telemarkbataljonen den rette virkelighetskonstruksjonen forvaltes, spesielt i motsetning til i politikken og media. Et slikt sannhetsfortrinn virker derfor også legitimerende for soldatenes egen del.

6.4 Karakterisering av egen gruppe

Hos soldatene jeg intervjuet var det, som jeg vil vise eksempler på nedenfor, liten grad av individuelle interne avgrensninger. De fleste omtalte sin relasjon til bataljonen i et aktivt delaktig språk, preget av et ”agent- perspektiv”. Karakteristikken av fellesskapet i bataljonen, med tanke på holdninger, motivasjon og ikke minst profesjonalitet, var noe alle soldatene identifiserte seg med og så seg selv som en integrert del av. Selv om enkelte distanserte seg til deler av hva som preget fellesskapet, betraktet de fleste soldatene sitt medlemskap med stolthet. Medlemskapet til bataljonen

ble konstruert innefor rammene av å representere forsvaret og Norge, samtidig som det å representere forsvaret og Norge var viktig, vitner gruppens avgrensninger til omverdenen om et syn på egen gruppe som unik og spesiell.

Internt i forsvarssammenheng var det viktig for soldatene å vise at de var kvalitativt forskjellig fra andre forsvarsavdelinger og da spesielt de som er i vanlig førstegangstjeneste. Soldatene beskrev seg likevel ikke som noe eliteavdeling, slik som for eksempel Hærens Jegerkommando. Det var også viktig for soldatene å avgrense sin gruppetilhørighet i forhold til øvrige befall. Dette henger som vist sammen med motivasjonen; man vil ikke være befall på grunn av at slike stillinger på sikt innskrenker den tiden man bruker på å jobbe ute i friluft. Et annet viktig aspekt er at slike stillinger avgrenser tilgangen til å være en del av "gutta på gulvet", slik som grenaderene ser seg selv:

R. Så er det en mulighet til å være i forsvaret uten å være befall. Det begynner snart å være om å gjøre å være lavest mulig lengst mulig.

I. Å ja, hvorfor det, he he?

R. Kommer du høyere opp blir du gjerne satt på kontor og får litt sånn, løk-stillinger.

I. Løk-stilling, ja. Den har jeg ikke hørt før. Hva er det eh, det innebærer?

R. Da er du, sitter du på kontor og flytter papir, he he he. Og de fleste trives ute. Så er det jo selvfølgelig kameratskapet, det er jo,...

En avgrensning som gjorde seg gjeldende var forholdet mellom soldatene og det militære som system. Denne avgrensningen illustreres ved det tosidige forholdet i militæret, oppsummert av en soldat som: "(...) det er ikke ti sider i Forsvaret. Det er mottatt – slutt, uansett liksom. Vi har jo sånne organisasjoner som tar seg av sånne ting, men det er vanskelig altså!" Systemet representeres dermed ikke som noe monolittisk hele, men tolkes som arena for utveksling og kamper mellom soldater og systemet som helhet. I bunnen av denne illustrasjonen ligger forholdet arbeidstaker versus arbeidsgiver, mellom grenaderen som profesjonell lønnet soldat og staten.

Som jeg har vist i avsnittene om avgrensning til utenlandske styrker, er det viktig for soldatene å fremstille seg selv som humanitære. Å spille en humanitær rolle som fredssoldat er den selv-representasjonen som preger identitetskonstruksjonen i sterkest grad. Dette behandles som sentralt hos nesten samtlige av de jeg intervjuet. Det humanitær ble i de fleste tilfellene begrunnet med at aktiviteten soldatene holdt på med i de respektive oppdragene alltid var til sivilbefolkningens beste.

For å drive med humanitært arbeide, som ingeniørene våre gjorde, bygge broer, hjelpe med å bygge opp hus, fikse veier og sånne ting. Ser for meg et sivilt firma, som drar ned dit da, uten beskyttelse når de jobber i Irak.

Også det er jo et must! Også det har jo akkurat vært krig der, Vesten mot Irak skulle jeg til å si. Og da får nordmann, å hive på seg snekkerboksa og t-skjorta, å gå der å bygge bro, uten beskyttelse, det går jo ikke. Og du ser jo andre humanitære bidrag i FN, de har jo FN-soldater som er med ned der, står vakt og passer sine egne.

Sitatet belyser også hvordan grenaderene som fredssoldater tar for gitt at krigen i Irak sluttet i det øyeblikk den militære seieren ble erklært. Okkupasjonsmaktens mål om fred og stabilitet blir dermed avsondret fra den samlede militære operasjonen, og på denne måten frakobles soldatens misjon til operasjonen som krig. Videre ser man koblingen til den rollen som er tiltenkt nordmenn som den defensive parten i alliansen, og at til og med en slik rolle naturligvis må ha væpnet sikring. Sitatet viser også hvordan den delen som omhandler våpen ser ut til å danne en sekundær del av soldatrepresentasjonen.

Soldatene så på gruppen, og derfor også indirekte på seg selv som medlem, som bestående av dypt motiverte og selvstendig reflekterende enkeltindivider:

Alle som er her har et, skal ha et eh, eller har høyst sannsynlig et ønske om å være her. Å eh, da forventer man at dem rundt deg er like motiverte og i fysisk form som deg selv. Det gjenspeiler hvor mye man kan stole på hverandre når det eventuelt blir skarpe ting.

De viser til et skjebnefelleskap på grunnlag av det gjensidige ansvaret hvert medlem har til hverandre gjennom å vedlikeholde de krav som settes til å være soldat i Telemarkbataljonen. Kravene er som jeg har vært inne på militærfaglige, men de består også av et sett holdninger, som vi skal se samles under betegnelsen profesjonalitet.

Å være medlem av Telemarkbataljonen betraktes som en permanent jobb, ikke i form av at det skal utgjøre noen livslang karriere, men at man går på jobb hver dag over en lengre periode, av fri vilje og med det mål å yte: ”Jeg tror at det for veldig mange så er den jobben vi har her i dag, altså i det dagligdagse, så ser vi på det som en permanent jobb (...)Sånn sett trur jeg motivasjonen og min motivasjon er veldig bra”. Denne fremstillingen brukes også som del i det å avgrense seg i fra vernepliktsavdelinger, de gamle Libanon-avdelingene og den tidligere utgaven av Telemarkbataljonen. Disse avgrensningene gjøres også ut fra kvalitetskriterier som mer og bedre trening og at aldersnivået er høyere nå. De fleste som er med i dag har også mye erfaring, i tillegg til at de er valgt ut på grunnlag av en grundigere seleksjonsprosess:

Nå er jo vi, nå skriver jo vi kontrakt der vi skal være klare til å reise ut hele tiden, vi er ferdig utdannet når vi kommer hit ikke sant. Så, så spisser dem formen på oss, det er jo det vi gjør nå. Eh, det blir en helt annen

modenhet, seriøsitet av det. Og etter hvert så blir kunnskapen større og. Det er en vesentlig forskjell og en stor forskjell er gjennomsnittsalderen.

Grenaderene oppfatter seg som en liten sammenspleiset gjeng, hvor kameratskap, lojalitet og respekt er sentrale begreper i karakteristikken av medlemskapet, og inngår i hva det innebærer å være profesjonell. Å være profesjonell er mer enn de rent militærfaglige kunnskapene, og omfatter slikt som respekt for kultur, rettferdighet og det å være en nøytral part overfor lokalbefolkning. Den humane orienteringen kombineres så med realpolitiske tolkninger:

Og hvis vi noen gang møter en trussel som er til fare for Norge og norske interesser, og vi trenger hjelp da, svarer de, så må vi ha ytt noe tilbake. Å det er jeg krystallklar på! Men, jeg er, når jeg ser på min rolle i det her da, så ser jeg veldig på det her med, ikke sant, det å hjelpe dem som har det mye verre enn meg selv.

Det er ikke mange kvinner i Telemarkbataljonen, og enkelte av soldatene omtalte miljøet også som litt ”macho” og som en ”gutteklubb”. Allikevel beskriver soldatene seg selv som generelt positive til kvinner i militære. Noen betingelser stiller de da også. Det er for eksempel ikke noe problem med kvinnelige soldater bare de vurderes ut i fra individuelle ferdigheter og ikke ut i fra kollektive kategorier som kjønn. Dette henger sammen med at man ikke vil forringe verdien av begrepet soldat i relasjon til Telemarkbataljonen, altså at kravene ikke senkes.

Karakteristikken av egen gruppe korresponderer med avgrensningene til andre nasjoners soldater, lokal sivilbefolkning, det norske sivile samfunnet og andre vernepliktige avdelinger og offiserer. De er som nevnt en unik avdeling av grenaderer nederst i det militære hierarkiet, motivert av utfartstrang, spenning og kameratskap. De er som arbeidstakere i en permanent jobb, med staten som arbeidsgiver og medfølgende få rettigheter.

Som soldater er de humanitære. Våpen og krig spiller en sekundær rolle i fremstillingene av egen gruppe. De ønsker også å fremstå som noe mer enn ukritiske, hjernetomme nikkedukker. De er profesjonelle, men de er også humane. Representasjonene av egen rolle ligger et sted mellom det å være politi og bistandsarbeider. Soldatene ser, på tross av fokuset på å reise utenlands, seg selv som en del av det norske forsvaret, både med tanke på å sikre territoriet og å sikre Norges plass i NATO-alliansen. I tillegg kommer det å hjelpe andre inn som en sentral identitetsmarkør.

6.5 Paradokser

Representasjonene hos de soldatene som stilte til intervju, bar preg av å være meget homogene. Det vil si at samtlige hadde en rimlig lik presentasjon av meningsinnholdet i det å være profesjonell soldat i en norsk kontekst. De ulike soldatenes ”jeg-fremstillinger” av soldatrollen bærer altså

preg av homogenitet. Det er liten forskjell på bruken av ”jeg” og ”vi” med tanke på meningsinnhold. Soldatene omtaler seg selv som del av den kollektive størrelsen Telemarkbataljonen, for eksempel ved å være profesjonelle. Dette kommer også frem i relasjon til tillit og lojalitet til den enheten man er en del av. Med unntak av ett tilfelle er det for eksempel ingen av soldatene som tror at Telemarkbataljonen som militærorganisasjon vil handle utenfor deres egne etiske grenser: ”Men de som styrer oss, de tenker jo som nordmenn de og, kan du si. Det kommer aldri til å skje” Her ser vi igjen hvordan kategorien nordmenn kobles til det etisk forsvarlige med tanke på militær praksis.

På tross av homogeniteten eksisterer det selvfølgelig avvik og paradokser som det er viktig å fremheve i diskursanalytiske perspektiver. Et spesielt interessant tilfelle utspiller seg i form av at fredssoldaten ”møter seg selv i døra”. Her kolliderer soldaten som forvalter av vold med den humanitære representasjonen:

Folk stiller ofte spørsmålstegn ved at du kan peke våpen mot en fjortenåring som kaster stein etter deg, men når du ligger i førti, femti, seksti kilometer i timen, og det kommer en stein på en knyttneve stor, så ville ikke de bråkt så mange flere dager om jeg hadde blitt truffet, for å si det sånn. Du må reflektere over en del, sånn som jeg som har unge, du må reflektere over en del ting som, som for eksempel det å peke våpen mot noen når de står og hiver stein på deg, eller, faktisk vurdere om man skal trekke av eller ikke.

Det paradoksale blir enda tydeligere i lys av en alternativ virkelighet som refererer til det samme fenomenet;

Men på mange måter er det litt uskyldig moro. De kaster stein som vi kaster snøball, de har en litt annen eh, kultur for steinkasting der nede. Men det er jo ikke noe hyggelig når du kjører i åtti kilometer i timen, å det, kommer en stein inn, så.

Slike paradokser i soldatenes diskurs om den norske fredssoldaten har jeg likevel bare funnet et eksempel på.

Om man skal trekke frem interne avgrensninger innad i gruppen jeg intervjuet, så er det to markeringer som demonstreres. Den ene finner man hos dem med bakgrunn fra sanitet. Disse distanserer seg fra vanlige geværmenn, spesielt i gjennom oppgaver og militærfaglig utdanning, men også i forhold til holdningene mot det systemet de danner en del av. De har en ”mye mer sivil tilnærming til ting.” Den andre springer ut av det faktum at det var en kvinne med i utvalget. På spørsmål om det å være kvinne i Telemarkbataljonen svarte hun; ”For min del kan jeg ikke peke på noe som helst jeg, trives som plommen i egget”. At hun merket kjønnsforskjellen, la hun ikke skjul

på: (...) altså, det er jo ikke noe anderledes her enn andre steder”, men dette oppfattet hun ikke som noe problem. Hennes fremstilling av å være et medlem av bataljonen avvek heller ikke fra de øvrige beskrivelsene av felleskap og kameratskap.

6.6 Profesjonelle fredssoldater

I informantenes bruk av ”de andre” som identitetsmarkører, er det tre diskursive mobiliseringer som gjør seg gjeldene. For det første er det representasjonen av profesjonalitet. For det andre er det er presentasjonen av fredssoldaten. Ved hjelp av disse to diskursive mobiliseringene koblet til den tredje, representasjonen av nordmannen, konstruerer soldatene en meningsstørrelse til sin identitet som soldater. Dette innebærer at meningsinnholdet i profesjonell og humanitær går over i hverandre. Som fredssoldater retter grenaderene sin forståelse av egen misjon mot hjelp av sivilbefolkningen. Sentralt her står bruken av ordet humanitær som meningstilskrivende. I dette ordet legges alle de idealene som brukes for å vinne lokalbefolkningens tillit. Det er også her det humanitære og det profesjonelle går over i hverandre. Alle holdningene, som det å stille seg åpen til nye kulturer, ikke være dømmende, opptre med modenhet, seriøsitet, respekt og lojalitet, blir koblet til det humanitære og inngår samtidig i det å være en profesjonell soldat. Dette bildet forsterkes ved at det fortelles en historie om nordmenn som et fredelig, egalitært og grunnleggende humant folkeslag. Soldatene fremstiller på denne måten sin identitet (hvem de er) på basis av en essensialistisk forståelse av norsk natur, noe som avspeiler refleksjonen rundt soldatenes bruk av kulturbegrepet. Kulturbegrepet praktiseres på linje med en iboende sannhet, og ikke som noe som kunne ha vært eller vil bli anderledes. Den diskursive mobilisering er koblingen mellom norsk mentalitet som humanitær og fredsorientert, og soldatenes kvalitet som fredssoldater. Denne koblingen tas for gitt og inngår blant annet i begrunnelsen for tilliten til at Telemarkbataljonen ikke vil overskride etiske grenser med tanke på eventuelle oppdrag bata i fremtiden.

Soldatenes karakteristikk av seg selv som medlemmer i Telemarksbataljonen preges av ”profesjonalitet”: Profesjonalitet i form av å se seg selv først og fremst som et redskap for den intensjonen som var lagt til grunn for opprettelsen av bataljonen, men også ved å være et kritisk reflekterende enkeltindivid. For de soldatene jeg intervjuet på Rena, innebærer det å være profesjonell flere aspekter ut over å være oppdatert på det rent militærfaglige. Det faglige er naturlig nok den sentrale kjernen av virksomheten og knytter sammen de øvrige aspektene. Gjennom ansvaret den enkelte har for trening og øvelse innad i den gruppen han/hun fungerer i til daglig demonstreres tillit. Tillitsaspektet ligger i at enhver kan stole på de andres kompetanse og at deres ferdigheter innenfor den jobb de er satt til å gjøre er vedlikeholdt i henhold til forventet nivå. Slik sett er den enkelte soldats sikkerhet forankret i den operative delen man danner en del av.

Forventningene og holdningene til profesjonalitet er således motivert av en gjensidig avhengighet soldatene imellom. Denne avhengigheten uttrykkes også gjennom kameratskapet og lojaliteten som eksisterer innad i bataljonen. Dette kameratskapet er i tillegg en sentral del av motivasjonen for å være med i bataljonen, og beskrives som spesielt samtlige av informanter: ”Nei, altså det, motivasjonen går mye på kollega og venner som jeg har her nå, vi er her for hverandre, stiller opp for hverandre. Du har jo et unikt samhold du ikke får på en annen arbeidsplass”.

Ut over rent militærfaglige ferdigheter ligger det i det å være profesjonell å ha et riktig sett av holdninger. Disse holdningene fremstilles som innbakt i rollen som profesjonelle soldater, og innebærer i praksis slike ting som å bære uniformen korrekt, og å oppføre seg ordentlig på vegne av Telemarkbataljonen og ikke minst overfor lokalbefolkning i de eventuelle operasjonsområder man befinner seg i, både internasjonalt og hjemme på Rena. I tillegg beskrev alle soldatene i utvalget seg selv som en eller annen type fredssoldat, enten det var i form av fredsopprettelse eller fredsbevaring. I det å være profesjonell og medlem av Telemarkbataljonen fremstår lojalitet som en viktig størrelse, som også knyttes til kameratskap og den gjensidige tilliten som skal gjelde på tvers av det militære hierarkiet.

6.7 Profesjonalitetsbegrepet i bruk

Bruken av profesjonalitetsbegrepet er tosidig. En praksis forholder seg til det nære og konkrete i form av soldatenes fremstilling av den rollen de spiller på ”bakkenivå” under de enkelte oppdragene de har deltatt i. Profesjonalitet knyttes i denne sammenheng til den rollen soldatene spiller i forhold til den konkrete jobben de utfører og de holdningene dette innebærer. Disse holdningene kan rettes eksternt som relasjonen til oppdraget og sivilbefolkningen som skal hjelpes, og internt i forhold til kameratskapet innad i bataljonen. Det er i praksis snakk om respekt for og forståelse av kultur og om å opprettholde de militærfaglige kvaliteter som forventes. Denne siden av profesjonaliteten praktiseres som et aktivt bevisst reflekterende forhold mellom soldatene som ansvarlige aktører og den aktiviteten de utøver og de idealer som skal opprettholdes. Soldatene beskriver ”vi” (Telemarkbataljonen) som handlende subjekter nært knyttet til aktiviteten som foregår på bakkenivå. Her er det snakk om enkeltmennesker som tar initiativ, gjør valg og handler. Denne fremstillingen står i kontrast til den andre siden av profesjonalitetsbegrepet slik det retter seg mot det forsvarspolitiske nivået og debatten om de ulike oppdragenes legitimitet. Her tegnes bildet av soldatene som verktøy for politikerne, som gjør en jobb ut i fra norske myndigheters ønsker: *”Men, når da først politikerne bestemte seg for å bruke et av sine verktøy i for eksempel i Irak da, så syntes jeg det er viktig at vi har avklart den rollen der på forhånd (...)”*. Ansvaret plasseres på det forsvarspolitiske nivået og soldatenes tilstedeværelse i et gitt oppdrag er et resultat av kausalitet.

Med andre ord; ”Du er satt til å gjøre en jobb, og den gjør du”. Dette kommer spesielt godt frem i de tilfeller hvor soldaten føler at kritikken av oppdraget rammer Telemarkbataljonen som gruppe. Soldatene fremstiller spørsmål rundt legitimiteten til de ulike oppdragene med distanse. Dette betyr ikke at de ikke er i stand til å legitimere tilstedeværelsen i de ulike oppdragene, men at den diskursive mobiliseringen er langt svakere når det kommer til disse spørsmålene, i tillegg til at slike spørsmål i liten grad problematiseres. De forventningene som rettes mot profesjonelle soldater som subjektposisjon brukes i denne sammenheng som legitimerende kraft i seg selv. Måten de posisjonerer seg selv i relasjon til det forsvarspolitiske nivået korresponderer på denne måten med Forsvardepartementets bruk av instrumentmetaforen.

6.8 Tolkning av egen misjon

Det er som vist tre diskurser som trekkes inn i grenaderenes representasjon av den ”nye soldaten”⁴¹. Denne soldaten er profesjonell, med alt hva dette innebærer av militærfaglig ekspertise. Samtidig inkorporeres den humanitære diskursen inn i profesjonalitetsbegrepet, uttrykt som de holdningene som ligger til grunn for profesjonalitet. Videre ser vi at soldatenes identitet som humanitære fredssoldater hviler på forestillingene om norsk mentalitet som egnet nettopp for fredsrelaterte sysler. I tillegg er bruken av profesjonalitetsbegrepet ved soldatenes referanse til egen misjon, todelt. På den ene siden, profesjonalitet i form av kritiske refleksive aktører avgrenset til det nære og konkrete, slik selve utførelsen av jobben fortøner seg. På den andre siden, i relasjonen til det forsvarspolitiske nivået, står referansen til instrumentmetaforen sentralt. Soldatene er med andre ord gjenstand for politikernes strategier og de nødvendigheter som ligger i føringene fra internasjonal politikk.

I forbindelsen til internasjonal politikk tolker soldatene sin rolle ut i fra et realpolitisk skjema, hvor ”hvis du klør min rygg, så skal jeg klø din” er gjeldende doktrine. Denne delen av rollen er avsondret fra fredssoldaten men knyttes til profesjonalitet i militærfaglig forstand. Den settes også i relasjon til ”de store” i NATO. Det er for USA og Storbritannia de norske soldatene demonstrerer sin profesjonalitet, noe som anskueliggjør hvordan de tar utgangspunkt i Norges posisjon i forhold til disse landene. USA og Storbritannia utpekes som autoritetene med tanke på bedømmning av militærfaglige kvaliteter. Det er for disse landene man vil vise seg frem, og det er dermed også disse landene som posisjonerer som dominante markører for soldatenes identitet og rolle.

Som NATO-soldater er grenaderene identitetsmessig knyttet til Norge, og da ikke bare til staten, men til nasjonen som helhet; til nasjonen gjennom sin vektlegging av fredsmotivet og det

---

⁴¹ Telemarkbataljonen viser selv til seg selv som ”*forsmaken på det nye forsvaret*” (Telemarkbataljonen 2004).

humanitære, og til staten gjennom sin profesjonalitet og de forpliktelser dette innebærer. Som funksjon virker denne tolkningen ved at man evner å fase den profesjonelle soldaten inn i norske forsvarstradisjoner. Dette betyr at man til nå ikke har maktet å fjerne sin legitimering helt og fullt fra et idealistisk verdigrunnlag slik det defineres av Erikson (2003) i kapittel fire. Tolkningen av seg selv som en profesjonell soldat må derfor skje innenfor rammen av det humanitære.

7 Endring og konsekvens

I siste delspørsmål spør jeg: *Hvilke endringer preger soldatenes konstruksjon av egen rolle i forhold til representasjoner av den tradisjonelle soldaten og den soldatrepresentasjonen som tilrettelegges fra forsvarspolitisk nivå?* For å svare på dette spørsmålet vil jeg oppsummere og belyse hvilke endringer som introduseres gjennom de pågående reformaktivitetene i forsvaret, med dets konsekvenser for soldatkonstruksjonen slik den står i relasjon til norske tradisjoner og det forsvarspolitiske nivået. Jeg vil som jeg skrev i kapittel 2 fremstille dette ved å anvende Faircloughs begrep ”diskursiv orden” og se hvordan denne refereres til på de ulike nivåer av diskursiv praksis. Disse nivåene fordeler seg etter de ulike kommunikative begivenhetene jeg har analysert. Først som *nivå 1*: tekstproduksjon hos soldatene i Telemarkbataljonen forstått innen rammen av den institusjonen bataljonen er et uttrykk for, så som *nivå 2*: den tekstproduksjonen som formidles gjennom de tekster som gjør seg gjeldende på det jeg til nå har kalt det forsvarspolitiske nivået. Kapittlet er i forlengelsen av dette ment som oppsummering og en drøftning av den nye soldatens relasjon til nasjonalstaten med dets konsekvenser for hvem ”vi” vil være i en internasjonal setting (i møte med den ”andre”).

7.1 Endring: fra massehær til profesjonelle reaksjonsstyrker

Ved siden av å beskytte statens territorium har verneplikthæren, som arena for treenigheten mellom staten, folket og nasjonen, vært et instrument for konstruksjon av den europeiske nasjonalstaten. Det samme har vært tilfellet i Norge, der det militære har vært knyttet til ideen om folkeforsvaret, hvor den sivile borgerånden, har vært prioritert foran soldatånden. Verneplikten har som sagt vært møteplassen mellom stat og nasjon og debatten omkring dette har også vært debatten om norsk identitet, og i forlengelsen av den, hvordan staten og nasjonen skal handle internasjonalt.

Soldaten har siden folkeforsvarets begynnelse (1876) vært knyttet til norsk natur og evnen til å beherske denne. Denne kvasi-darwinistiske konstruksjonen tar utgangspunkt i koblingen mellom natur og styrke, hvor fortellingen om den norske ski-infanteristen, korresponderer med fortellinger om nordmenn som et naturelskende folk med ski på beina. Det er soldatens sivile kvaliteter som har fått prioritet over militær teknologi og taktikk, altså hans borgerånd over soldatånden.

Den tradisjonelle soldatrepresentasjonen er en passiv størrelse knyttet til forsvar av den norske fjellheimen. I de tilfeller denne passive rollen er satt til utenlandsoperasjoner, har det også stort sett vært som vokter av freden.⁴² Den passive soldatkonstruksjonen er ikke laget for

---

⁴² Unntaket her er de ulike spesialstyrkene som har hatt til oppgave og engasjere fienden i ulike operasjoner som i Afghanistan. Det samme gjelder bruk av flyvåpenet (<http://www.mil.no/intops/start/styrke/>).

angrepskrig, men for forsvar av freden både ute og innenfor nasjonens grenser. Passiviteten ligger i folkets og nasjonens eierskap til soldaten. Den har med andre ord ikke primært vært statens redskap. Markeringer mot vervehæren, slik det kom frem hos Sverdrup i 1866, og i senere sammenkoblinger mellom vervede soldater og leiesoldater understreker denne sivile orienteringen. I denne sammenheng dreier disse markeringene seg om mer enn lojalitetsproblemet, slik det blant andre er skissert av Machiavelli. Når soldaten gikk inn i folkehæren, ble verneplikten symbolsk forbundet med nasjonen, og nasjonens kollektive selvbilde og legitimitet har ikke kunnet gå ut i fra krigen, kun ut i fra freden.

Fredslinja har vært en sentral del av norsk utenrikspolitikk siden unionsoppløsningen med Sverige. Den har inngått som en betydelig del av konstruksjonen av den nye norske staten av 1905. Dette demonstreres av den avstand man tok til datidens kontinentale maktpolitikk og det videre fredsarbeidet man jobbet med i internasjonal sammenheng. Bildet av Norge som fredsnasjon ble koblet til bistandsarbeidet og ble projisert både internasjonalt og mot egen befolkning. Denne pågående humanitære fredsdiskursen materialiserte seg etter hvert i form av FN-medlemskap, som en av hjørnesteinene i norsk utenrikspolitikk. FNs korrespondanse med den verdikonsensus som har hersket rundt norsk støtte til freds- og bistandsarbeid, har vært en betydelig faktor i reproduksjonen av norsk identitet. Nå som landet er blitt mer militært aktivt i internasjonal sammenheng, har denne identiteten lagt føringer for kritikk og forsvar i debatten om denne aktiviteten.

Konsekvensene av den alliansemessige integrasjonen og Norges økte internasjonale militære aktivitet, sammen med den påfølgende profesjonaliseringen av de væpnede styrkene, legger føringer for endring av soldaten som subjektposisjon. Premissene for identitetskonstruksjon endres i det staten er i ferd med å ta tilbake sitt voldsapparat til bruk som et fleksibelt instrument for sikkerhetspolitikk. De nye soldatene, de profesjonelle vervede soldatene, slik vi finner dem i Telemarkbataljonen, er ikke lengre forbeholdt forsvar av territoriet, men er tilpasset en ny front, og krever en tilsvarende ny soldatidentitet.

Den nye fronten angis blant annet som globaliseringens randområde, hvor nettverk av terrorceller utgjør en sentral del av det nye fiendebildet. Et slikt skifte i fiendebildet har siden den kalde krigen materialisert seg som nye prioriteringer, slik som Forsvarets opprettelse av en egen språklinje for arabisk. At relasjonen mellom soldatene og nasjonalstaten, i økende grad vektlegges staten versus nasjonen, presser det normative aspektet ved identitetskonstruksjonen, fra et ideologisk verdigrunnlag til et profesjonelt.

7.2 Den nye versus den tradisjonelle soldaten, generelle endringer så langt

Den endring av soldatrepresentasjonen som introduseres som del av den pågående forsvarsreformen, lar seg identifisere som seks sentrale utviklingstrekk.

Først og fremst gjelder dette den økende profesjonaliseringen. Utviklingen går fra amatør til profesjonell, og man ser en endring fra et mobiliseringsforsvar bestående av vernepliktige amatører til en militær styrke som i økende grad består av profesjonelle vervede soldater. Dette betyr at man får yrkessoldater på laveste nivå i militærstrukturen, som er kontraktsansatte soldater, utstyrt og trent langt bedre enn hva som var vanlig med vernepliktige. De utgjør hva man kaller en kapitalintensiv styrke, og skal danne et kvalitativt bedre og mer relevant forsvar.

For det andre, slik det uttrykkes fra den politiske forsvarsledelsen, skal en slik soldat operere ut i fra et profesjonelt verdigrunnlag, i den betydning at det etiske ansvaret rundt soldatenes tjeneste skal fraskrives det enkelte befal/offiser, og legges på det politiske nivået. Selv om dette var noe forsvarskommisjonens flertall gikk i mot, gjør endringen seg likevel gjeldende i det øyeblikket soldatene som grenaderer skriver kontrakt med forsvaret. Det de da gjør er å fraskrive seg retten til å ta utgangspunkt i egne politiske oppfatninger omkring det enkelte oppdrag.

En tredje endring omfatter relasjonen mellom soldaten og treenigheten mellom folket, nasjonen og staten. Opprettelsen av profesjonelle styrker er en utvikling bort fra folkeforsvaret, fordi soldaten ikke lengre er bundet av folkeforsvarets tradisjonelle, sivile føringer for soldatrepresentasjon. Denne soldatrepresentasjonen har definert en praksis begrenset til forsvar av statens territorier og nasjonens folk. Ut over dette har den via fredslinjen også tillatt bruk av norske soldater til fredsbevarende oppdrag som i Libanon. Den nye soldaten skal derimot inngå i et fremskutt globalt forsvar, rettet mot en flytende front uten klare fiendebilder. Dette krever fleksibilitet ut over tradisjonell praksis, hvilket krever et fundamentalt tillitsforhold mellom staten og soldaten, i det øyeblikket soldaten er politikernes fleksible instrument for utenrikspolitikk. Det skjer med andre ord en overføring av soldatrollens eierskap fra nasjonens folkeforsvar til staten, som kapasiteter for aktiv utenrikspolitikk.

For det fjerde gir bruddet med den tradisjonelle soldaten naturlig nok et nytt skript for praksis. Den nye soldaten beskrives som offensiv og fleksibel, til bruk i hele spekteret av operasjoner innenfor polene av det humanitære versus det rent sikkerhetspolitiske. Denne soldatrepresentasjonen har likevel forankringer i det tradisjonelle, i det rommet for soldatpraksis fortsatt begrunnes ut i fra norsk tradisjonell fredsorientering og dyrking av humanistiske verdier. Den nye soldaten skal være fleksibel også i form av sin evne til selvstendig kritisk tenkning om eget arbeid. Denne evnen skal bygge på kunnskaper om folkerett, menneskerettigheter og kultur. Soldatrollen rommer på denne måten fortsatt de føringer som ligger i norsk identitet der Norge

oppfatte som fredsnasjon. Dette understrekes eksempelvis av forsvarskomiteens konklusjon om at norske soldater ikke kan brukes til preventive angrep.

En femte endring ligger nettopp i legitimeringen av soldaten som et fleksibelt instrument for utenrikspolitikk. Forsvaret har gått fra å være et nasjonsbyggende element, som en idealistisk-nasjonalistisk katalyserende institusjon for identitetsproduksjon, til å bli nasjonens brohode for internasjonal innflytelse. I den globaliserte verden ses nå forsvaret som statens verktøy for det Bauman (2003: 211) kaller; ”(...) *tiltrekningskraft på den globale kapitalens kjølige egennyttige krefter* (...)”. Forsvarets relevans i alliansen kles i markedsdiskursens gevanter og tillegges varenes egenskaper i tillegg til tradisjonelle realpolitiske tolkninger (oppdemningspolitikk mot den globale periferiens ustabilitet).

I forlengelsen av dette, ligger en sjettede tendens til endring, hvor reaktualiseringen av verneplikten skal utgjøre rekrutteringsgrunnlaget for profesjonalisering. Den nye soldaten i statens tjeneste utgår av folket, som de beste individer nasjonen kan gi. Disse skal blant annet danne nisjekapasitetene som inngår i Norges møte med den økende alliansemessige integrasjonen. Verneplikten skal utvikle seg til å bli grunnlaget for statens relevans som bidragsyter til NATOs global styrke. Verneplikten som tradisjonell arena for møteplassen mellom staten og nasjonen, er i tillegg blitt plattformen for å føre det nasjonale ut i det globale. Utviklingen i tråd med intensjoner om økt profesjonalisering, tenderer til en endring fra tradisjonelt å produsere territorielle soldater, til et fokus på produksjon av globale soldater.

7.3 Fra vernepliktig amatør til profesjonell fredssoldat

Den diskursive ordenen danner feltets utgangspunkt for mobilisering av soldatrepresentasjoner, og utgjør en overordnet konfrontasjon mellom globaliseringsdiskurs versus nasjonalismediskurs. På det forsvarspolitiske nivået, tidligere omtalt som nivå 2, mobiliserer både reformkritikere og reforminitiativtakere på tvers av dette brytningspunktet. Begge leire reproducerer soldatrepresentasjonen i kontekst av en komprimert tid – rom akse. Forskjellene ligger i de ulike vektleggingene, hvor reformkritikernes representasjon ligner mer på den tradisjonelle soldaten, slik den er redegjort for i kapittel 4, versus reformens initiativtakere, som reproducerer soldaten i retning av de endringer som oppsummeres i de seks punktene ovenfor.

Den overordnede endringen fra et fokus på vernepliktige amatører til profesjonelle soldater preger, ikke uventet, grenaderenes selvforståelse. At de oppfatter seg selv som profesjonelle soldater er i tråd med både føringene som gis fra forsvarspolitisk nivå (*nivå 2*), og den selvrepresentasjonen Telemarkbataljonen gir av seg selv som organisasjon. Den kvalitativt bedre og kapitalintensive soldaten som presenteres på forsvarspolitisk nivå gjenspeiles i en selvforståelse og praksis som

søker å imøtekomme dette bildet. For den enkelte soldat formidles disse føringene sterkest gjennom den identitetsbyggingen som gjøres i regi av bataljonen, men reproduseres også i form av gode tilbakemeldinger fra andre nasjoner og via media. I praksis følges disse retningslinjene opp ved å innfri de verdiene som ligger i profesjonalitetsbegrepet, spesielt med tanke på den enkeltes relasjon til kollektivet av soldater. Medlemskapet i bataljonen krever en viss standard, skal man være profesjonell må man kort og godt trene og øve deretter. En profesjonell militær styrke avhenger av summen av enkeltindivider, og denne forståelsen av medlemskapet til bataljonen preger soldatenes selvforståelse. Den sosiale identiteten er derfor sterkest forankret i bataljonen og i mindre grad som deltakelse i en nasjonal dugnad for forsvar av territoriet og det norske folk.

Det å se seg selv som profesjonell innebærer å handle ut i fra et profesjonelt verdigrunnlag, og dette er i tråd med intensjonen fra den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet. Samtidig som soldatene følger disse føringene, inkorporeres likevel det sivile verdifokuset som preget vernepliktssoldaten. Gjennom videreføringen av den humanitære fredsdiskursen reproduserer soldatene den interdiskursive sammenkoblingen det legges opp til på forsvarspolitisk nivå.

Dette har også vært intensjonen fra den politiske ledelsen i forsvarsdepartementet. Flexibilitetsbegrepet som så flittig brukes for å beskrive den nye soldaten på forsvarspolitisk nivå, er i hovedsak rettet mot et bredt spekter av oppgaver. Skalaen er trukket opp mellom det rent humanitære, slik for eksempel en rednings/opprydningsoperasjon under flodbølge-katastrofen i Sørøstasia julen 2004 ville ha representert, til i den andre enden, tradisjonelle krigsoppdrag og forsvar av det nasjonale territoriet. Det som derimot dominerer grenaderenes forståelse av egen misjon, er deres relasjon til det fredsbevarende. Den erfaring de allerede har fra de oppdragene hvor Telemarkbataljonen har vært engasjert, har sammen med forsvarsledelsens legitimering av disse, forsterket det humanitære som identitetsmarkør⁴³.

Slik det demonstreres i Telemarkbataljonens verdigrunnlag, står humanitære verdier sentralt i bataljonens yrkeskodeks, noe som også gjenspeiles av soldatenes tekstproduksjon. Det er disse verdiene som inngår i treningen av refleksive opplyste soldater, som på eget initiativ skal være i stand til å avgjøre om man handler etisk korrekt. Denne refleksive, kritisk vurderende soldatrepresentasjonen reproduseres også i soldatenes fremstillinger, slik jeg viste i kapittel 6. Den nye soldaten, som en offensiv og fleksibel konstruksjon med et betydelig større handlingsrom, bekreftes dermed i grenaderenes tolkning. Det man ser er at aspekter ved tradisjonell norsk identitet profesjonaliseres ved å inngå i soldatenes yrkeskodeks. Det dreier seg her om vektleggingen av sivile verdier som fred og humanitær bistand, eller mer oppsiktsvekkende, fraværet av krigen som identitetsmarkør.

---

⁴³ Alle disse oppdragene har for bataljonens vedkommende vært fremstilt som humanitære i en eller annen form.

Det viten- og betydningssystem grenaderene skriver seg inn i, ligger nærmere norsk humanitær tradisjon, enn hva den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet vektlegger på forsvarspolitisk nivå. Som kjent er jo dette nivået (*nivå 2*) splittet mellom reformatorer og mer reformfiendtlige, nasjonalistisk orienterte perspektiver, hvor sistnevnte gruppe i sterkeste grad står for reproduksjonen av de tradisjonelle diskursene. På *nivå 1* gjenspeiles splittelsen på *nivå 2* som et kompromiss, hvor soldatene reformidler verdier i tradisjonell norsk fredsdiskurs som en immanent del av det å være profesjonell soldat. Dette kompromisset skal jeg vende tilbake til da det sier noe om styrken i den nasjonale diskursen og hvilken betydning dette har for norsk soldatproduksjon.

7.4 Fra folkeforsvar, til et fleksibelt politisk instrument

Som vist i kapittel 6 er det viktig for soldatene at de har gehør for hva de gjør i den norske befolkningen. De bruker samme legitimeringsstrategi som tradisjonelt er brukt i norsk utenrikspolitikk: fremme av verdens velstand og fred. Ut over dette fokuseres det lite på deres relasjon til det norske folk og forsvar av territoriet. Det nevnes dog, og inngår også som en av bataljonens oppgaver, men i relasjon til forståelsen av sin egen misjon er det det å være oppsatt til utenlandsoperasjoner som dominerer. Dette er primærmotivasjonen for jobben som soldat i Telemarkbataljonen og sammenfaller med intensjonen til den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet.

Soldatene ser seg selv som et redskap for politikerne og avgrenser seg til det sivile samfunnet som en egen sosial gruppe. De er høyst motiverte til å dra dit det måtte være i tråd med bruken av instrumentmetaforen, og slik sett sammenfaller individuelle strategier med strategier på forsvarspolitisk nivå. Dette gjelder alle typer oppdrag, i tråd med den fleksibilitet som etterlyses hos initiativtakerne til reformen. Det er også i sammenheng med operasjoner i utlandet at nasjonal tilhørighet blir viktig som identitetsmarkør. Gjennom kategorien nordmann, opprettholdes grensene til ”den andre”, samtidig som avgrensningen reproducerer og fundamenterer den grunnleggende tilliten til kategorien. Dette gir igjen en styrket legitimering av subjektposisjonen.

På tross av soldatenes ulike bakgrunner, geografisk og utdanningsmessig,⁴⁴ er ikke konstruksjonen av egen subjektposisjon nevneverdig preget av dette. Selv om soldatene også oppmuntres til å opptre som selvstendig, kritisk tenkende enkeltindivider, er deres referanse til representasjoner til sosialvirkelighet svært lik med tanke på identitet og forståelsen av egne roller. Forskjellene i forståelsen av seg selv som soldat bærer selvfølgelig preg av både ulikheter vedrørende refleksivitet og abstraksjonsnivå, men ikke i den grad det blir relevant å vektlegge i denne oppgaven. Det er derimot den homogene fremstillingen som er interessant, spesielt i

⁴⁴ Ingen har likevel høyere sivilutdannelse ut over videregående, og rekrutteringen til det militære skjer i en forholdsvis ung alder.

forbindelse til praktiseringen av det todelte profesjonalitetsbegrepet og den ensidige orienteringen mot det humanitære. Representasjonen av den profesjonelle soldaten som forvalter av voldsmakt i et krigssenario er nesten fraværende hos grenaderene. Her er det flere faktorer som virker disiplinerende for grenaderenes forståelse av soldaten som kategori.

Mye av forklaringen på homogeniteten ligger nettopp i det militære som disiplinerende institusjon. I og med at identiteter gis og opprettholdes ved grensedragninger, overskygges relevansen av individets før-militære subjektive historie for betydningen av militær identitetskonstruksjon. Dette ser i hvert fall ut til å være tilfellet på grenadernivå. Fellesskapet i bataljonen, i form av kameratskap og lojalitet, fremstilles som sterkt. Dette er også en bevisst militærpsykologisk føring man ønsker for profesjonelle soldater. Psykologisk forskning viser at drivkreftene for å overleve i en krigssituasjon ligger i å kjempe for den primærgruppe man er en del av, og i mindre grad av ideologiske årsaker (Eriksson 2003: 11). Den investering soldatene har gjort for det kollektivet de danner en del av, ved siden av den gjensidige avhengigheten som hersker i form av at de må kunne garantere sikkerheten til hverandre, sammen med felles erfaringer, koordinerer persepsjon og konstruksjon. Soldatene reproducerer som vist grensedragninger til både utenlandske styrker, andre norske styrker og det norske sivile samfunnet her hjemme. Bataljonen som organisasjon legger slike føringer blant annet gjennom presentasjonen: ”forsmaken på det nye Forsvaret.” Grenaderene fremstilles og ser på seg selv som et lite avgrenset skjebnefellesskap, i kontrast til den tradisjonelle vernepliktige. Bruken av profesjonalitetsbegrepet vitner om at det ligger en betydelig investering bak dette fellesskapet. Ikke bare ved sitt fokus på de kvaliteter som skal opprettholdes ved trening og terping av driller, men også i sitt fokus på det nære og konkrete. Å være soldat er en rolle som fokuseres mot det nødvendige, altså hva den faktiske situasjonen krever av soldaten som innehaver av gitte kapasiteter til å handle og løse problemer. Som praktiseringen av profesjonalitetsbegrepet indikerer, orienterer grenaderene seg mot det å være soldat som noe konkret, både i form av utførelse av jobben og det nære fellesskapet man inngår i, og ikke som et abstrakt begrep i relasjon til treenigheten av folket, nasjonen og staten. Slike relasjoner er i stor grad tatt for gitt.

Trening av soldater, og spesielt de stridende, slik som infanterister, krever en relativ høy grad av kroppsdisiplinering. At diskurser kroppsliggjøres som del av et militært infanterihabitus, gir soldaten de kapasiteter som er nødvendig for å møte krigen. Et slikt habitus danner også grunnlaget for et fysisk og psykologisk fellesskap hvor medlemskapet beror på kroppskapital som innsatsfaktor. Det er derfor soldatenes persepsjon mot den sosial virkeligheten preges av det nære og konkrete. Soldatenes forståelse av egen rolle er på denne måten institusjonalisert innenfor rammene av nasjonalismediskursens kategorier og grensedragninger. En forståelse ut over dette, blir

som nevnt tatt for gitt og er derfor en mindre relevant del av soldatenes tilværelse. Slik virker nordmannen/kvinnen som handlingsregulerende mekanisme overfor fellesskapet av soldater, hvilket hver og en har investert et betydelig arbeid i.

Soldatene tolker seg inn i den subjektposisjonen som konstrueres av Telemarkbataljonen som militær organisasjon. Ikke fullstendig, individuelle tolkninger og nyanser preger de ulike diskursive praksisene, men deres kontekstuelle handlefrihet gir likevel en homogen representasjon av soldaten. Deres diskursive praksis er i så måte begrenset av deres posisjon som grenaderer innen bataljonen, noe som også kommer frem gjennom hvordan de ser seg selv som forsvarere av Norge.

7.5 Den nye soldaten og alliansemessig integrering

Subjektposisjonen soldat har tradisjonelt vært knyttet til representasjonen av Norge som humanistisk, fredsorientert nasjonalstat (se kapittel 4). Den tradisjonelle soldatproduksjonen har derav også vært preget av sivile verdier kontra krigerkultur. På dette området har militæret, i sin relasjon til det sivile via verneplikten, vært preget av den hegemoniske norske fredskulturen. Fredsdiskursen, med sin tilhørende humanistiske orientering, har funnet fotfeste i de nye soldatenes praksis. I grenaderenes konstruksjonsarbeid bekreftes denne subjektposisjonen gjennom det relasjonelle, i sitt forhold til signifikante ”andre” som identitetsmarkører. Videre er dette arbeidet preget av det situasjonelle ut i fra de erfaringer som kobles til forståelsen av seg selv i de operasjoner Telemarkbataljonen har deltatt. Det konstitusjonelle ved den norske soldaten ligger i at man tar utgangspunkt i nettopp fredssoldaten, og handler deretter i forhold til lokal sivilbefolkning, det sivile samfunnet hjemme i Norge og andre utenlandske soldater. Soldatkonstruksjonens permanens ligger i reproduksjonen av fredslinja, ut over dette er denne subjektposisjonen i endring.

Fredslinja er et tegn på styrken som ligger i den hegemoniske kulturens tilknytning til nasjonalstaten. På alle nivåer, både forsvarspolitisk og hos soldatene finnes det ikke rom for et rent profesjonelt tolkningsgrunnlag for soldatrollens identitet. Soldatene er derfor fortsatt ”av nasjonen”, gitt behovet for legitimering. Samtidig, gjennom sin distanse og isolasjon til det sivile samfunnet, gitt at reformen vedvarer, representerer de begynnelsen på en norsk yrkesmilitær stand ut over offiserer. Den profesjonelle soldatens tilhørighet til folket er fremdeles knyttet til forsvaret av territoriet, men i en fremskutt forstand, i form av en udefinert linje trukket opp mot global ustabilitet.

Endringen av soldatrollen introduseres av profesjonaliteten, som i sin meningsdimensjon opptrer som restrukturerende medium i den hegemoniske kulturen, aktualisert og muliggjort gjennom mobilisering av globaliseringsdiskursen. Den symbolske maktens effektivitet vises her ved sine integrerende egenskaper på soldatnivå, og ved å endre balansen i den diskursive ordenen fra

nasjoanlt til globalt. Den konsensus som preger grenaderenes tolkning av egen posisjon, i form av norsk fredsdiskurs og introduksjonen av profesjonalitet, er likevel en foreløpig størrelse avhengig av de erfaringer soldatene høster oppdragsmessig, resonansen i det sivile samfunnet og en fortsatt reformvirksomhet.

Den ”nye soldaten”, som eksemplifiseres i denne oppgaven, anskueliggjør hvordan global integrasjon er med på å endre vår forståelse av egen identitet. Norske soldater under kommando av andre nasjoner i fredstid, slik tilfellet var ved bidraget i Irak, er et uttrykk for en globalisering hvor de nasjonale grensene nedtones. I denne sammenheng er den foreløpige artikuleringen av soldatrepresentasjonen som et kompromiss å betrakte. Kompromisset har sitt utspring i bruddflaten mellom introduksjonen av profesjonalitet og internasjonalisering versus tradisjonelle forankringer i verneplikt og den norske fredslinja. Disse diskursive kampene kan så kobles til hvert sitt sett av posisjoner, som debatten innad i forsvaret og ikke minst i den splittelsen jeg selv viser til på det samlede forsvarspolitiske nivået. Den ”nye soldaten” er derfor et eksempel på en praksis som springer ut av bruddflatene mellom to motstridende diskursive føringer, og kan i seg selv også utgjøre et utgangspunkt for en ny diskurs.

Spenningen mellom reformatorer og reformkritikere skriver seg inn i hele det sikkerhetspolitiske feltet, fra dets mikrorelasjoner i form av den nye soldatrepresentasjonen, til en videre overordnet makroorientert utvikling. Denne utviklingen preges av den splittelsen Christopher Coker (se kapittel 4) viser til i det globale kjerneområdet, hvor europeisk og amerikansk orientering er i ferd med å skli fra hverandre som ulike operasjonaliseringer av det som på forsvarspolitisk nivå betegnes som en felles verdimeslig plattform. Posisjonene på det forsvarspolitiske nivået kan således plasseres etter aksene amerikansk instrumentalisering av soldaten, kontra europeisk normalisering, forstått som fredslinja i en norsk kontekst. Reformatorene vil på denne måten naturlig nok plassere seg nærmest den amerikanske polen i kontrast til de reformkritiskes plassering nærmere den europeiske polen. Det er nettopp denne splittelsen som ligger til grunn for hva Bård Mæland (2004: 292) adresserer som Norges problem med å føre en konsekvent moralsk språkføring omkring en global militær innsats. På regjeringsnivå føres nemlig en kamp om å forsøke å forene de ulike posisjonene.

Den politiske ledelsen i Forsvardepartementet sitt ønske om å utgjøre en del av NATOs A-lag, innebærer en økt integrasjon av norske styrker i favør av den amerikanske forsvarsstrukturen. En slik profesjonell instrumentalisering har foreløpig ikke latt seg gjennomføre fullt ut, gitt styrken i den nasjonalt forankrede fredslinja. Å prioritere kapasitetene innenfor A-lagskategorien innebærer at man prioriterer oppdrag som ligger nærmere fredsopprettende oppdrag og derfor nærmere det man kan kalle rene krigshandlinger. Følger man denne utviklingen vil ikke kravet om fleksibilitet

omfatte den individuelle rollefortolkningen på soldatnivå, men være et svar på kompleksiteten i det trusselbildet man til en hver tid mener å stå overfor. Denne kompleksiteten er ikke ment å være en utfordring for den enkelte soldat, men for den interne arbeidsdelingen innad i alliansen. Dette er en utvikling som tilsier at man i mindre grad kommer til å pendle mellom ulike oppgaver, slik som soldatene til nå har vært tiltenkt. Man tildeles isteden et oppsett av oppgaver avhengig av den kvalitative tilhørigheten innad i NATOs arbeidsdeling. For Norges og norske soldaters del ville dette innebære en ytterligere nedtoning av fredslinja slik den tradisjonelt har vært praktisert.

Soldatenes foreløpige dualitet i orienteringen av egen misjon henger sammen med at de som soldater er et produkt av et kompromiss mellom den tradisjonelle norske soldaten og en profesjonell yrkessoldat. Vektleggingen går i favør av yrkessoldaten fordi profesjonalitetsbegrepet står så sentralt i egen identitetsforståelse og fordi fredssoldaten er en integrert del av profesjonalitetsbegrepet. Det radikale bruddet skjer i det tilfellet man blir bedt om å handle i den motsatte enden av den nye soldatens tilskrevde fleksibilitetsregister, altså ved rene krigsoppdrag. Under tidligere oppdrag har norske soldater vært ofre for motstridende representasjoners overdeterminering av soldaten som subjektposisjon, ved at soldater trent for krig plutselig mot alle forventninger har måttet agere sosionomer, psykologer og sykepleiere.⁴⁵ Denne motsetningen ser i følge mine funn ut til å ha blitt en immanent og naturlig del av å være vervet, profesjonell soldat. Det er i denne sammenheng interessant å se at det er de humanitære sidene ved soldaten som subjektposisjon som vektlegges, og ikke de sidene som forvalter volden. Det er nettopp disse sidene, bekledd av britiske og spesielt amerikanske soldater som i praksis representerer begrensningene i de norske soldatenes handlingsrom. Føringerne for persepsjon av disse utenlandske soldatene gis med andre ord ut i fra norsk hegemonisk fredsdiskurs, da Telemarksoldatenes kollektive identitet konstrueres ved å lukke disse krigerrollene ute (se kapittel 6). Om man velger å strebe mot å utfylle NATOs A-lagskapasiteter er det derimot denne typen soldater man introduserer i norsk sammenheng, som ensidig og pragmatisk innrettede på å løse sine oppgaver ved bruk av vold. Denne typen soldater er som nevnt ikke fleksible gjennom sin rolles misjon slik som dagens norske soldater later til å være, men som spesialiserte enkeltpunkter hvor fleksibiliteten utgår fra summen av det nettverket soldatene utgjør en del av.

7.6 Norsk identitet som legitimerende og koordinerende sosial kategori

De norske soldatenes identitetsproduksjon trekker som vist med seg hele samfunnsbilder av Norge, både i tradisjonell forstand, som norsk humanitær fredsorientering og i ny global forstand, ved å

---

⁴⁵ I følge Tone Røkenes og Thorvald Sirnes (UIB) opplevde soldater som ble rekruttert fra Troms til oppdrag i Kosovo 2002-2003, at oppdraget ikke stod til deres selvbilde; bestående av en solid yrkesstolthet og korpsånd, basert på en elitær krigerrolle (Morgenbladet 10.- 16. juni 2005).

trekke Norge inn i det globale som ”ansvarlig medlem” av Vesten. Soldatene tar som vist sin nasjonale tilhørighet og medfølgende attributter for gitt. Det nasjonale behandles som et naturlig faktum og ikke for eksempel som en strategi fra en kulturell elite, slik jeg har gitt eksempler på i kapittel 4. Det er ved å se det kulturelle som et naturlig faktum, at lojalitet til ens natur gir tillit til at de som sender en ut på oppdrag ikke misbruker soldatene ut over de etiske grensene som ligger i kategorien av å være nordmann. På denne måten legitimerer soldatene sin rolle som et instrument for utenrikspolitikk overfor seg selv og andre.

Legitimeringen får sin styrke gjennom kategorien nordmenn som naturlig ”god”. Dette naturlige gode blir ytterligere naturalisert gjennom beslektede kjeder av opposisjoner av liknende forhold mellom godt og ondt. Soldaten bekrefter som vist slike forhold gjennom sin bruk av distinksjoner som egalitær versus hierarkibekreftende (les: demokratisk versus udemokratisk), fredelig versus krigersk og fornuftig versus ufornuftig. Naturaliseringen av ”nordmannen” versus hans negasjoner, konstrueres med kobling til andre naturliggjorte representasjoner. Distinksjonene er knyttet til subjektposisjonen norsk soldat og hans/hennes relasjon til overordnede interdiskursive sammenkoblinger. Disse virker ytterligere mobiliserende på opposisjoner som; nordmenn - natur⁴⁶ versus det kontinentale - urbane, norsk fredspolitikk versus maktorientert utenrikspolitisk kultur og opposisjonen mellom vestlig versus ikke-vestlig, der vesten representeres av sivilisert liberal humanisme.

Det nasjonale som avpolitisert ”common sense”, slik det går frem av Weyhdals undersøkelse, gjør seg dermed også gjeldene hos grenaderene i Telemarkbataljonen. Weydhal (se side 48) konkluderer med at det nåværende svake fiendebildet gir et svakt definert ”vi”. I følge mine egne funn kan en slik konklusjon virke noe lettvindt hvis man generaliserer den. Det viser seg i denne oppgaven at soldatkonstruksjonens relasjonelle kompleksitet tilsier at det er flere faktorer enn et klart definert fiendebilde som kan danne fundamentet for en sterk nasjonal felleskapsforståelse. Som fredssoldater er det like gjerne relasjonen til den lokale sivilbefolkningen som danner utgangspunkt for felleskap, spesielt satt i kontrast til utenlandske soldaters fremferd. Interessant i denne sammenheng er i hvor liten grad kampen mot terrorisme bidrar til å konsolidere et sterkere fiendebilde. Terrorismen blir omtalt som en distansert del av medievirkeligheten, og legger lite beslag soldatenes fremstilling av egen misjon.

I motsetning til soldatene i Weydhals undersøkelse aktiviserer grenaderene nasjonalismediskursen i konfrontasjonen med sine signifikante ”andre”, som en bakenforliggende, latent ideologisk matrise. Dette står i kontrast til det som i følge Charles C. Moskos er en internasjonal trend, der en individuell orientering mot egeninteresse preger motivasjonen hos

⁴⁶ Som vist i kapittel 4 viser Bakkens undersøkelse at de som ønsket en tjeneste som vervede profesjonelle soldater ofte betraktet seg nettopp som typiske friluftsmennesker.

vestlige soldater, og derav slike uttalelser som Weyhdal referer til; ”Vi representerer KFOR og Norge, men å representere NATO står høyest for de fleste av oss” (Weydahl 2002: 94). Den samme motivasjonsmessige, individuelle orienteringen preger utvalget i min undersøkelse, og det er derfor viktig å påpeke at det ikke eksisterer noen nødvendig motsetning mellom individuelle motivasjonsfaktorer og en kollektiv nasjonalistisk referanseramme. Karakteristikken av den ”andre” er slik sett avhengig av hvilke diskurser som er tilgjengelige i konfrontasjonen over demarkasjonslinjene. Praksiser står som kjent i relasjon til gitte diskurser og er i tillegg avhengig av individets posisjon i samfunnsstrukturen. Soldatene i mitt tilfelle er i denne sammenheng ikke ideprodusenter, men befinner seg lavest i hierarkiet innen det militære feltet. Poenget er at selv om soldatene for eksempel skulle uttrykke at de ikke følte noen nasjonal tilhørighet, så ville ikke en alternativ diskurs ligge tilgjengelig for mobilisering i en umiddelbar praksis ved møtet med den ”andre”. Det er her forankringen i den nasjonale diskursen ligger, som uttrykk for den dominante kulturen.

Fellesskapet av norske soldater bekreftes også ved nasjonalistiske ritualer og symboler. Disse virker ytterligere konfirmerende og opprettholder grensedragningene til de utenfor. I lys av Weydahls undersøkelse ser det ut til at ritualenes virkning er avhengig av tilstedeværelsen av ”den andre”. I kontrast til hvordan grenaderer i Telemarkbataljonen refererer til disse ritualene, er de for eksempel i Weydahls undersøkelse av mindre betydning som identitetsorienterende. Hans utvalg hadde da heller ikke vært i utenlandstjeneste ennå. Poenget er at selv om soldatene i mindre grad orienterer seg mot det nasjonale, betyr det ikke at det nasjonale slipper taket i individet. Dette må i så fall undersøkes i sin konfrontasjon med den ”andre”. Det er vanskelig for individer å opparbeide seg noe grunnlag for en alternativ diskurs til umiddelbar bruk. En slik diskurs måtte i så fall referere til noe kosmopolitisk symboler utenfor det nasjonale. Det mest nærliggende alternativet i grenaderenes praksis tar utgangspunkt i skillet mellom vestlig og ikke-vestlig. Dette skillet artikuleres likevel ikke som like sentralt som for eksempel forskjellen nordmenn og amerikanere.

Det kommunikative bruddet som Bård Mæland viser til, mellom soldatenes misjonsforståelse og samfunnets holdninger til dette i sin helhet, overkommes i form av den nevnte instrumentmetaforen sammen med en profesjonell isolering av preferanser. Denne isolasjonen springer ut av lojaliteten som forankrer bataljonen som enhet, demonstrert ved soldatenes orientering mot den informasjonen som gis på Rena leir i kombinasjon med avskrivning av sannhetsverdien i meldingene som kommer fra mannen i gata, media og det forsvarspolitiske nivået. Denne sosiale og geografisk avskjæring, ved siden av vektleggelsen av primærrelasjoner slik kameratskapet i bataljonen er et uttrykk for, legger grunnlaget for en soldatrolle som er autonom i forhold til det sivile; autonom i sine normative relasjoner, slik det illustreres av for eksempel

Erikssons (2003: 11) referanse til Ridley Scotts film *Black Hawk Down*⁴⁷, der en av rollefigurene redegjør for hva som driver ham; ”People back home ask me why i do it, I usually walk away. They don’t understand. It’s always the man next too you. That is why you do it, the man next too you”. Avgrensningen mot det sivile fremmer slik soldatrollens bruksmessige fleksibilitet som et instrument for politikk, og i kontrast til norsk tradisjon er man nærmere en instrumentalisert soldatrolle enn tidligere. Samtidig som soldaten instrumentaliseres og i mindre grad enn tidligere er bundet av sin relasjon til folket og nasjonen, virker likevel nasjonal identitet som koordinerende og legitimerende symbolsk makt.

På bakgrunn av redegjørelsen ovenfor kan man si at nasjonalismediskursen tjener tre hensikter; for det første som ressurs for å posisjonere seg i forhold til ”den andre”; for det andre som normativ legitimeringsstrategi for rollen som sikkerhetspolitisk redskap for staten; og for det tredje gjennom sin status som tillitsskapende ”tatt-forgitt-realitet”. Denne siste effekten av nasjonalismediskursen hviler på dens ideologiske forankring i det å være nordmann som noe grunnleggende godt, i form av at det nasjonale medlemskapet avføder en grunnleggende tillit⁴⁸. En slik tillit innebærer at man som soldat kan fri seg fra normative spekulasjoner omkring sin egen posisjon som et instrument for den norske staten.

---

⁴⁷ Filmen bygger på en bok av Mark Bowden og er skrevet på grunnlag av intervjuer med amerikanske soldater som deltok i operasjoner inne i Mogadishu i 1993 (Coker 2002: 15).

⁴⁸ Den grunnleggende tilliten er ment å tilsvare Giddens’ begrep ontologisk tillit. Det vil si en følelse av sikkerhet som hviler på det grunnlag av at vi tar det meste i tilværelsen for gitt. Denne evnen er således avhengig av at vår barndom er preget av foreldrenes ubetingede kjærlighet, slik at vi lærer å ta ting ved tilværelsen som en selvfølge og ikke havner i en tilstand av angst og paranoia (Giddens 1996: 54).

8 Konsekvenser

Gjennom å belyse problemstillingen: ”*I hvilken grad gjenspeiles den økende internasjonaliseringen av Forsvaret hos profesjonelle soldaters representasjon av seg selv, og hva karakteriserer norske profesjonelle soldaters konstruksjon av egen misjon, i kontrast til den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen?* ”, har jeg forsøkt å gi et innblikk i de relasjoner den norske soldatrepresentasjonen inngår i, til norsk identitet og det norske samfunnet som arena for meningskamp i en globalisert verden. Problemstillingen har blitt utdypet av de delspørsmål jeg besvarer i form av kapittel 4, 5, 6 og 7.

I kapittel 4 gir jeg et innblikk i de karakteristika som har preget den tradisjonelle norske soldatrepresentasjonen, som konsekvens av de prioriteringer som er gitt den sivile borgerånds dominans ved valget av militært etos i norsk forsvarstenkning. Denne type tenkning har vært forankret i nasjonal identitet og har lagt føringer for hvordan den norske staten, via sine soldater har kunnet handle på vegne av nasjonen. Nasjonens kollektive identitet har vært knyttet til freden som identitetsmarkør med tradisjonell maktpolitikk som negativ referanse. Den fredsaktivisme som har materialisert seg med utgangspunkt i denne representasjonen, har etter den kalde krigens slutt i større grad innlemmet bruk av militære styrker. Den vestlige entusiasmen for en ny verdensorden tuftet på demokratisk liberal tenkning, passet med den norske humanitære tradisjonen, og åpnet derfor for en relansering av Norges alliansemessige relevans og søken etter internasjonal prestisje. Denne utviklingen har så sammen med en økende alliansemessig integrering gjort krav på endring av formen man støper norske soldater i. Endringene introduserte økt profesjonalisering av norske soldater, blant annet på grenadernivå slik eksemplet fra Telemarkbataljonen viser. Som soldater er disse i motsetning til den tradisjonelle soldatkonstruksjonen, knyttet til staten som et relativt fleksibelt instrument for utenrikspolitikk. Transformasjonen omfatter derfor også de relasjoner soldaten inngår i, fordi endringen innebærer en overføring av ”eierskap” fra folket til staten.

Overføringen av ”eierskap” demonstreres i kapittel 5 gjennom hvordan det forsvarpolitiske nivået, med fokus på den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet, gir føringer for en fleksibel og offensiv soldatkonstruksjon som ressurs for ytterligere global integrering. Den nye soldaten er derfor ikke bare et svar på de endringene som påkrevs av globaliseringen, men er også en pådriver og et middel for å oppnå nettopp ytterligere integrering.

I kapittel 6 demonstreres denne overføringen av eierskapet gjennom hvorledes soldatene i Telemarkbataljonen konstruerer representasjonen av seg selv som et produkt for utenlandsoperasjoner. Den soldatkonstruksjonen som artikuleres på individnivå er et resultat av tre diskursive mobiliseringer: profesjonalitet, humanitet og medlemskapet i kategorien nordmann. Til sammen utgjør disse mobiliseringene en militærfaglig profesjonell soldat som inkorporerer den

humane fredslinja som en sentral del av sin profesjon. Evnen til humanitær fremferd knyttes så til kategorien nordmann, som også virker legitimerende på profesjonen.

Som det kommer frem i kapittel 7, er den endringen som i sterkest grad skiller den nye soldatrepresentasjonen fra den tradisjonelle, nettopp de endringer som den politiske ledelsen i Forsvarsdepartementet har ønsket seg. Selv om den nye profesjonelle soldaten fremstår som et kompromiss, og trekker med seg sentrale elementer av nasjonale kristenhumanistiske identitetsmarkører som fred og bistand, er den i sterkere grad løsrevet fra sin forankring i nasjonen. Den nye soldaten har på grunn av sin profesjonalitet og autonomi fra nasjonen, i større grad blitt et instrumentalisert verktøy for påberopelse av alliansemessig relevans og internasjonal innflytelse. Soldatene, eller snarere bruken av dem, har derfor også fått en økende betydning for nasjonal identitet ut over nasjonens grenser, og det militære symboliserer dermed i sterkere grad enn før hvem Norge "er" utad.

Den soldaten forsvarsreformen har frembrakt så langt, slik de fremstår i den reetablerte Telemarkbataljonen, har på tross av sin profesjonalitet, en normativ orientering slik den praktiseres som profesjonell bistand, mot den globale randsonens sivilbefolkning. Likevel er instrumentaliseringen, gjennom soldatens relasjon til staten, en døråpner for en ytterligere instrumentalisering slik prioriteringen av NATOs a-lagskapasiteter vil innebære.

Valget av soldater, slik utviklingen har vært til nå, fanges av de alternativene som plasserer seg mellom Christopher Cokers motpolar: amerikansk instrumentalisme versus europisk normalisering. På amerikansk side materialiserer denne instrumentaliseringen seg som den tayloristiske nettverkssoldaten, hvor soldatrepresentasjonens tilskrevende refleksive og intellektuelle kapasiteter rettes mot bruken av teknologien. Som kompatibelt punkt i nettverket innskrenkes derfor soldatens moralske og etiske horisont i sin relasjon til krigen, på bekostning av eksistensielle humane orienteringer. Det er denne soldatmodellen som utgjør NATOs A-lagskapasiteter

Hvis man i større grad ønsker å bevege seg mot den amerikanske modellen, innebærer dette minst to konsekvenser: For det første forlater man fredslinjen slik man til nå har kjent den, og slik den uttrykkes på soldatnivå. Den humanitære siden ved militær fredsaktivisme fases ut til fordel for et fokus på fredsoppbyggende oppdrag (i motsetning til fredsbevarende). For det andre innebærer en slik utvikling at den eksistensielle siden ved det å være soldat ignoreres i utdanningen. Soldatene utvikler derfor en teknologisk distanse til de humanitære sidene ved eventuelle oppdrag, noe som sannsynligvis vil gå ut over de sivile parter under eventuelle operasjoner. Valget av soldater blir derfor til slutt et spørsmål om i hvilken grad man ønsker å reprodusere en norsk humanistisk

fredsidentitet og i hvilken grad internasjonalt fredsarbeid lar seg kombinere med et mer ensidig fokus på fredsoppretting og stabilisering utenfor det globale kjerneområdet.

I hvilken grad den nye soldaten, slik den er redegjort for i denne oppgaven, preger profesjonaliseringen av det norske forsvaret, må bli et spørsmål for fremtidig forskning. Slik de ulike konstruksjonene korresponderer med hverandre, på forsvarspolitisk nivå, hos soldatene jeg intervjuet, og slik de blir reproduisert med utgangspunkt i norsk tradisjon, tyder likevel på mønstre av endring.

Kilder:

Devold, Kristin Krohn 2005. "Vilje til å endre evnen til å forsvare". Oslo Militære Samfunn 10. januar.

Devold, Kristin Krohn 2004. "Et forsvar i endring". Oslo Militære Samfunn 9. desember.

Devold, Kristin Krohn 2003. "Mål og prioriteringer i forsvarspolitikken i 2003". Oslo Militære Samfunn 7. januar.

Devold, Kristin Krohn 2003. "Transformation: Implications for the Alliance". OPEN ROAD 2003: US Transformation – Implications for the Alliance, Norfolk, 20-22 januar.

Heløes, Gunnar 2003. "Norges deltakelse i internasjonale militære operasjoner: Hvorfor, hvor og hvordan". Forsvarets høyskole 19. november.

Heløes, Gunnar 2002. "Norsk sikkerhetspolitikk – i omgivelser i forandring". Folk og Forsvars årsmøte 28. februar.

Innstilling til Stortinget. Nr. 234 (2003-2004). Innstilling til Stortinget om den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Stortingsproposisjon nr. 42 (2003-2004). Den videre moderniseringen av Forsvaret i perioden 2005-2008.

Telemark bataljonen 2004. "Hurtig reaksjon – Fleksibel styrke, Kampavdeling for innsats ved krise og krig, på høy beredskap, med betydelig slagkraft".

Telemark bataljonen 2004. "Verdigrunnlag Telemark bataljonen".

Litteratur:

Ajangiz, Rafael 2002. "The European Farewell to Conscription" i *The Comparative study of conscription in the armed forces: Comparative social research: Vol 20.*, Amsterdam: JAI Press

Alvesson, Mats og Skoldberg, Kaj 1994. *Tolkning och Reflektion, Vetenskapsfilosofi og kvalitativ metod.* Lund: Studentlitteratur

Bakken, Bernt Erik 2000. *Spørreundersøkelse blant vernepliktige i hæren vedrørende norsk internasjonalt engasjement.* Oslo: Forsvarets Forskningsinstitutt

Baudrillard, Jean 2002: *The Spirit of Terrorism.* London: Veso

Bauman, Zygmunt 2001. *Flytende Modernitet.* Vidarforlagets Kulturbibliotek: Oslo

- Bourdieu, Pierre 2003. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre 2002. *The Logic of Practice*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre 1986. *Distinction*. London & New York: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, Pierre og Wacquant, Loic J.D. 1993. *Den kritiske ettertanke*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Bourdieu, Pierre og Eagleton 1992. "Doxa and Common Life". *New Left Review* 191, Januar/Februar 1992.
- Bugge, Lars 2002. "Identitet og makt". *Agora* nr.3/4:134-163.
- Bø, Gudleiv 1998. "Land og lynne - norske diktere og nasjonal identitet", i *Jakten på det norske*. Ad Notam Gyldendal AS.
- Coker, Christopher 2004. *Is there a Western Way of Warfare?* Institutt for forsvarsstudier, IFS Info 1/04.
- Durkheim, Emile 1995. *Selvordet*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo
- Eriksson, Magnus 2003. "Ideallism eller professionalism?". *Pacem, Militært tidsskrift for etisk og teologisk refleksjon* nr. 1- 2004. <http://tvp.pacem.no>.
- Fairclough, Norman 2002. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Fermann, Gunnar 1997. "Norge og FN", i *Norges utenrikspolitikk*. Christian Michelsens Institutt/Cappelen Akademiske Forlag.
- Fog, Jette 2001. *Med samtalen som utgangspunkt*. Akademisk Forlag A/S.
- Forrest, Alan 2002. "Conscription as ideology: Revolutionary France and the Nation in Arms" i *The Comparative study of conscription in the armed forces: Comparative social research; Vol 20*. JAI Press.
- Fossestøl, Knut 2004. *Relasjons mestere - om kunnskapsarbeidere i det nye arbeidslivet*. Gyldendal akademisk, Oslo.
- Friis, Karsten 1999. *Stat, nasjon og verneplikt: en genealogisk analyse av stats og nasjonsbygging i Norge med fokus på verneplikten*. NUPI rapport: nr. 243. Norsk utenrikspolitisk institutt, Oslo.

- Giddens, Anthony 1996. *Modernitet og selvidentitet, Selvet og samfunnet under sen-moderniteten*. København: Hans Reitzels forlag.
- Goffman, Erving 1961. "Role Distance" in *Encounters, Two Studies in the Sociology of Interaction*. Bobbs-Merrill Company, Inc. ss.85-152.
- Goksøyr, Matti 1998. "Idretten og det norske: aktivitet som identitet" i *Jakten på det norske*. Ad Notam Gyldendal AS.
- Hernes, Helga Marie 1987. "The Welfare State Citizenship of Scandinavian Women" i *Welfare State and Woman Power – Essays in State Feminism*. Universtetsforlaget.
- Hockey, John 2002. "'Head down, bergen on, mind in neutral': The Infantry Body". *Journal of Political and Military Sociology*, 2002, Vol. 30, No. 1: 148-171.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.
- Knutsen, Torbjørn 2002. "Soldaten" i *Global politikk*. Cappelen Akademiske Forlag, Oslo.
- Knutsen, Torbjørn 1997. *A history of International Relations theory*. Manchester University Press.
- Melby, Svein 2002. *Sivil-militær splittelse og amerikansk sikkerhetspolitikk*. NUPI-notat nr. 625. Norsk utenrikspolitisk institutt, Oslo.
- Mjøset, Lars og Holde, Stephen Van 2002. The Comparative study of conscription in the armed forces: *Comparative social research*; Vol 20. JAI Press, Amsterdam.
- Moskos, Charles C. og Segal, David R. 2000. *The Postmodern military: armed forces after the Cold War*. Oxford University, New York.
- Moskos, Charles C. 1976. "The Military" i *Annual Review of Sociology*, Vol 2: 55-77.
- Møller, Bjørn 2002. "Conscription and its Alternatives, i The Comparative study of conscription in the armed forces" i *Comparative social research*; Vol 20. JAI Press, Amsterdam.
- Mæland, Bård 2003. "At alle behandles likt og med respekt, uansett bakgrunn?" *Forsvarets verdigrunnlag og norske offiserer i KFOR*. Institutt for forsvarsstudier, IFS Info 3/03.
- Mæland, Bård 2004. *Skadeskutt idealisme: norsk offiseremoral i Kosovo*. Eide Forlag, Bergen.

Neumann, Iver B. og Ulriksen, Ståle 1997. "Norsk forsvar og sikkerhetspolitikk," i *Norges utenrikspolitikk*. Christian Michelsens Institutt/Cappelen Akademiske Forlag.

Neuman, Iver B. 2001. *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Fagbokforlaget.

Neuman, Iver B. 2002. "Returning Practice to the Linguistic Turn: The Case of Diplomacy", i *Journal of International Studies*. Vol.31, nr. 3 ss. 627-651.

Palmer, R. R. og Colton, Joal. 1995. *A History of the Modern World*. Mc Graw-Hill: New York.

Segal, David R. & Segal, Mandy Wechsler 1983. "Change in Military Organization" i *Annual Review of Sociology*, Vol 9: 151-170.

Guy L, Siebold 2001. "Core Issues and Theory in Military Sociologi." i *Journal of Political and Military Sociologi*, Vol. 29: 140-159.

Smith, Adam 1950. *The Wealth of Nations*. Methuen & Co, London.

Sørensen, Øystein 1998. "Hegemonikamp om det norske - Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770 – 1945," i *Jakten på det norske*. Ad Notam Gyldendal AS.

Todorov, Tzvetan 1992. *Erobringen av Amerika*. Document Forlag, Oslo.

Ulriksen, Ståle 2002. *Den norske forsvarstradisjon – militærmakt eller folkeforsvar?* Pax Forlag AS.

Whimster, Sam 2004. *The Essential Weber - A reader*. Routledge, London.

Weydal, Ole Morten 2002. *Konstruering av soldatidentitet: en diskursanalyse fra Skjold garnison*. Masteroppgave ved institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Wood, Linda A. og Kroger, Rolf O. 2000. *Doing Discourse Analysis*. Sage Publications, Inc.

Antall ord: 39386

Vedlegg

Intervjuguide

Soldatens rolle

Hvorfor valgte du karriere i militæret?

Kan du fortelle litt om din militære karriere/løpebane?

- hvor lenge
- type utdannelse

Hva er målet med utdannelsen (egen/forsvarets)?

Hvilke forventninger har du til bruken av en slik type utdannelse?

Hvilke nytte har denne type utdannelse i militær og sivil sammenheng?

- egne oppfatninger
- forsvarrets

Hvordan ser du deg selv som representant for de soldatene du omgås til vanlig/i det daglige? Hvilke kjennetegn bærer dere, er disse noe du identifiserer deg med?

- holdninger/refleksjoner
- motivasjon
- kjønn

Hvilket inntrykk har du av samfunnets generelle forventninger til denne type soldater?

- media
- politikere
- familie/venner

Hvordan vil du beskrive den type soldat du representerer kontra andre typer soldater du har hatt erfaring med?

- Avhengig av hvilken type oppdrag de er utdannet til?
- Konkrete erfaringer?

Hvordan forholder du deg til den informasjonen du får fra politisk/forsvarsledelsens hold?

- Med tanke på den rolle dere tilskrives som soldater?
generelt?
- Med tanke på oppdragets innhold/status

Tenker du på deg selv som soldat?

- Hva innebærer det å være en soldat?
- Hvordan type soldat er du?

Utlandet

Hvilke refleksjoner har du gjort deg rundt det å være i utenlandstjeneste?

Hvorfor ønsker du utenlandstjeneste?

Hvilke generelle forventninger oppfatter du at samfunnet har til soldaten i utenlandstjeneste?

- politikere
- media
- venner/familie
- deg selv

Hvor/hvilke deler av verden forventer du å utføre tjenesten?

Hva kjennetegner situasjonen der du skal tjenestegjøre?

Hvilke forventninger har du til det stedet du skal tjenestegjøre?

- sivilbefolkning
- kolleger fra andre nasjoner
- egne kolleger, kjønn
- hvordan bør en soldat under utenlandstjeneste være, hvilke menneskelige kvalifikasjoner trengs?
- hva forventer du blir den største trusselen?

Erfaringer fra tidligere utenlandstjeneste

Hvordan opplevde du tjenesten?

Hva bestod oppdraget i?

- den daglige praksis
- oppdragets overordnede mål

Hvilke parter samarbeidet dere med (kollegaer fra andre bidragsland, sivile)?

- Hvordan opplevde du dette samarbeidet?
- problemer/positive erfaringer?

Hvordan fortonet den daglige omgangen med sivilbefolkningen seg?

- problemer/positive erfaringer?
- Sivilbefolkningens forventninger til deg som soldat?

Hvilken trussel stod du overfor?

Hvilke erfaring har du med hvordan kolleger av deg taklet møte med sivilbefolkningen?

Hva karakteriserte de menneskene du jobbet sammen med?

- utenlandske kolleger
- sivilbefolkningen
- kolleger
- kjønn

Hvilken oppfatning har du av å være nordmann i utenlandstjeneste?

- Hva kjennetegner nordmenn under tjeneste kontra andre?
- I relasjoner til sivilbefolkningen?
- Erfaringer/lærdommer å ta med seg videre?

Norges militære rolle i utlandet

Hva legger du i å representere det norske forsvaret i utlandet?

- Har du gjort deg opp noen tanker omkring din egen rolle som soldat for det norske forsvaret?
- Representerer det en del av tjenesten som er viktig for deg?
- Hvordan ønsker du å fremstå som norsk soldat?

Hva mener du om den militærpolitiske rollen Norge spiller i internasjonal sammenheng?

- Hvilke trusler står Norge overfor?
- Hvem er Norges fiende i dag?

I hvilken grad bidrar du til Norges rolle i internasjonal sammenheng?

Soldatens historie

Kjønn

Alder

Sivil status

Foreldrenes utdanning/yrke

Forbruk av medier, egne og foreldrenes

- type aviser/magasiner som leses
- type bøker som leses
- TV; programmer, serier, filmer

Har du noen annen utdanning utover den militære?

- Hvilke type utdanning og hvorfor valgte du denne?
- Hvor lang var denne utdannelsen?
- Tror du denne utdannelsen har noen sammenheng med at du valgte en militær karriere, eventuelt hatt noen innflytelse på din oppfatning av å være soldat?